

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Birutė ŽVIRBLIENĖ

**TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIS BALTIJOS
ŠALIŲ ŪKIO PLĖTRAI**

Magistro darbas

Šiauliai, 2008

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Birutė ŽVIRBLIENĖ

**TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIS BALTIJOS
ŠALIŲ ŪKIO PLĖTRAI**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)**

Magistro darbo autorius.....
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas.....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas.....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Birutė Žvirblienė

Tiesioginių užsienio investicijų poveikis Baltijos šalių ūkio plėtrai.

Magistro darbas

Magistro darbe aptarta tiesioginių užsienio investicijų samprata, jas lemiantys veiksniai bei jų įtaka ekonominiam augimui. Antroje darbo dalyje atlikta tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse analizė: nagrinėjama, kaip TUI kiekvienoje šalyje pasiskirsto sektoriuose, kokie yra pagrindiniai investuotojai, išanalizuota TUI dinamika, atliktas įtakos BVP, eksportui ir užimtumui vertinimas, bei tiesioginių užsienio investicijų prognozė kitiems 3 metams. Taip pat aptarti veiksniai, įtakojantys TUI srautą į Baltijos valstybes. Tyrimo metu nustatyta, kad po nepriklausomybės atgavimo praeitame dešimtmetyje visose trijose Baltijos valstybėse (Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje) tiesioginės užsienio investicijos nuolat augo (išskyrus 1999-2001 m. laikotarpį, kai jų srautus neigiamai paveikė Rusijos krizė). Praeitame dešimtmetyje TUI srautai didėjo daugiausia dėl privatizacijos procesų, vėliau apsisprendimas investuoti Baltijos valstybėse buvo įtakotas dėl sąlyginai mažesnių gamybos kaštų nei labiau išsivysčiusiose valstybėse bei augančio regiono ekonominio potencialo. Darbe patvirtinta hipotezė, kad tiesioginių užsienio investicijų didėjimas tiesiogiai veikia Baltijos šalių ekonominę plėtrą: TUI tiesiogiai įtakoja BVP augimą ir eksporto plėtrą bei mažina nedarbo lygį.

SUMMARY

Birutė Žvirblienė

Foreign Direct Investment Influence on Economy of Baltic States.

Master's work

This master's paper analysis the foreign direct investments (FDI) in Baltic States. In the first part of the work the conception of the FDI, the reasons that influence the flows of FDI and their impact on economical growth. In the second part of the work there was an analysis of FDI dynamics and the FDI distribution in separate branches performed, also it was analysed how the GDP growth, export and employment is affected by the foreign direct investments in Lithuania, Latvia and Estonia. In the last part of the work it was foreseen the perspectives of the FDI.

The hypothesis is formulated and confirmed as follows: „The increase of FDI flows directly impacts the growth of Baltic States economy, it stimulates the growth of GDP and the development of export also decrease of the unemployment level”.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1.2.1.1 lentelė. Ekonominio augimo teorijos
- 2.1.1 lentelė. Dinamikos rodiklių skaičiavimo formulė
- 2.2.1 lentelė. Baltijos šalių sukauptos tiesioginės užsienio investicijos ir jų palyginimas su BVP
- 2.2.2 lentelė. Pagrindinės šalys investuotojos Lietuvoje
- 2.2.3 lentelė. Didžiausi Latvijos investuotojai
- 2.2.4 lentelė. Didžiausi Estijos investuotojai XX a. 9-ajame dešimtmetyje
- 2.3.1.1 lentelė. Ryšio tarp BVP ir TUI srautų priklausomybės įvertinimas
- 2.3.1.2 lentelė. Ryšio tarp BVP ir TUI į atskiras ūkio šakas stiprumo įvertinimas
- 2.3.2.1 lentelė. Ryšio tarp eksporto apimčių ir TUI nustatymas
- 2.3.3.1 lentelė. TUI ir nedarbo bei užimtumo lygių priklausomybės Baltijos šalyse analizė
- 2.4.1 lentelė. Prognozės tiesinio trendo metodu rezultatai

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1.1.1.1 pav. Pagrindinės užsienio ekonominių ryšių formos
- 1.1.2.1 pav. Investicijų klasifikacija
- 1.1.2.2 pav. Užsienio investicijų klasifikacija
- 1.2.2.1 pav. Užsienio investicijų poveikis šalies ūkiui
- 2.1.1 pav. Bendras tyrimo modelis
- 2.1.2 pav. Tyrimo etapai
- 2.2.1 pav. TUI srauto per 2006 m. santykis su BVP, sukurtu per 2006 m.
- 2.2.2 pav. TUI srautas per metus, mln. USD
- 2.2.3 pav. TUI Lietuvoje 1996-2006 metais, Lt.
- 2.2.4 pav. TUI pasiskirstymas pagal veiklas Lietuvoje
- 2.2.5 pav. TUI pasiskirstymas pagal veiklas Latvijoje
- 2.2.6 pav. Didžiausios šalys investuotojos Latvijoje
- 2.2.7 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Estijoje 1998-2007 m., tūkst.. USD
- 2.2.8 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominės veiklos rūšis Estijoje, proc.
- 2.3.1.1 pav. BVP vienam gyventojui augimas procentais
- 2.3.1.2 pav. Baltijos valstybių BVP struktūra pagal pagrindines veiklų grupes
- 2.3.1.4 pav. BVP/gyv. didėjimo tempas 1996-2007 m. (2000 m. kainomis), proc.
- 2.3.1.5 pav. BVP vienam gyventojui didėjimo tempas 1996-2007 m.
- 2.3.1.6 pav. BVP ir TUI pokyčiai 1997-2007 metais, USD
- 2.3.2.1 pav. Eksporto ir TUI tendencijos Estijoje 1997-2007 m.
- 2.3.2.2 pav. Eksporto ir TUI tendencijos Latvijoje 1997-2006 m.
- 2.3.2.3 pav. Eksporto ir TUI tendencijos Lietuvoje 1997-2007 m.
- 2.3.3.1 pav. TUI (tūkst. USD) ir nedarbo lygio (proc.) kitimas Latvijoje 1997-2007 m.
- 2.3.3.2 pav. TUI (tūkst.. USD) ir nedarbo lygio (proc.) kitimas Lietuvoje 1997-2007 m.
- 2.3.3.3 pav. TUI (tūkst.. USD) ir nedarbo lygio (proc.) kitimas Estijoje 1997-2007 m.
- 2.4.1 pav. TUI Lietuvoje prognozavimas tiesinio trendo metodu 2008-2010 metams
- 2.4.2 pav. TUI Latvijoje prognozavimas tiesinio trendo metodu 2008-2010 metams
- 2.4.3 pav. TUI Estijoje prognozavimas tiesinio trendo metodu 2008-2010 metams
- 2.4.4 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos sukauptų TUI (tūkst. USD) dinamika ir prognozė

TURINYS

IVADAS.....	8
PAGRINDINIŲ SAŪVOKŲ ANALIZĖ	11
I. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ REIKŠMĖ IR ĮTAKA EKONOMIKOS PLĖTRAI	
TEORINIŲ ASPEKTU	13
1.1. Tiesioginių užsienio investicijų teorinė esmė.....	13
1.1.1. Tarptautinių ekonominių ryšių formos	13
1.1.2. Tiesioginės užsienio investicijos ir jas aiškinančios teorijos.....	15
1.1.3. TUI pritraukimą ir panaudojimą lemiantys veiksniai.....	20
1.1.4. Teisinis tiesioginių užsienio investicijų reguliavimas.....	25
1.2. Tiesioginių užsienio investicijų reikšmė šalies ūkiui.....	29
1.2.1. Ekonominio augimo teorijos ir veiksniai.....	29
1.2.2. TUI įtaka ekonomikos plėtrai: teigiami ir neigiami aspektai.....	32
II. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ BALTIJOS ŠALYSE TYRIMAS	36
2.1. Tyrimo metodika.....	36
2.2. TUI Baltijos šalyse dinamika ir struktūra.....	40
2.3. Tiesioginių užsienio investicijų įtaka Lietuvos, Latvijos ir Estijos ekonominiam augimui... 56	
2.3.1. Priklausomybės tarp TUI ir bendrojo vidaus produkto vertinimas	56
2.3.2. TUI ir eksporto ryšio analizė.....	62
2.3.3. TUI įtaka nedarbo ir užimtumo lygiams Baltijos šalyse.....	65
2.4. TUI prognozavimas ir rezultatų palyginimas	68
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	72
LITERATŪRA IR KITI ŠALTINIAI.....	76
PRIEDAI	81
1 PRIEDAS. Lietuvos, Latvijos ir Estijos BVP ir TUI srautas	
2 PRIEDAS. Sukauptos tiesioginės užsienio investicijos Baltijos šalyse, tūkst. USD	
3 PRIEDAS. Tiesioginių užsienio investicijų didėjimo ir padidėjimo tempai	
4 PRIEDAS. Užimtumo ir nedarbo lygis	
5 PRIEDAS. Eksportas, mln. USD	

IVADAS

Daugelyje valstybių gebėjimas pasinaudoti pasaulinėmis ekonomikos integracijos teikiamomis galimybėmis laikomas strateginiu tikslu. Praktikoje dažniausiai tiesioginių užsienio investicijų (TUI) nauda šalies ūkio vystymui laikoma itin svarbiu veiksniu. TUI stimuliuoja šalies ekonomiką: jos siejamos su BVP didėjimu, daro teigiamą įtaką mokesčių balansui, didėja eksporto apimtys. TUI jas priimančių šalių vystymosi procese atlieka svarbų vaidmenį, ypač teikdamos kapitalą ir technologijas, o su jomis kartu - ir įgūdžius, praktinę patirtį ir prieigą prie rinkos, ir visa tai padeda gerinti išteklių naudojimo veiksmingumą ir didinti produktyvumą. TUI didina ekonomikos augimą, nes į priimančiosios šalies gamybos procesą integruojami nauji ištekliai ir technologijos; jos gali padidinti šalių tiekimo pajėgumus ir padėti sukurti dinamišką investicijų ir eksporto tinklą, kuris šalims padėtų lengviau pasiekti ekonomikos augimo ir vystymosi tikslus.

Investiciniai procesai Baltijos šalyse pagyvėjo XX a. devintajame dešimtmetyje, atkūrus šalių nepriklausomybę ir išibėgėjus privatizacijos procesams. Baltijos šalyse TUI vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, buvo ir yra laikomos svarbia produktyvumą, o kartu ekonominį augimą skatinančia sąlyga. Toks požiūris į TUI padiktavo atitinkamą Baltijos šalių ekonominę politiką užsienio kapitalo atžvilgiu: šalys visokeriopai skatino ir skatina užsienio kapitalo atėjimą. Jam suteikiamos tiek mokestinės lengvatos, tiek ypatingos strateginio investuotojo teisės privatizuojant svarbius valstybei objektus. Tačiau atskiri atvejai verčia abejoti, ar visada TUI pačios užtikrina produktyvumo augimą, parduodamų prekių ir suteikiamų paslaugų kokybės ir kiekio didėjimą.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog šalies patrauklumas investicine prasme priklauso nuo daugelio faktorių ir skiriasi kiekvienos nagrinėjamos ūkio šakos atveju. Investicijų pritraukimą lemia bendra šalies infrastruktūra, bendra teisinė aplinka, specializuota ir ūkio šakai pritaikyta infrastruktūra, įstatyminė bazė, reglamentuojanti konkrečios ūkio šakos veiklą, žmoniškųjų išteklių pasiūla, specializuoti tyrimo institutai, ir kt.

Baltijos šalys tiesiogines užsienio investicijas pritraukė dėl keleto priežasčių: visų pirma, tai dėl spartaus ekonominio augimo: visos trys šalys, nors ir nevienodu tempu, bet jau pirmaisiais XX a. paskutinio dešimtmečio metais pademonstravo didelį progresą: jos aplenkė didžiąją daugumą pereinamosios ekonomikos šalių, Baltijos regionas buvo vertinamas kaip vienas sparčiausiai augančių pasaulyje. Tokį spartų augimą įtakojo didėjančios eksporto apimtys ir smarkiai išaugusi vidaus paklausa. Kitas svarbus faktorius, lėmęs TUI, buvo mažesni gamybos kaštai dėl sąlyginai pigios, tačiau kvalifikuotos darbo jėgos. Taip pat nagrinėjamu laikotarpiu visoms trimis Baltijos šalims sekėsi suvaldyti infliacinius procesus, kai tuo tarpu kitose šalyse, besirengusiose tapti ES narėmis, infliacija buvo aukštesnė nei vidutinė: Lenkijoje – 5,81 proc., Slovakijoje – 7,24 proc.,

Slovėnijoje – 7,91 proc., Vengrijoje – 8,44 proc., kai tuo tarpu Baltijos šalyse infliacija siekė vos 2,4 proc. Iš trijų Baltijos šalių 1998-2005 m. mažiausia infliacija buvo Lietuvoje, didžiausia – Estijoje. Nepaskutinėje vietoje ir geografinė Baltijos šalių padėtis: regionas yra tiltas tarp Rytų ir Vakarų Europos; visos trys šalys ribojasi su rytine Baltijos jūros pakrante.

Tyrimo aktualumas: Po nepriklausomybės atgavimo atstatyti ir modernizuoti šalių ūkį pačioms Baltijos valstybėms trūko tiek finansinių, tiek techninių išteklių. Užsienio kapitalo atėjimas į Baltijos šalis tiesioginių užsienio investicijų forma ir kapitalo bei prekių judėjimo liberalizavimas neabejotinai tapo Baltijos regiono šalių plėtros procesų pagrindiniais komponentais ir akceleratoriumi. Dėl šios priežasties tiesioginės užsienio investicijos kaip veiksnys, stimuliuojantys ekonominius procesus, yra skatinamas įvairiomis priemonėmis. Todėl yra ypač svarbu nagrinėti investicinius procesus regione, tirti jų poveikį, analizuoti TUI atsiradimo priežastis.

Darbo objektas – tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.

Mokslinis naujumas. Šiame darbe atlikta tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse analizė: nagrinėjama, kaip TUI kiekvienoje šalyje pasiskirsto sektoriuose, kokie yra pagrindiniai investuotojai, atliktas TUI dinamikos ir įtakos BVP, eksportui ir užimtumui vertinimas, atliktas įtakos BVP, eksportui ir užimtumui vertinimas, bei tiesioginių užsienio investicijų prognozė kitiems 3 metams. Taip pat aptarti veiksniai, įtakojantys TUI srautą į Baltijos valstybes.

Darbo dalykas – tiesioginių užsienio investicijų įtaka Lietuvos, Latvijos ir Estijos ekonomikos plėtrai, TUI dinamika, pasiskirstymas ūkio šakose bei plėtros perspektyvos.

Darbo tikslas: teoriškai pagrįsti TUI reikšmę ekonominiams procesams ir praktiškai įvertinti tiesioginių užsienio investicijų poveikį Baltijos šalių ūkio plėtrai.

Uždaviniai:

1. Atskleisti tiesioginių užsienio investicijų teorinę esmę.
2. Atlikti TUI poveikio ekonomikos plėtrai teorinę analizę.
3. Išanalizuoti TUI Baltijos šalyse dinamikos procesus ir pasiskirstymą ūkinės veiklos šakose.
4. Nustatyti TUI poveikį Lietuvos, Latvijos ir Estijos BVP augimui, užimtumo didėjimui ir eksportui.
5. Atlikti tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse prognozę.

Darbe iškelta **hipotezė:**

Tiesioginių užsienio investicijų didėjimas tiesiogiai veikia Baltijos šalių ekonominę plėtrą.

Metodai. Siekiant atskleisti tiesioginių užsienio investicijų galimą įtaką jas priimančios šalies ekonomikai, atliekama mokslinės literatūros analizė. Tiriant tiesioginių užsienio investicijų įtaką

šalies ekonomikai bei formuluojant šio darbo išvadas buvo remiamasi mokslinės literatūros analize ir sinteze, matematinės statistikos metodais: dinaminių eilučių, vidurkių, statistinių prognozavimų ir tarpusavio ryšių statistine analize. Naudojant matematinės statistikos metodus, galima nustatyti tiesioginių užsienio investicijų ir kitų ekonominių rodiklių ryšio stiprumą. Lyginamoji duomenų analizė atliekama siekiant įvertinti analizuojamų rodiklių pokyčius.

Tyrimo rezultatai. Tyrimo metu atlikta sisteminė tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje analizė. Išnagrinėta, kaip TUI kiekvienoje šalyje pasiskirsto tarp sektorių, kokie yra pagrindiniai investuotojai, išanalizuota TUI dinamika, atliktas įtakos BVP, eksportui ir užimtumui vertinimas, bei tiesioginių užsienio investicijų prognozė 2008-2010 metams. Taip pat aptarti veiksniai, įtakojantys TUI srautą į Baltijos valstybes. Tyrimo metu nustatyta, kad po nepriklausomybės atgavimo praeitame dešimtmetyje visose trijose Baltijos valstybėse (Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje) tiesioginės užsienio investicijos nuolat augo (išskyrus 1999-2001 m. laikotarpį, kai jų srautus neigiamai paveikė Rusijos krizė). Praeitame dešimtmetyje TUI srautai didėjo daugiausia dėl privatizacijos procesų, vėliau apsisprendimas investuoti Baltijos valstybėse buvo įtakotas dėl sąlyginai mažesnių gamybos kaštų nei labiau išsivysčiusiose valstybėse bei augančio regiono ekonominio potencialo. Prognozės rezultatai parodė, kad TUI visose trijose valstybėse turėtų augti; nors augimo tempai nebebus tokie spartūs kokie buvo pastaraisiais metais. Darbe patvirtinta hipotezė, kad tiesioginių užsienio investicijų didėjimas tiesiogiai veikia Baltijos šalių ekonominę plėtrą: TUI tiesiogiai įtakoja BVP augimą bei eksporto plėtrą, bei mažina nedarbo lygį.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ

B

Baltijos regionas – darbe ši sąvoka naudojama kalbant apie Lietuvą, Latviją ir Estiją kaip apie vieną vienetą.

Bendrasis vidaus produktas (BVP) – bendra galutinių prekių ir paslaugų, kurias šalis pagamina ir pateikia per metus, pinigine išraiška, pridėdant grynąsias pajamas iš užsienio.

Bendrosios investicijos – tai bendra investicinių lėšų apimtis konkrečiu laikotarpiu, nukreiptų į naują statybą, gamybos priemonių įsigyjimą bei prekinių-materialinių atsargų augimą.

D

Determinacijos koeficientas – statistinis dydis, parodantis, kokia priklausomojo kintamojo dinamikos dalis yra paaiškinama tiesine nepriklausomojo kintamojo įtaka.

E

Ekonomikos augimas - ekonomikos plėtra, leidžianti kasmet gaminti vis daugiau prekių ir paslaugų; tai šalies ekonominio potencialo didėjimas, pasireiškiantis ilgalaikiu nacionalinio produkto apimties augimu

Eksportas – tai prekės ar paslaugos, pagamintos šalyje, bet parduotos užsienyje.

G

Globalizacija - procesas, reiškiny, vykstantis socialinėje plotmėje, apimantis pačias įvairiausias visuomenės, valstybės bei kitų socialinių darinių veiklos sritis, jų aplinką, pasireiškiantis tarpusavio ryšių intensyvėjimu, judėjimu bei kitomis charakteristikomis viso pasaulio mastu.

I

Infliacija – prekių ir paslaugų bendrojo kainų lygio didėjimas, pasireiškiantis piniginio vieneto perkamosios galios smukimu.

Investicijos - piniginės lėšos ir įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyta tvarka įvertintas materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą (švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos ir socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą.

K

Koreliacinė analizė – statistikos metodas ryšio stiprumui tarp dviejų kintamųjų nustatyti.

N

Nedarbo lygis – tai nedirbančios darbo jėgos, tačiau norinčios ir galinčios dirbti, bet nerandančios tinkamo darbo, santykio su visa darbo jėga procentinė išraiška.

P

Pasaulio bankas – tarptautinė finansinė organizacija, kuri skolina pinigus finansuoti atsilikusių šalių projektus, spartinančius ekonominių jų vystymąsi.

R

Regionas – teritorija, turinti tam tikrus bendrus bruožus (ūkinius, geografinius, kultūrinius).

Regresinė analizė – statistikos metodas apskaičiuoti tokiai lygčiai, kuri geriausiai tinka priklausomųjų ir nepriklausomųjų kintamųjų stebėjimų eilutėms, ir taip įvertinti ryšį tarp kintamųjų.

T

Tiesioginės užsienio investicijos – tai investicijos, kurių pagrindu susiformuoja ilgalaikiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės. 10 ir daugiau procentų paprastųjų akcijų arba balsavimo teisių pripažįstama kaip žemutinė riba, nuo kurios užsienio investicija laikoma tiesiogine.

Trendo funkcija – reiškinio vystymosi tendenciją atspindinti matematinė funkcija.

U

Užimtumo lygis – užimtų gyventojų ir tiriamojo amžiaus grupės (darbingo amžiaus ir vyresnių) gyventojų skaičiaus santykis.

V

Valiutos kursas – nacionalinio piniginio vieneto kaina, išreikšta kitos šalies pinigiais vienetais.

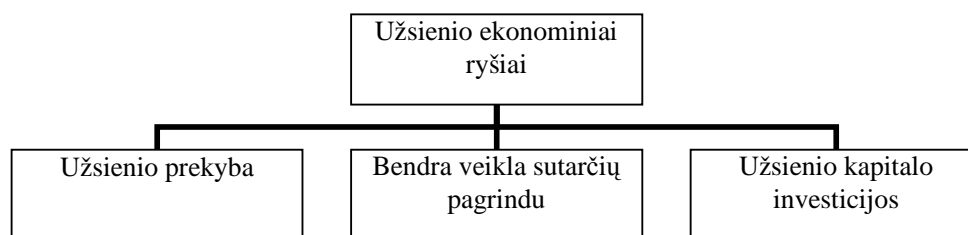
I. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ REIKŠMĖ IR ĮTAKA EKONOMIKOS PLĖTRAI TEORINIŲ ASPEKTU

1.1. Tiesioginių užsienio investicijų teorinė esmė

1.1.1. Tarptautinių ekonominių ryšių formos

Vis labiau įsibėgėjant globalizacijos procesams auga ir įvairių pasaulio valstybių tarpusavio priklausomybė bei ekonominė integracija. Manoma, kad būtent globalizacija skatins tolimesni pasaulinės ekonomikos augimą. Pagrindiniais jos bruožais ir varomosiomis jėgomis laikoma tarptautinė prekyba, tarptautinių bendrovių vaidmens augimas ir gamybos internacionalizavimas, technologijų kaita. Tai yra neatsiejama nuo kapitalo judėjimo bei užsienio investicijų. Siekiant išanalizuoti užsienio investicijų esmę bei kilmę, tikslinga panagrinėti šias tarptautinių ekonominių ryšių formas ir jų priežastis.

Tarptautinis ekonominis bendradarbiavimas visumoje padeda šalims kurti efektyvų ekonominį mechanizmą, o taip pat išnaudoti turimus savo pranašumus tarptautiniuose ekonominiuose mainuose. Šiuolaikinėmis sąlygomis sugebėjimas vystyti ekonominės veiklos sferas teikia pranašumų savai ekonomikai. Šiuolaikinio tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo formos gali būti labai įvairios (A. Miškinis): tarptautinė prekyba (prekių birža, aukcionas, licenzinė prekyba ir kt.), tarptautinė gamybos specializacija ir kooperavimas, mokslinis ir techninis bendradarbiavimas, bendrų įmonių statyba ir tolesnis jų eksploatavimas tarptautinėmis sąlygomis, tarptautinės ūkinės organizacijos, tarptautinis marketingas, įvairaus pobūdžio paslaugos ir kt.. R. Gilpin apibendrintai išskiria tris pagrindines užsienio ryšių formas (1 pav.).

1.1.1.1 pav. Pagrindinės užsienio ekonominių ryšių formos

Šaltinis: Gilpin, R. tarptautinių santykių politinė ekonomija, 1998.

Tarptautinė prekyba - viena seniausių ir svarbiausių ekonominių santykių tarp valstybių forma. Jos atsiradimo prielaidomis laikomi: gamybos sąlygų skirtingumas (gamtinės, klimatinės sąlygos, apsirūpinimas ištekliais), skirtingi gamybos našumo lygiai, bei skonų, polinkių, prioritetų įvairovė, be to, pasak D. Ricardo, *užsienio prekyba didina šalies turtą ir realios pajamos visada bus aukštesnės esant laisvai prekybai, nei jai nesant* (Čiegis, 2006). Tarptautinės prekybos sąvoka užsienio ir lietuvių autorių apibrėžiama įvairiai. Pasak V. Snieškos, V. Baumilienės, D.

Bernatonytės ir kt. autorių, tarptautinė prekyba – tai pardavimo ir pirkimo procesas, vykstantis įvairiose šalyse tarp pardavėjų, pirkėjų ir tarpininkų. Rusų autoriai labiau akcentuoja ūkinę veiklą ir specializaciją: pasak N.A. Miklaševskajos, tarptautiniai prekybiniai santykiai - tai įrankis, kurio pagalba šalys, plėtojančios specializaciją, gali plėsti gamybos apimtį ir didinti gerovės lygį. Tuo tarpu E.F. Avdokušinas tarptautinę prekybą apibrėžia kaip ekonominius santykius tarp skirtingą ūkinę veiklą vykdančių objektų; tai tų santykių realizavimo mechanizmą. Tarptautinė prekyba turi du pagrindus bruožus: 1) ji vykdoma tarp dviejų ar daugiau valstybių, todėl, kai prekyba vyksta už valstybės sienų, ji tampa šalies socialinės ir ekonominės politikos objektu; 2) naudojamos įvairios valiutos su joms būdingais valiutų kursų svyravimais. Šalys prekiauja viena su kita, kad galėtų įsigyti užsienio prekių žemesnėmis kainomis nei šalies viduje (Snieska, 2001).

Tarptautinės prekybos atsiradimo prielaidas apibūdina skirtingos tarptautinės prekybos teorijos. Kiekviena teorija skirtingai aiškina valstybės vaidmenį prekiaujant prekėmis ir paslaugomis tarptautiniu mastu. Tarptautinių prekybos teorijų reikšmė yra ši:

- šios teorijos padeda išaiškinti rinkoje konkurencingą produkciją;
- padeda suprasti valstybės vykdomos prekybos politikos formas ir praktiškai naudojamas priemones, turinčias įtakos konkurencingumui.

Teorijų gausa leidžia daryti išvadą, kad nėra vienos teorijos, kuri galėtų paaiškinti “visų produktų ir visų laikų tarptautinę prekybą” (Grižas, 2003).

Kalbant apie tiesiogines užsienio investicijas, didelis dėmesys yra skiriamas tarptautinėms korporacijoms, nes per jas yra daugiausia investuojama ir atliekama didžiausia tyrimų ir plėtros dalis (Rybalka, 2001). Tiesioginės užsienio investicijos sparčiai užaugo tarptautinėms korporacijoms išsiplėtus po visą pasaulį. Tarptautinės korporacijos – tai kompanijos, galinčios lengvai perkelti gamybą priklausomai nuo skirtingų sąlygų (Held, 2002). Tarptautinės korporacijos pasižymi didžiuliais vadybiniais įgūdžiais, finansiniais ir techniniais ištekliais bei atlieka ypač svarbias operacijas vadovaudamosi suderinta pasauline strategija. TUI paprastai sudaro oligopolinėse rinkose veikiančių firmų pasaulinės strategijos dalį. Tradicines portfelines investicijas lemia pelno normų skirtumai tarp nacionalinių ūkių, o tiesiogines užsienio investicijas skatina oligopolinių korporacijų augimas ir jų konkurencinė strategija.

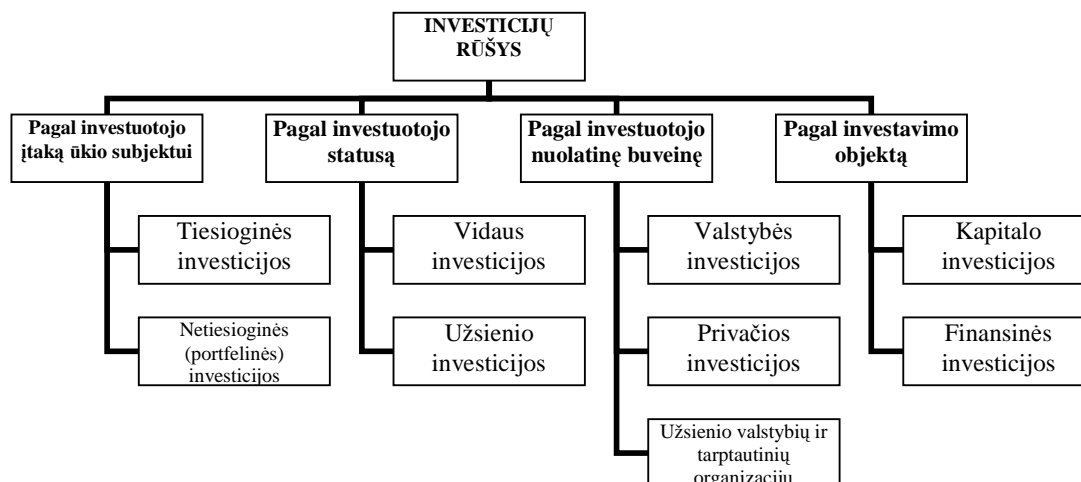
Tiesiogines užsienio investicijas nagrinėti prasminga, nes jos spartina šalies pažangą ir greitina ekonomikos plėtrą.

1.1.2. Tiesioginės užsienio investicijos ir jas aiškinančios teorijos

Terminas “investicijos” kilęs iš lotyniško žodžio “invest”, reiškiančio “įdėti”. Investicijos pačia bendriausia prasme reiškia kažkokia tai turto įdėjimą, ar kitaip tariant, investavimą į tam tikras veiklas ir procesus, tikintis jų finansinio, ekonominio ar socialinio atsipirkimo.

LR Investicijų įstatyme pateiktas toks investicijų apibrėžimas: investicijos - piniginės lėšos ir įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyta tvarka įvertintas materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą (švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos ir socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą. R. Ginevičius, O.G. Rakauskienė ir kt. autoriai (2005) apibendrina, kad investicija – kapitalo įdėjimas, siekiant paskesnio jų padidėjimo. Kartu to kapitalo prieaugio turi pakakti tam, kad investuotojui būtų kompensuota tai, kad jis šiuo metu atsisako naudoti turimas lėšas, jis taip pat turi būti įvertintas už riziką ir jam turi būti atlyginti būsimi infliacijos nuostoliai.

Investicijos patenka į įvairias verslo ir socialines sferas įvairiomis formomis. Kad būtų galima teisingai analizuoti, planuoti ir suskaičiuoti investicijas, jos klasifikuojamos pagal atskirus joms būdingus požymius. R. Ginevičius (2005) investicijas skirsto pagal tokius požymius: investavimo objektus; investavimo laikotarpį; dalyvavimą investavimo procese; investicinių lėšų priklausomybę; teritoriją. Tuo tarpu analizuojant investicijas Lietuvoje reikėtų aptarti LR Investicijų įstatyme pateiktą investicijų klasifikaciją (1.1.2.1 paveikslas):

1.1.2.1 pav. Investicijų klasifikacija

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LR Investicijų įstatymu. 1999 m. liepos 7 d., Nr. VIII-1312.

Lietuvos Respublikos įstatymai numato tokias investavimo galimybes:

- 1) steigiant ūkio subjektą, įsigyjant Lietuvos Respublikoje įregistruoto ūkio subjekto

kapitalą ar jo dalį;

2) įsigyjant visų rūšių vertybinius popierius;

3) sukuriant, įsigyjant ilgalaikį turtą arba didinant jo vertę;

4) skolinant lėšas ar kitą turtą ūkio subjektams, kuriuose investuotojui priklauso kapitalo dalis, suteikianti jam galimybę kontroliuoti arba daryti nemažą įtaką ūkio subjektui;

5) vykdant koncesijų bei išperkamosios nuomos (lizingo) sutartis.

Investicijos gali būti skirstomos į materialines (realiąsias) ir nematerialines. Materialinės investicijos – tai įdėjimai, nukreipti į pagrindinį kapitalą, nematerialius (patentai, licenzijos, programos) ir materialius (nekilnojamasis turtas) aktyvus. Tai lėšos, panaudotos naujai statybai, rekonstrukcijai, remontui, modernizavimui, įrengimų, investoriaus, mašinų, transporto priemonių įsigijimui ir kitoms išlaidoms. Teorijoje investicijos ir jų poveikis dažnai yra analizuojami ne tik kaip infrastruktūros plėtros veiksniai, bet ir kaip faktorius socialinei plėtrai. Socialinę plėtrą labiau įtakoja nematerialiosios investicijos.

Nematerialiosios investicijos - tai įdėjimai į įvairių paslaugų plėtojimą ūkio sferose ir šakų įmonėse. Joms priskiriamos 3 pagrindinės ypatybės (Martinkus, 2001):

- * Įmonės gamybinio pajėgumo didinimas;
- * Padengimas iš santaupų, kurios susikaupia kaip amortizuojamas kapitalas būsimajam laikotarpiui;

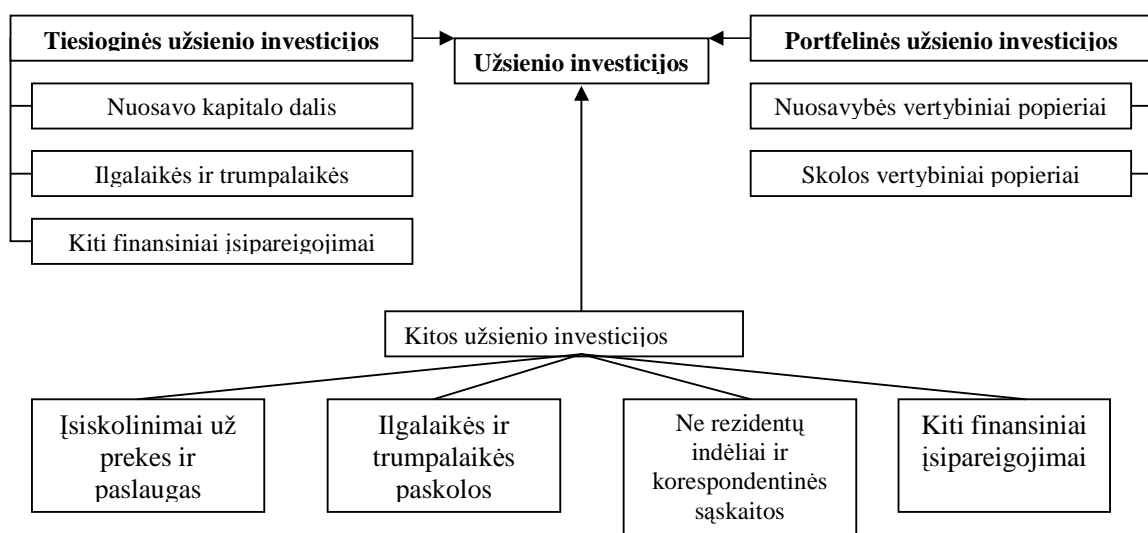
- * Įmonės einamosios vertės ir prestižo didinimas.

Nematerialiosiomis investicijomis pradėta vadinti tokias firmų išlaidas, kurios:

- * Nėra tiesiogiai susijusi su gamyba;
- * Padengiamos ne per metus, o per dešimtmečius;
- * Sudaro firmai tobulėjimo ir vystymosi sąlygas.

Analizuojant investicijas, reikėtų pabrėžti bendrųjų ir grynujų investicijų skirtumą. Bendrosios investicijos – tai bendra investicinių lėšų apimtis konkrečiu laikotarpiu, nukreiptų į naują statybą, gamybos priemonių įsigyjimą bei prekinių-materialinių atsargų augimą. Grynosios investicijos – tai bendrųjų investicijų suma, sumažinta amortizacinių suma per atitinkamą laikotarpį. Grynujų investicijų dinamikos rodikliai atspindi konkrečios šalies ekonominio išsivystymo charakterį konkrečiame laikotarpyje. Jei grynujų investicijų suma yra neigiamas skaičius (kai bendrųjų investicijų suma yra mažesnė už amortizacinių atskaitymų sumą), tai reiškia gamybinio potencialo smukimą ir, kaip rezultatas, yra gaminamos produkcijos kiekio mažėjimas. Jei grynujų investicijų suma lygi nuliui, tai reiškia šalies ekonominio lygio kilimo nebuvimą ir, kaip rezultatas, gamybinis potencialas lieka nepakitęs. Jei grynujų investicijų suma yra teigiamas skaičius, tai reiškia, kad šalies ekonomika yra kilimo stadijoje, nes vykdo gamybinio ir kitokio potencialo augimo politiką.

Užsienio investicijos – tai įvairių rūšių ir nuosavybės formų kapitalas, išvežtas iš vienos valstybės ir įdėtas į kitos valstybės ūkinius subjektus. Užsienio investicija, sudaranti mažiau kaip 10 procentų įmonės įstatinio kapitalo, yra laikoma portfeline investicija, o sudaranti daugiau nei 10 proc. įmonės įstatinio kapitalo – tiesiogine užsienio investicija. Dažnai painiojamos sąvokos užsienio investicijos ir tiesioginės užsienio investicijos, tačiau tiesioginės užsienio investicijos yra tik sudedamoji visų užsienio investicijų dalis: kaip minėta anksčiau, bei pagal EBPO rekomendacijas 10 ir daugiau procentų paprastųjų akcijų arba balsavimo teisių yra laikoma žemutinė riba, nuo kurios tiesioginis užsienio investuotojas turi galimybę dalyvauti valdant tiesioginio investavimo įmonę (Samuolis, 2001). Užsienio investicijų klasifikacija pateikta 1.1.2.2 paveiksle.

1.1.2.2 pav. Užsienio investicijų klasifikacija

Šaltinis: Samuolis, 2001, p. 96

Tiesioginės užsienio investicijos – tai tarptautinės investicinės veiklos rūšis, apimanti įsigijimą vienos šalies rezidento (tiesioginio investatoriaus) pastovios įtakos į įmonės, kuri yra kitos šalies rezidentas (tiesioginio investavimo įmonė), veiklą. Tiesioginės investicijos numano ilgus nusistovėjusius santykius tarp tiesioginio investuotojo ir įmonės, kuri yra tiesioginių investicijų objektas. Tiesioginės užsienio investicijos – tai ne tik investicijos į kapitalą, bet ir nematerialiosios investicijos į sritis, apibūdintas aukščiau.

Tiesioginėms užsienio investicijoms priskiriamas ne tik pirminis kapitalo investavimas, bet ir visos vėlesnės ekonominės operacijos tarp investuotojo ir investavimo įmonės. Taigi tiesiogines užsienio investicijas sudaro:

- Tiesioginiam užsienio investuotojui tenkanti įmonės nuosavo kapitalo dalis (atsižvelgiant į turimas balsavimo teises, t. y. į turimą įmonės įstatinio kapitalo dalį);

- Reinvesticijos – tiesiogiai užsienio investuotojui priklausanti, bet dividendų forma nepaskirstyta, o įmonėje likusi pelno dalis (taip pat nuo turimų balsavimo teisių procento);
- Tiesioginio užsienio investuotojo investavimo įmonei suteiktos ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos. Paskolos gautos Lietuvos valstybės vardu ir paimtos su vyriausybės garantija, nėra tiesioginės užsienio investicijos;
- Kitas įmonės kapitalas – tai tiesioginio užsienio investuotojo ir investavimo įmonės prekybos skolos, priskaičiuoti, bet neišmokėti dividendai, privilegijuotos akcijos, nesuteikiančios teisių į turtą likviduojant įmonę, palūkanos už paskolas ir t.t. (*Statistikos departamentas prie LRV*).

Užsienio investicijos, o visų pirma tiesioginės užsienio investicijos, yra vienas pagrindinių šalies ūkio renovacijos veiksnių. TUI leidžia diegti modernias technologijas, įgyvendinti naujas ir progresyvias idėjas. V. Kvainauskaitė išskiria tokias tiesioginių užsienio investicijų formas:

- Naujų įmonių statyba. Ši TUI forma reikalauja pradėti visas operacijas nuo pačios pradžios, t.y. nuo vietos statyboms įsigijimo ir statybos vystymo. Tam dažnai pritariama, nes naujos investicijos sukuria naujų darbo vietų.
- Užsienyje veikiančių įmonių pirkimas. Investuotojas greitai perima visišką įgytos įmonės kontrolę, tačiau prisiima ir pirktos įmonės išsipareigojimus bei susiduria su kapitalo poreikiu.
- Bendros su užsienio kapitalu ir užsienio kapitalo įmonės.

Kartu su tiesioginėmis užsienio investicijomis atsiranda nauji ryšiai su užsienio bankais ir tarptautinėmis verslo bei finansų institucijomis. Investicijos jas priimančiai šaliai padeda pagerinti einamosios sąskaitos balansą ir didina šalies pozicijas tarptautinėse kapitalo rinkose.

Pirmosios užsienio investicijos atliktos XVIII – XIX amžiuje. Jas lėmė įmonių unikalių ir vertingų išteklių produkcijos gamyba, paieška ir noras užsitikrinti dalyvavimą išteklių gavimo centruose. Tuo tikslu vyko vario paieška Čilėje, naftos paieška Vidurio Rytuose. Išteklių poreikis gamybai dažnai siejosi su kitais investicijas priimančiais šalies privalumais: tarptautiniu konkurencingumu, produkto gyvavimo ciklu (Kvainauskaitė, 2004, p. 65). Pastaruoju metu investicijų į užsienio šalis proceso varikliu tapo kapitalo mobilumo ir žemų darbo kaštų kombinacija. Įeiti į užsienio kapitalo rinkas įmones skatina užsienio rinkos pranašumai: ekonomikos akiratis, produkcijos diferenciacija, finansiniai ištekliai, technika ir žinios.

Tiesioginių užsienio investicijų priežastis nagrinėja nemažai teorijų. Dažniausiai pasitaikančios teorijos yra šios:

Monopolinių privalumų teorija. Teorija teigia, kad svarbių privalumų, sukuriančių monopolistinį pranašumą šalies viduje, turėjimas, suteikia galimybę per TUI prasiskverbti į užsienio rinkas. Tokiu būdu užtikrinami konkurenciniai privalumai – tai kompanijos specifinės charakteristikos, kurios leidžia kompanijai veikti efektyviau nei konkurentai, siekiant gamybos efektyvumo, mažesnės kainos, geresnio aptarnavimo ir t.t. konkrečioje šalyje. Tokie pranašumai gali būti, pvz. aukštesnio lygio technologija, visuotinai žinomas prekės ženklas ar sutaupymas dėl gamybos masto.

Internacionalizacijos teorija. Teorija remiasi sutarčių sudarymo kaštais, patiriamais sudarant sutartis; tai derybų, kontrolės, sutarties pasirašymo kaštai. Tiesioginės užsienio investicijos prieš kitas alternatyvas pasirenkamos todėl, jog sutarčių (licencijų, privilegijų, tiekimo ir pan.) sudarymo ir vykdymo kaštai pernelyg aukšti ir egzistuoja didesnė kompanijos veiklos užsienyje rizika nei pačiai įmonei turint ir valdant savo padalinius užsienyje. Internacionalizacijos sąvoką ši teorija aiškina kaip kompanijos plėtimąsi, skverbiantis į naujas rinkas, pereinant į naujas jos prekių gyvavimo ciklo stadijas. Optimalus sprendimas dėl tiesioginių užsienio investicijų turi būti priimtas, įvertinus produkto stadiją, firmos konkurencinius pranašumus bei alternatyvių projektų kaštus

Eklektinė teorija. Nors internacionalizacijos teorija ir nurodo, kodėl firmos pasirenka užsienio investicijas kaip įėjimo į užsienio rinkas būdą, ji nenusako, kodėl produkcija turi būti gaminama (parduodama) užsienyje. Ši problema buvo įvertinta eklektinėje teorijoje, kuri sujungė monopolijos ir internacionalizacijos privalumus, kad būtų suformuota bendra užsienio investicijų teorija. Ši teorija naudinga tuo, kad įgalina priimti sprendimą ne tik atsižvelgiant į kainas ar paklausos veiksnius, bet ir į tokias veiksmų grupes:

- savininko privalumus – apimančius kompanijos konkurencinius privalumus, tokius turimą technologiją, valdymo struktūros lankstumą, galimybę gauti kreditavimą plėtrai ir pan.;
- vietos privalumus – apimančius tikslinės šalies rinkos kainų technologijas, ekonominę ir politinę šalies riziką, rinkos reguliavimą;
- tarptautinius privalumus, kuriuos įgis firma, įėjimui į užsienio rinką tiesiogines investicijas naudodama vietoj kitų galimų alternatyvų.

Tarptautinio produkto gyvavimo ciklo teorija plačiai taikoma marketinge, tarptautiniuose ekonominiuose santykiuose, įgyja dar vieną aspektą, susijusį su informacija, technologijomis ir darbo jėgos kaštais kuriant produktą. Ši teorija teigia, kad naujiems produktams sukurti reikia aukštos kvalifikacijos darbuotojų ir didelių kapitalo įdėjimų, kurie koncentruojasi itin išsivysčiusiose šalyse. Čia sukurtiems produktams pasiekus brandos stadiją, kai atsiranda daug konkurencingų produktų, šių gamyba perkeliama į besivystančias šalis, ir taip įgyjama kainų pranašumo dėl pigios darbo jėgos ir masinės gamybos efekto. Produkto gyvavimo ciklo teorija

paaikškina užsienio investavimą, t.y. atsižvelgiant į produkto gyvavimo stadiją, galima nustatyti, kada naudingiau produktą gaminti pirminėje bendrovėje, o kada investuoti ir gaminti užsienyje.

Sekimo teorija. Kartais kompanija priverstinai investuoja užsienyje. Tokius atvejus aiškina sekimo paskui klientus arba sekimo paskui konkurentus teorijos. Yra daugybė kompanijų, kurios parduoda savo produkciją užsienyje netiesioginiu būdu, t.y. jų gaminiai yra kitų kompanijų gaminių komplektuojamosios dalys. Jei pastarosios kompanijos plečia savo veiklą užsienio šalyse, joms gali ekonomiškai (pavyzdžiui, dėl transportavimo kaštų) neapsimokėti pirkti šias dalis. Tuomet, nenorėdamos prarasti klientų, savo veiklą plečia ir pirmosios įmonės. Oligopolinėse šakose, t.y. šakose, kuriose yra nedaug gamintojų, dažnai susiklosto situacija, kai iš karto keletas investuotojų, kartais visai nepriklausomų vienas nuo kito, sukuria gamybinius pajėgumus konkrečioje šalyje per labai trumpą laikotarpį. Dažnai tai aiškinama vidiniais arba išoriniais pasikeitimais, veikiančiais oligopolininkus vienu metu (Kvainauskaitė, 2005).

1.1.3. TUI pritraukimą ir panaudojimą lemiantys veiksniai

Formuodamos savo ekonominę politiką šalys dažnai neįvertina, jog TUI atėjimą į šalies ūkį lemia daug skirtingų veiksnių. Tarptautines kompanijas daugiausia traukia stiprūs ekonomikos pagrindai valstybėse, į kurias investuojama. Svarbiausiais iš jų yra laikomi: rinkos dydis ir realių pajamų lygis, vietinės ekonomikos įgūdžių lygis, infrastruktūros tinkamumas ir kiti ištekliai, palengvinantys efektyvią produkcijos specializaciją, taip pat prekybos politika ir politinis bei makroekonominis stabilumas.

TUI srautus į šalį taip lemia įvairios vyriausybių siūlomos skatinamosios priemonės, kurios apima fiskalinius paskatinimus (žemesnius mokesčius užsienio investuotojams), finansinius paskatinimus (subsидijos ir lengvatinės paskolos daugiašalėms kompanijoms), bei tokius paskatinimus kaip lengvatinės rinkos ir monopolinės teisės (R. Cirulytė, 2003, p. 63).

Svarbu akcentuoti tai, kad TUI srautus veikia ne tik valstybės politika, bet ir geografinė šalies padėtis, jos struktūrinės charakteristikos. Svarbiausius veiksnius nulemiančius investuotojo apsisprendimą investuoti užsienyje, įvardija J. H. Dunningas, H. Shatzas ir A. J. Vanablesas.

J. H. Dunningas teigia, kad užsienio investuotojai labiau domisi įmonėmis, kurios yra pelningos ir turi specifinių privalumų, palyginti su kitomis šalyje ar regione esančiomis įmonėmis (J. H. Dunningas, 1993). H. Shatzo ir A. J. Vanableso nuomone, pasaulinė ekonomikos integracija teikia naudos gamybos sąnaudų minimizavimo atžvilgiu, išvengiama prekybos tarifų ir sumažinamos transportavimo išlaidos. Taip pat atkreipiamas dėmesys į nebrangias gamybai reikalingas medžiagas ir pigią darbo jėgą.

Patirtis rodo, kad daugiausia užsienio investicijų susilaukia tos šalys, kuriose stabili politinė ir ekonominė padėtis, tvirta nacionalinė valiuta ir palanki investicijoms aplinka. Išsivysčiusios šalys

minėtas sąlygas visiškai patenkina, todėl investicinis klimatas jose vertinamas retai, kai tuo tarpu besivystančiose šalyse paprastai vertinamas ne tik sąlygų paprastumas, bet ir jų dinamika.

Sprendimą investuoti gali nulemti ir subjektyvūs veiksniai, pavyzdžiui sentimentai savo protėvių žemei, simpatijos kurios nors tautos tradicijoms, reklamos galia ir pan. Tačiau investuotojai, prieš galutinai apsispręsdami, dažniausiai didžiausią dėmesį skiria potencialiam investicijų pelningumui. Augant šalies investicinio klimato rizikos laipsniui, potencialaus investicijų pelningumo procentas didėja (V. Kvainauskaitė, 2004, p. 70).

V. Kvainauskaitė išskiria šias penkias pagrindines TUI veiksnių grupes:

- Rinkos veiksniai. Čia pagrindinis veiksnys yra rinka, jos dydis, galimi augimo tempai. Papildomi rinkos segmentai padeda užtikrinti atitinkamą pelno lygį ir lyderio pozicijas. Netgi didžiulė vietinė rinka turi savo augimo limitus. Dažnai įmonės investuoja užsienyje, siekdamos išsaugoti klientus toje šalyje, kad jų nepasiglemžtų vietinės rinkos įmonės ir nesusiplpnėtų įmonės autoritetas savo šalyje.

- Prekybos barjerai. TUI leidžia panaikinti prekybos barjerus ir suteikia teisę veikti kaip vietinei įmonei, neveikiamai muitų tarifų ir kitų prekybinių apribojimų.

- Kaštų veiksniai. Dauguma tarptautinių įmonių padeda išgauti retas žaliavas ir taip užtikrina pigesnes žaliavas savai produkcijai. Dėl transportavimo išlaidų firma vengia importuoti žaliavas iš kurios nors šalies, ypač kai ji planuoja pagamintą produktą parduoti vartotojams toje šalyje, iš kurios tiekia žaliavas. Tokiomis sąlygomis, pravartu gaminti produktą šalyje, kurioje yra reikalingų žaliavų. Investuodamos užsienyje, įmonės pritraukia pigesnę darbo jėgą, žemesnius kapitalo kaštus, pasinaudoja Vyriausybės taikomomis finansinio ir nefinansinio skatinimo priemonėmis, palankiu kainų lygiu.

- Investicinis klimatas. Investicijas skatina teigiamas visuomenės požiūris į TUI, politinis stabilumas, nuosavybės maži apribojimai, valiutos kurso reguliavimo veiksniai, tarptautinės prekybos stabilumas, palanki mokesčių struktūra, draugiški tarpusavio šalių santykiai. Jei investuotojas jaučia, jog užsienio valiuta yra nepakankamai įvertinta, tuomet jis gali planuoti TUI toje šalyje. Tokiu atveju pradinės išlaidos būtų santykinai žemesnės.

- Bendri veiksniai. Tai gali būti didesnio pelno siekimas, firmos įvaizdžio kūrimas ir kt.

- Būtina paminėti tai, kad politinis nestabilumas ar vyriausybių kaita – tai veiksniai, turintys neigiamą poveikį TUI. Be to, tokie makroekonominiai rodikliai, kaip darbo užmokesčio augimas, valiutos devalvacijos rizika, dažni įstatymų pasikeitimai, yra faktoriai, neigiamai veikiantis TUI (T. Tumėnas, 2000, p. 221).

Prie papildomų veiksnių, įtakojančių TUI, yra priskiriamas ir taip vadinamas šalies įvaizdžio kūrimas, t.y. šalies reklama per tam tikrus leidinius, aktyvus dalyvavimas parodose, įvairūs seminarai ir t.t. Tai labai veiksminga priemonė, kuomet šalies ekonominiai ar politiniai pasiekimai yra daug geresni nei tarptautinėje visuomenėje yra manoma.

Labai daug diskutuojama apie tai, kas daro įtaką užsienio investicijoms į pereinamosios ekonomikos šalis. Bendriausi išskiriami tokie tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai (Runiewicz, 2005): noras garantuoti įėjimą į rinką, galimybė dalyvauti privatizacijos procese ir politinio bei ekonominio stabilumo lygis. Pasaulinė tarptautinių investicijų praktika besivystančiose valstybėse rodo, kad besivystančios valstybės turėtų daugiau dėmesio skirti šiems veiksniams (Ginevičius, 2005):

- valstybės politika. TUI turi būti skatinamos, o ne ribojamos. Tai apima biurokratinės kliūtis, kapitalo formavimo politiką, ypač daug dėmesio reikėtų skirti laisvai prekybai ir mokėjimų režimui;
- liberali TUI atžvilgiu aplinka. Pastebėtas paradoksus dalykas – jei šalis bando pagerinti savo ekonominę padėtį ribodama ar kitaip reguliuodama tiesiogines užsienio investicijas, efektyvumas paprastai būna prieštaringas;
- bendrų vietos ir užsienio gamintojų veiklos skatinimas. Iš tarptautinių projektų naudos gali turėti tiek užsienio investuotojai, tiek vietos gamintojai ir valstybė;
- taikydamos palankią investuotojams politiką, užsienio kapitalą gali pritraukti net tos valstybės, kurios laikomos rizikingos investicijų atžvilgiu. Pasaulinė ekonominė integracija nuolat didina užsienio investicijų kiekį pasaulyje, nes globalizacijos procesai spartėja ir įtraukia vis daugiau valstybių.

Aišku, sprendimą investuoti priima konkretūs asmenys; tai gali nulemti ir subjektyvūs veiksniai, pavyzdžiui sentimentai savo protėvių žemei, simpatijos kurios nors tautos tradicijoms, reklamos galia ir pan. Tačiau investuotojai, prieš galutinai apsisprendami, dažniausiai didžiausi dėmesį skiria potencialiam investicijų pelningumui. Taip pat reikia paminėti, kad augant investicinio klimato rizikos laipsniui, potencialaus investicijų pelningumo procentas didėja.

T. Tumėnas, kalbėdamas apie Lietuvą, išskiria šiuos pagrindinius veiksniai, lemiančius TUI, bei pateikia tam tikrus siūlymus, kaip sušvelninti neigiamą kai kurių veiksnių poveikį TUI:

- Finansinio sektoriaus veiksnys (fiskalinė politika, monetarinė politika, bankininkystė ir draudimas). Sėkminga ir stabili šio sektoriaus plėtra yra viena iš esminių sąlygų TUI. Tolesnis bankininkystės ir draudimo sektoriaus konsolidavimas bei valstybinių bankų privatizavimas leistų pritraukti daugiau TUI į finansų sektorių.

- Privatizavimo veiksnys. Tai vienas iš būdų pritraukti TUI. Šalims siūloma baigti vykdoma privatizavimo politiką, t.y. užtikrinti šiuos politikos tęstinumą ir nekintamumą keičiantis vyriausybėms.

- Ekonomikos reformos kokybės veiksnys. Šalių ekonominę išsivystymą daugiausia nulemia vykdoma ekonominė reforma, palankūs įstatymai, mokesčiai ir užsienio politika. Būtina įtvirtinti žemės ūkio paskirties žemės pardavimą užsieniečiams, nes tai vienas iš jautriausių klausimų užsienio investuotojams, priimant sprendimus dėl investicijų (be to, kadangi dabartinė Lietuvos konstitucija draudžia parduoti žemę užsieniečiams, būtinas pastarosios keitimas – kad atitiktų ES konstituciją). Stambių TUI projektų koordinavimas ir paieška turi būti atliekami Vyriausybės lygiu. Ūkio ministerija galėtų parengti tam tikrą struktūrą tokių projektų paieškai. Panašios TUI projektų koordinavimo ir paieškos struktūros egzistuoja daugelyje besivystančių šalių (Azijos, Lotynų Amerikos).

- Kaimyninių ryšių veiksnys. Šio veiksnio įtaka labiausiai pasireiškia šalių prekybiniam ryšiams bei TUI. Didesnis nei iki šiol dėmesys turi būti skiriamas prekybiniam ar kitokiam bendradarbiavimui.

- Ekonominio paveldo veiksnys. TUI į besivystančias šalis yra apsprendžiamos jų (tų šalių) gamtinių išteklių dydžiu, o TUI į išsivysčiusias šalis – sukurtų technologinių resursų dydžiu. Pagrindinis pranašumas, kurį išskiria J. Dunningas, yra technologinis šalies išsivystymo lygis, t.y. tos tautos sugebėjimu kurti, valdyti, įsigyti kvalifikaciją žinias ar kompetenciją. Kitais žodžiais tariant, tai yra suprantama kaip žmogiškasis kapitalas.

Taip pat manoma, jog teigiamas poveikis pasiekiamas ir tuomet, kai TUI yra skatinamos, t.y. kai investuotoją bandoma sudominti tam tikra pramonės ar paslaugų sfera, tiesiogiai ieškant tokių investuotojų ar organizuojant tų šakų pristatymus ir pan. Taip pat prie veiksmų (faktorių), lemiančių TUI, prisideda investicijų aptarnavimo kultūra ir lygis, kuriant įvairias investicijų skatinimo agentūras, informacinės bazės suformulavimas, teisinių paslaugų buvimas.

Šiuo metu ekonomikos vis labiau globalizuojasi, įmonės siekia išlaikyti ir išplėsti turimas rinkas, ir tai savo ruožtu skatina tarpusavio konkurenciją, internacionalizavimo motyvas tampa esminis faktorius, nulemiantis TUI ir apsprendžiantis tolimesnę jų plėtrą (vystymąsi). Kiekvienos šalies plėtrai yra ypač svarbus investicijų skatinimas ir investicinio klimato formavimas. Praktikoje visame pasaulyje yra atliekami investicinio klimato vertinimai. Investicijų klimato įvertinimai sistemiškai analizuoja privačių investicijų ir įmonių augimo šalyje sąlygas ir, remdamiesi šalies įmonių patirtimi, leidžia tiksliai identifikuoti tas sritis, kurias pirmiausia reikia reformuoti siekiant padidinti privataus sektoriaus ekonomikos produktyvumą bei konkurencingumą. Sukurdami praktinį pagrindą rekomendacijoms politikos srityje bei į visą procesą įtraukdami šalies rinkos dalyvius, įvertinimai yra skirti duoti stipresnį impulsą politinėms reformoms, kurios pagreitintų

privataus sektoriaus augimą, vedantį prie spartesnio ekonomikos augimo bei skurdo mažinimo (Lietuvos investicinio klimato įvertinimas, 2004).

Taigi galima daryti išvadą, kad Investicijų klimato įvertinimai yra paremti privačių įmonių veiklos tyrimu, siekiant nustatyti, su kokiais sunkumais jos susiduria pradėdamos verslą bei juo užsiimdamos, o jei verslas nepavyksta – pasitraukdamos iš jo. Apklausa fiksuoja įmonių patirtį tokiose srityse kaip finansavimas, valstybės valdymas, reguliavimas, mokesčių politika, darbo santykiai, ginčų sprendimas, infrastruktūros paslaugos, tiekimas ir marketingas, technologijos bei apmokymas. Visos šios sritys yra būtent tos sritys, kuriose iškilę sunkumai gali žymiai padidinti verslo išlaidas. Apklausos pagalba šias išlaidas stengiamasi nustatyti bei įvertinti. Vertinant investicinį klimatą, tikslinga gautus rezultatus palyginti su rezultatais, gautais panašiose šalyse. Taip siekiama nustatyti, kaip sekasi konkrečios šalies privačiam sektoriui ir kokios yra jo konkurencinės galimybės (Lietuvos investicinio klimato įvertinimas, 2004).

Toks vertinimas sudaro praktines galimybes identifikuoti svarbiausias sritis, kurias būtina reformuoti norint pagerinti investicijų klimatą. Įvertinime detalai nagrinėjami politikos, reguliavimo ir instituciniai veiksniai, kurie trukdo teikti geros kokybės infrastruktūros paslaugas bei funkcionuoti prekių, finansų ir kitoms rinkoms, susiedami šiuos suvaržymus su įmonių išlaidomis bei įmonių produktyvumu.

Investicijų klimato įvertinimai kiekvienoje šalyje remiasi tos šalies vyriausybės bei verslo bendruomenės narių rekomendacijomis ir patirtimi. Remiantis įvertinimais padarytos išvados ir politikos rekomendacijos yra plačiai aptariamoms su privataus sektoriaus bei kitais bendra veikla užsiimančių organizacijų dalyviais. Šiuo plačiu išvadų paskleidimu siekiama į valstybės privataus sektoriaus plėtros strategijos formavimą, bendro sutarimo dėl prioritetų investicijų klimatui reformuoti siekimą bei perengiamąjį darbą prieš konkrečių iškeltų problemų sprendimų priėmimą įtraukti ne tik šalies politiką formuojančius asmenis, bet taip pat ir svarbiausius verslo atstovus, investuotojus, nevyriausybinės organizacijas bei paramą teikiančią visuomenę. Įvertinimo peržiūrėjimai ir papildymai padeda sekti pažangą gerinant investicijų klimatą (Lietuvos investicinio klimato įvertinimas, 2004).

Šalies patrauklumą investicine prasme nulemia teisinė administracinė aplinka bei struktūriniai konkurencingumo rodikliai. Remiantis pasaulio ekonomikos forumo tyrimo išvadomis, pagal konkurencingumo rodiklius Lietuvai tenka atsiliekanti vieta tarp analizuojamų šalių. Pagrindinė problema – žemas technologinis pasirengimas, pagal kurį Lietuvai tenka paskutinė vieta tarp analizuojamų šalių. Pagal viešųjų institucijų kokybę Lietuva lenkia tik Lenkiją, Latviją ir Čekiją. Pagal makroekonominės aplinkos kokybę Lietuva lenkia tik Lenkiją, Vengriją, Slovakiją ir Čekiją. Darytina išvada, jog efektyvios teisinės procedūros sudaro tik prielaidas investicijų atėjimui, tačiau

šalies patrauklumas investicine prasme didžiaja dalimi priklauso nuo struktūrinių konkurencingumo rodiklių.

Lietuvoje TUI motyvai pereina tris etapus. Pradiniame etape ryškiai vyravo pirmasis motyvas – didelės vidaus paklausos gaminių perėmimas į užsienio bendrovių rankas. Antrajame etape, Lietuvos narystės ES pradžioje vyravo investavimas dėl sąnaudų mažinimo. Trečiasis etapas prasidės maždaug apie 2015 metų vidurį, kai tiesioginėse užsienio investicijose gausės tokių gamybinių investicijų, kurių motyvas – mažinti sąnaudas – egzistuos kartu su motyvu naudotis milžiniška ES vidaus rinka, be kliūčių prieinama Lietuvos gamintojams. Todėl didesnės galimybės reguliuoti gamybinio kapitalo įvežimą į Lietuvą jos ūkio pažangos interesais atsiras tik laikotarpio pabaigoje. Tiesioginių užsienio kapitalo investicijų atžvilgiu išorės ekonominės politikos strateginis tikslas turi būti tiesioginių užsienio investicijų būdu spartinti perspektyvių, naujomis technologijomis besiremiančių šakų plėtrą, didinti eksporto potencialą ir tobulinti teritorinį ūkinės veiklos išdėstymą (skatinti veiklos plėtrą kaimo regionuose).

„Investicijų plėtrą skatinančių priemonių identifikavimo ir pritaikymo Lietuvos sąlygomis programinėje studijoje“ teigiama, kad svarbu atkreipti dėmesį, jog šalies patrauklumas investicine prasme priklauso nuo daugelio faktorių ir skiriasi kiekvienos nagrinėjamos ūkio šakos atveju. Investicijų pritraukimą lemia bendra šalies infrastruktūra, bendra teisinė aplinka, specializuota ir ūkio šakai pritaikyta infrastruktūra, įstatyminė bazė, reglamentuojanti konkrečios ūkio šakos veiklą, žmoniškųjų išteklių pasiūla, specializuoti tyrimo institutai, ir kt. Teisinės administracinės aplinkos gerinimas savaime nepadedą pritraukti daugiau investicijų iš užsienio. Siekiant atsakyti į klausimą, kodėl šalis, nepaisant geros bendros teisinės administracinės aplinkos rodiklių, gali atsilikti nuo kitų valstybių, reikėtų nagrinėti kiekvieną ūkio šaką atskirai ir tai ūkio šakai būdingus investicinio klimato patrauklumo faktorius. Svarbu gerinti konkurencinę aplinką, kad investuotojai galėtų gauti didesnę investicijų grąžą nei kitose šalyse. Turi būti sudarytas konkretus veiksmų planas, išskiriant investicijas, kurias turėtų būti siekiama pritraukti atsižvelgiant į prioritetines ūkio šakas bei realias Lietuvos galimybes konkuruoti dėl tokių investicijų.

1.1.4. Teisinis tiesioginių užsienio investicijų reguliavimas

Reguluoti – reiškia tvarkyti, nustatyti normalią mechanizmo veiklą. Teisinis reguliavimas – tai socialinio reguliavimo rūšis arba forma, kai teisinis poveikis žmonių elgesiui yra daromas teisės normomis. Taigi teisinis reguliavimas – tai praktiškai funkcionuojanti (veikianti) teisės samprata (A. Vaišvila, 2004, p. 197).

Investiciniai santykiai yra sudėtingi ir įvairūs. Be to, jie neretai persipina su santykiais tarp valstybės ir privačių asmenų, o toks persipynimas ypač akivaizdus tada, kai įvyksta subrogacija, t.y. tada, kai investuotojas perduoda visas savo teises ir reikalavimus valstybei.

Investicijų politika – tai teisinių, ekonominių priemonių visuma, kurią sukuria valstybė siekdama stabilizuoti gamybos procesą. Pagrindinis valstybinės politikos tikslas – racionalizuoti procesus ir mažinti gamtinių išteklių naudojimą. Valstybė sudaro palankias sąlygas privačioms investicijoms bei užtikrina efektyvų valstybės lėšų, skirtų investicijoms, naudojimą siekiant valstybės ekonominės, socialinės plėtros ir remia investicijas įstatyminėmis teisės normomis nustatytais būdais valstybės prioritetams, ekologiškai padėčiai gerinti, perspektyvių pramonės šakų įmonių technologijoms atnaujinti ir modernizuoti, smulkiam ir vidutiniam verslui plėtoti bei svarbiausioms visuomenės socialinėms reikmėms tenkinti. Taip pat valstybė gali skirti lėšų bei suteikti paskolų ir paskolų garantijų investicijoms ūkio sektoriams restruktūrizuoti, šalies regionų ekonominiams bei socialiniams skirtumams mažinti, naujoms darbo vietoms kurti bei stichinių nelaimių padariniams likviduoti. Taigi galima daryti išvadą, kad valstybė investuoja į šias sritis todėl, kad sukurtų investicijoms patrauklią aplinką.

Kiekviena šalis turi suverenią teisę nuspręsti priimti teisės aktus, reglamentuojančius tiesiogines užsienio investicijas, jei tik šie aktai neprieštarauja tarptautinėms sutartims ir susitarimams bei bendriems principams dėl laisvo kapitalo judėjimo. Kapitalo judėjimo reguliavimu laikomi bet kokie valstybės veiksmai, kuriais siekiama apriboti kapitalo sąskaitos sandorius arba pakeisti jų kryptį. Tikslai, kurių siekia kapitalo judėjimo kontrolė, gali būti labai įvairūs. Apibendrinus, galima teigti, kad valstybės, reguliuodamos kapitalo iš šalies ir į šalį judėjimą gali siekti šių tikslų (Runiewicz, 2005):

- Padidinti pajamas/ gauti pajamų karui;
- Finansinis spaudimas/ Kreditų paskirstymas;
- Mokėjimų balanso deficito sumažinimas;
- Mokėjimų balanso perviršio sumažinimas;
- Apsidraudimas nuo įplaukiančio kapitalo nepastovumo;
- Finansinio nestabilumo prevencija;
- Relaus valiutos pabrangimo prevencija;
- Turto pardavimo užsieniečiams apribojimai;
- Santaupų išlaikymas vidaus vartojimui;
- Valstybės vidaus finansinių įmonių apsauga.

Lietuvoje tiesiogines užsienio investicijas reglamentuoja šie teisės aktai: Lietuvos Respublikos Konstitucijos, ratifikuotų tarptautinių sutarčių, įstatymų, Vyriausybės nutarimų, kitų

poįstatyminių norminių aktų visuma, nustatanti investavimo sąlygas Lietuvoje, investuotojų teises ir investicijų apsaugos priemones visų rūšių investicijoms.

Pagrindinis užsienio investicijų teisinio reguliavimo šaltinis yra Lietuvos Respublikos Konstitucija. Jos straipsniuose yra įtvirtinti pagrindiniai visų teisė šakų principai. Todėl priimami įstatymai ir poįstatyminiai norminiai teisės aktai užsienio investicijų klausymais negali prieštarauti Konstitucijos įtvirtintiems principams. Reikšmingiausios užsienio investavimo teisei – Konstitucijos 4 skirsnio normos (LR Konstitucija. LR piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume), nustatančios principą, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva. Be to, jos nustato užsienio subjektų, vykdančių ūkinę veiklą Lietuvoje, žemės įsigijimo tvarką ir pan. Be Konstitucijos, svarbūs užsienio kilmės kapitalo investavimo teisės šaltiniai yra konstituciniai įstatymai. Ypač tarp jų išsiskiria Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje numatytos žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinis įstatymas, priimtas 1996 m. birželio 20 d. (Žin., 1996, Nr. 64-1503), kuris jau yra istorinis teisės šaltinis, ir šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas, priimtas 2003 m. kovo 20 d. (2003 m. balandžio 9 d. redakcija) (Žin., 2003, Nr. 34-1418).

Svarbus užsienio investicijų reguliavimo teisės šaltinis yra Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas, priimtas 1999 m. liepos 7 d. (Žin., 1999, Nr. 66-2127). Prie šios srities reguliavimo teisės šaltinių galima priskirti Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, įmonių įstatymus, juridinių asmenų registro įstatymą, kurie reglamentuoja įmonių steigimą, veiklą, jų registravimą ir pan.

Gerinant verslo aplinkos sąlygas ir tuo pačiu investavimo aplinką, vyriausybės, rengdamos teisės aktus, turėtų įvertinti šiuos aspektus ir jų įgyvendinimą : (R. Ginevičius, O. G. Rakauskienė, R. Patalavičius, M. Tvaronavičienė, K. Kalašinskaitė, V. Lisauskaitė, 2005, p. 172):

- parengti priemones, užtikrinančias investicijų naujoms darbo vietoms kurti bei pažangioms technologijoms diegti lengvatas, peržiūrėti ir tobulinti darbo santykius reglamentuojančias įstatymų nuostatas;
- sumažinti biurokratinės kliūtis investiciniams projektams realizuoti – supaprastinti žemės įsigijimo, jos paskirties pakeitimo, statybų įforminimo ir kitas procedūras;
- įsteigti nuolat veikiančią verslo sąlygų gerinimo ir nereikalingų rinkos suvaržymų panaikinimo klausimams spręsti struktūrą, kurioje dalyvautu verslo partneriai;
- garantuoti verslininkų ir darbdavių organizacijų lygiavertį dalyvavimą kuriant ir įgyvendinant šalies ūkio plėtojimo strategijas, taip pat fondų, susijusių su verslo plėtra, lygiavertį valdymą;
- svarstyti ūkiui ir verslui aktualius klausimus bei rengiamus įstatymus dalyvaujant asocijuotoms verslo organizacijoms. Parengti įstatymą, kuris skatintų verslo visuomenę

savarankiškai ištraukti į asocijuotas struktūras, kad verslo visuomenė taptų lygiavertė atsvara valdžios institucijoms;

- sumažinti gamybos ir verslo licencijavimą ir sudaryti palankesnes sąlygas sąžiningai konkurencijai. Licencija turi būti ne išankstinis mokestis, bet įmonės galimybės verstis tam tikra veikla patvirtinimas ir leidimas;

- visomis priemonėmis skatinti eksportą ir siekti teigiamo užsienio prekybos balanso;

- bankroto procesą sureguliuoti taip, kad bankroto procedūros būtų vykdomos greitai, efektyviai ir kuo mažiau pakenktų darbuotojams. Per bankroto procedūras turi būti išsprendžiami valstybės įsiskolinimų ūkio subjektams reikalai;

- parengti valstybės įsiskolinimų ūkio subjektams sprendimo būdus ir taikyti tarpusavio užskaitų procedūras. Tobulinti valstybės vekselių sistemos funkcionavimą;

- įstatymai įteisinti savivaldos institucijų atsakomybę už regionų smulkaus ir vidutinio verslo plėtotę;

- reformuoti smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo fondą, keisti jo naudojimą ir administravimą, lėšas kreipiant verslo plėtros programoms remti ir mažinti jų administravimą. Neveiksmingose verslo plėtojimo ir smulkaus verslo tarybose, neturinčiose veiklos programų bei atsakomybės už priimtus sprendimus, atlikti auditą ir peržiūrėti, ar jų veikla tikslinga. Valstybės paramą taikyti įvertinant įvairių šalies regionų regioninės plėtros programas, verslo padėtį ir laikytis ES reikalavimų;

- parengti ir įgyvendinti mikrokreditavimo sistemą pradedantiems verslų, skatinti jau veikiančių kredito unijų plėtrą verslo reikmėms. Tobulinti smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms teikiamų paskolų rizikos draudimą, išplėsti galimybes drausti ne tik banko paskolas, bet ir paskolas verslo planui įgyvendinti, taip pat draudžiant atsiskaitymo riziką ūkio subjektams (išperkamoji nuoma, atsiskaitymai ir kt.). Tobulinti smulkaus ir vidutinio verslo konsultavimo ir mokymo finansavimo sistemą, remti dalyvavimą tarptautinėse verslo misijose, parodose, mugėse, ir pan. Suvokti ES finansinės paramos smulkiam ir vidutiniam verslui teikimo tvarką, pasiekti jo skaidrumo. Sukurti teises sąlygas plėtros fondams kurti ir veiksmingą diferencijuotą finansinę tokio verslo galimybių didinimo sistemą, skatinti šių subjektų konkurencingumą finansų ir kapitalo rinkose;

- išnagrinėti kontroliuojančių institucijų veiklą bei funkcijas, sumažinti jų kiekį bei didinti atsakomybę;

- reikalauti, kad kontroliuojantis pareigūnas įrodytų verslininko padarytą klaidą, o ne verslininkas įrodinėtų, kad pareigūnas neteisus. Numatyti valdininkų atsakomybę už padarytas

klaidas. Nustatyti kontroliuojančių pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytą materialinę žalą, įskaitant ir negautą pelną;

- gerinti verslo sąlygas, mažinti mokesčių našta, restruktūrizuoti ir privatizuoti valstybines įmones, skatinti „plyno lauko“ investicijas, mažinti regionų raidos skirtumus, perduoti (parduoti) nenaudojamą valstybės turtą verslui.

Potencialūs užsienio investuotojai iš valstybės reikalauja būtinų sąlygų:

- investicijų saugumo užtikrinimo;
- valstybės ekonominio, teisinio stabilumo užtikrinimo.

Lietuvos Vyriausybė turi suformavusi pakankamai aiškia TUI pritraukimo bei skatinimo sistema, tačiau reikia pažymėti, kad užsienio investuotojai didelį dėmesį skiria investicijas priimančios šalies teisinei sistemai, vyriausybės vykdomai monetarinei ir fiskalinei politikai.

1.2. Tiesioginių užsienio investicijų reikšmė šalies ūkiui

1.2.1. Ekonominio augimo teorijos ir veiksniai

Daugelyje valstybių gebėjimas pasinaudoti pasaulinėmis ekonomikos integracijos teikiamomis galimybėmis laikomas strateginiu tikslu. Praktikoje dažniausiai tiesioginių užsienio investicijų nauda šalies ūkio vystymui laikoma itin svarbiu veiksmu. Tačiau daugelio šalių ekonomistai globalizacijos poveikį šalies ekonomikai vertina prieštaringai. Nepaisant to, kad užsienio investicijų įtakos vertinimas yra sudėtingas uždavinys, reikia pripažinti, jog netgi priartėjimas prie tokio vertinimo padėtų spręsti svarbius ekonominės politikos formavimo klausimus (Lydeka, Grebliauskas, 1997).

Teorijoje pateikiami įvairūs ekonominio augimo apibrėžimai, tačiau jų esmė yra panaši: ekonomikos augimas suvokiamas kaip ekonomikos plėtra, leidžianti kasmet gaminti vis daugiau prekių ir paslaugų; tai šalies ekonominio potencialo didėjimas, pasireiškiantis ilgalaikiu nacionalinio produkto apimtys augimu (Davulis, 2003, p. 346). Dažnai mokslininkai ekonominį augimą tapatina su BVP ar BNP didėjimu, kuris apibrėžiamas kaip indikatorius ekonominės plėtros mastui nustatyti: ekonominis augimas – tai pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų apimtys padidėjimas per tam tikrą laikotarpį; ilgalaikis valstybės gamybinio potencialo plėtojimas, kurį apibūdina realiojo BVP (BNP) augimas (Snieška, 2001, p.336).

Augimo teorijų tikslas yra išaiškinti šalies augimo tempų pagrindinius veiksnius ir augimo tempų bei vidutinių pajamų tenkančių vienam gyventojui skirtumų įvairiose šalyse priežastis. Nors ekonominis augimas ir jį įtakojančius veiksnius nagrinėjo daugelio kartų ekonomistai, vis tiek nebuvo prieita vieningos nuomonės kas iš tiesų lemia ekonominį augimą (Taylor, 2000). Šią

situaciją gerai iliustruoja dabartiniai mokslininkų tyrimai, susiję su regionų vystymosi netolygumais. Šiuolaikinių ekonominių problemų aštrėjimas, socialinės kovos už ekonominio augimo rezultatų perskirstymą aktyvėjimas, verčia mokslininkus tirti vis daugiau augimo problemų, tobulinant esamus ekonomikos augimo modelius, nepalijaujama juos modifikuojant, keičiant atskirus jų kintamus veiksnius iš išorinių į vidinius, ir imant gvildinti ekonominės būklės dinamiškumą. Dėl to kuriami nauji augimo modeliai tampa vis sudėtingesni. Kita vertus, didėja jų naudojimo praktikoje galimybės ir svarba. Dabartiniu laikotarpiu dominuoja trys pagrindinės ekonominio augimo teorijų grupės. Pagrindiniai jų akcentai pateikti 1.2.1.1 lentelėje.

1.2.1.1 lentelė

Ekonominio augimo teorijos

Teorijų grupės	Modeliai	Pagrindiniai teiginiai
Dž. M. Keinso ir neokeinsistinė ekonominio augimo teorija	Dž. M. Keinso ekonominio augimo teorija	Modelyje pagrindinis ekonominio augimo veiksnys yra investicijos; jei siekiama augimo procesą valdyti, ši dydį būtina reguliuoti.
	R. Harodo ekonominio augimo modelis	Ekonominio augimo modelyje pagrindinis dėmesys skirtas nustatyti tempui, pagal kurį turi didėti nacionalinės pajamos, kad jos atitiktų Dž. M. Keinso nacionalinių pajamų pusiausvyros sąlygą. Šis modelis grindžiamas akceleratoriumi, leidžiančiu nustatyti subalansuoto bendrųjų pajamų augimo normą.
	E. Domaro ekonominio augimo modelis	Modelyje nagrinėjamas dvigubas investicijų vaidmuo: bendrosios paklausos padidėjimas ir bendrosios pasiūlos gamybinių pajėgumų didėjimas. Modelis skirtas nustatyti dinamiškiems subalansuotiems ekonomikos augimo tempams, kai visos pagrindinės ekonominės sistemos sudedamosios dalys kinta laike vienodu greičiu, esant visiškam užimtumui. Remiamasi multiplikatoriaus teorija.
	R. Harodo-E. Domaro modelis	Modelyje subalansuoto augimo norma yra bendrųjų pajamų augimo ir investicijų augimo santykio funkcija; iš esmės abudu autoriai priėjo prie vienodų išvadų. Būtent tai leidžia įvardyti šių autorių modelius kaip bendrą R. Harodo-E. Domaro modelį.
Neoklasikinė ekonominio augimo teorija	R. M. Solou modelis	Pagal neoklasikinę augimo teoriją stabilų pajamų lygį nulemia sutaupų norma ir gyventojų skaičiaus didėjimas. Jei nėra techninių pokyčių, stabilios valstybės augimo tempai yra lygus gyventojų skaičiaus augimo tempui. Sutaupų normos didėjimas laikinai padidina produkto augimo tempą. Naujojoje stabilumo būklėje augimo tempas išlieka nepakitęs, bet didėja BVP dalies, tenkančios vienam gyventojui, lygis. Esant techniniams pokyčiams, BVP vienam gyventojui didėja tokiu pat tempu, kaip ir techninė pažanga. Bendrasis produktas auga tuo pačiu tempu, kaip techninės pažangos ir gyventojų skaičiaus augimo tempų suma.
Endogeninė, arba nauja ekonominio augimo teorija	Atstovai: R. Lukas, R. Baras, P. Romeras ir kt.	Įvairūs endogeninės augimo teorijos modeliai, siūlomi R. Lukaso ir P. Romero, yra dinaminiai, kur pajamų augimo tempai priklauso nuo visuminio kapitalo kiekio (ir fizinio, ir žmogiškojo), mokslinių tyrinėjimų bei technologinės pažangos. Išvados: visuomeninė politika turi būti nukreipta skatinti tiesiogines ir netiesiogines investicijas į žmogiškąjį kapitalą ir mokslinius tyrinėjimus.

Šaltinis: parengta autorės, remiantis Snieška V., Baumilienė V. (2003); Burda M. (2001), Sachs J. (1993)

Dž. M. Keinso ir neokeinsistinė ekonominio augimo teorija pateikia paprastus ekonominio augimo modelius, kurie didžia dalimi yra priimtini, tačiau praktinis jų panaudojimas tikrovėje yra

labai ribotas. Tačiau nepaisant to, tai yra sėkmingas pradinis žingsnis į ekonominio augimo analizę ir didelis įnašas į augimo teoriją.

R. Solou modelis yra neabejotinai svarbus, tačiau turi nemažai trūkumų: jame supaprastinti atskiri ekonominės realybės aspektai, o į kitus iš viso nėra atsižvelgta. Solou modelyje taupymo norma, gyventojų skaičiaus augimo tempai ir technologijos pažanga pateikiami kaip egzogeniniai veiksniai. Realiai vykstantis ekonominio augimo procesas kur kas sudėtingesnis, todėl būtina į tai atsižvelgti.

Devintojo dešimtmečio viduryje vėl padidėjus susidomėjimui ekonomikos augimo teorijomis susiformavo nauja augimo modelių banga, kuri savo ruožtu lėmė teorijų sintezės, dabar vadinamos endogenine augimo teorija, atsiradimą.

Pirmasis šios sintezės elementas yra anksčiau vyravusi doktrina apie ekonomikos augimą - neoklasikinis šešto ir septinto dešimtmečio Solou-Svano ir Cass-Koopmanso modelis, kurį taikant augimas buvo susiejamas su kapitalo ir darbo padidėjimu, kurį dar labiau sustiprino egzogeninė technologinė pažanga.

Galutinis neoklasikinės teorijos rezultatas yra susijęs su konvergencija. Jei dviejose šalyse vienodas gyventojų skaičiaus augimo tempas, tokia pat santaupų norma ir galimybė pasinaudoti tokia pačia gamybos funkcija, tai šios šalys galiausiai pasieks tokį pat pajamų lygį. Taigi neturtingos šalys yra neturtingos todėl, kad jos turi mažiau kapitalo, bet jei jų santaupų norma būtų tokia pat kaip ir turtingų šalių ir jei jos turėtų tokią pat technologiją, galiausiai jos pasivytų turtingas šalis. Be to, jei šalių santaupų norma yra skirtinga, tada pagal paprastą neoklasikinę teoriją valstybės stabilumo būsenoje jos pasieks skirtingus pajamų lygius, bet jei jų techninės pažangos ir gyventojų skaičiaus augimo tempas yra vienodas, jų stabilios valstybės augimo tempas bus toks pat.

Pagal neoklasikinę augimo teoriją stabilios valstybės augimo tempas yra egzogeninis, ir šalys su tokiais pačiais technologijos ir gyventojų skaičiaus augimo tempais galiausiai priartėja prie tokio paties stabilaus valstybės augimo tempo - nors valstybės pajamų lygis gali ir skirtis.

Antrasis sudėtinis sintezuotos augimo teorijos elementas yra keletas devinto dešimtmečio viduryje sukurtų modelių, kuriuos apibendrina Romeris (1990), o po to - Barro ir Sala-i-Martinis (1994). Išsaugodami veiksmių indėlių vaidmenį, šie modeliai padėjo geriau suprasti techninę pažangą, nes remiamasi didėjančia grąža, tyrimais ir plėtra bei netobula konkurencija, "žmogiškuoju" kapitalu ir - kas yra labai svarbu - vyriausybės politika. Tai vadinamieji endogeninio augimo modeliai.

Endogeninės augimo teorijos tikslas yra siekti, kad augimo tempas būtų endogeninis, tai yra - tilptų į teorijos rėmus. Endogeninės augimo teorijos šalininkai vadovaujasi ta mintimi, kad vyriausybės politika ir ekonominiai veiksmai paprastai turi laikui bėgant veikti augimo tempą, todėl jie ieško teorijų, leidžiančių tai pagrįsti.

Endogeninė augimo teorija reiškia, kad šalyse su skirtingomis santaupų ir investicijų normomis turi būti ir skirtingi augimo tempai. Neoklasikinė teorija spėja, kad šie skirtumai įtakoja produkto augimo tempą tik pereinamuoju laikotarpiu. Tačiau su endogenine augimo teorija susiję tyrimai labiau patvirtina neoklasikinę augimo teoriją, kuri nustatė sąlyginę konvergenciją.

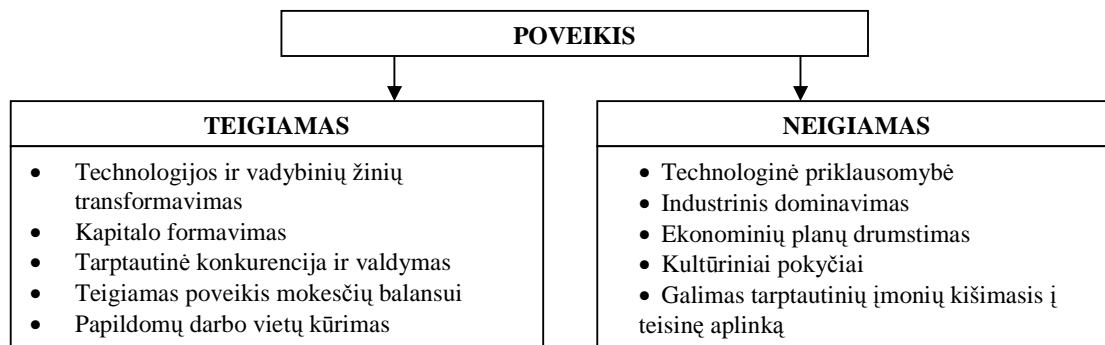
Ji pabrėžia investicijų normą - ypač investicijų į įrenginius, infrastruktūrą ir "žmogiškąjį" kapitalą - kaip veiksni, lemiantį BVP augimo tempus trumpuoju laikotarpiu, o ilgesniuoju laikotarpiu kaip veiksni, lemiantį stabilios valstybės pajamų lygį.

Trečiasis elementas buvo paimtas iš vadinamojo politinės ekonomikos augimo modelių. Olsonas (1997) ypač gerai apibendrina koncepcinį platesnių šalies politikos sričių - turto teisės, teisinės santvarkos, institucijų ir korupcijos - vaidmenį. Olsonas teigė, kad ankstesnėse teorijose buvo daromos neteisingos prielaidos, kad šalys (ir strategijos formuotojai) efektyviausiai panaudoja išteklius ir turimas technologijas; jis teigė, kad daugelis šalių yra neturtingos paprasčiausiai dėl to, kad išvaisto didžiulius išteklius. Toks švaistymas yra didžiausias ten, kur yra mažiausiai išplėtotas institucinis nuosavybės teisių ir teisinės santvarkos pagrindas arba kur jo yra nesilaikoma; tai asocijuojasi su aukštu korupcijos laipsniu.

Šiandien augimo teoriją apibūdina šių elementų sintezė. Ilguoju laikotarpiu pradinės sąlygos ir veiksnių indėlių augimas vis dar turi kažkokį vaidmenį; bet tokio veiksnių plėtojimosi mastas, jų panaudojimo efektyvumas ir ilgalaikė technologinė pažanga, kuri taip pat didina efektyvumą, labai priklauso nuo ekonominės politikos. Vienas iš geros politikos aspektų yra efektyvus teisinis nuosavybės teisių garantavimas. Pastaruoju dešimtmečiu pagal šį modelį atlikta keletas empirinių tyrimų, kurių tikslas buvo paaiškinti pastebėtus didelius skirtumus tarp įvairių šalių augimo tempų [<http://www.fmmc.lt/>].

1.2.2. TUI įtaka ekonomikos plėtrai: teigiami ir neigiami aspektai

Neabejojama, kad tiesioginės užsienio investicijos daro žymų poveikį šalies ūkiui, tačiau užsienio kapitalo perkėlimas iš vienos šalies į kitą vienu metu gali daryti prieštarinę įtaką šalies ekonominiam augimui. Pasak R. Ginevičiaus, vienos ūkio šakose ar pramonės sektoriuose TUI gali prisidėti prie ekonominio augimo ir plėtos, papildyti ir suaktyvinti vietos įmonių veiklą ir rezultatyvumą, bet kituose, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, ir sutrikdyti. Pasak V. Kvainauskaitės (2005), priimančios šalies ir investuotojo santykiai labai nevienareikšmiški: tiesioginės užsienio investicijos dažnai teigiamai įtakoja šalies ūkį, bet antra vertus, galimi ir neigiami TUI aspektai (1.2.2.1 pav.):

1.2.2.1 pav. **Užsienio investicijų poveikis šalies ūkiui**

(Šaltinis: V. Kvainauskaitė, 2005)

Tiesioginių užsienio investicijų poveikis investicijas priimančios šalies atžvilgiu priklauso nuo daugelio veiksnių: TUI formos, rūšies, dydžio, trukmės, sektoriaus, į kurį investuojama ir daugybės kitų veiksnių.

Teigiamas poveikis. Tiesioginės užsienio investicijos per pastaruosius 40 metų labai prisidėjo prie ekonominio pasaulio vystymosi. Jos pritraukia piniginius srautus ir finansuoja projektus, kurių vietinis kapitalas negalėtų patenkinti. Šis procesas naudojamas technologijų pritaikymui, regionų ar šalies ekonominiam vystymui. Besivystančiose valstybėse tiesioginės užsienio investicijos yra vienintelis būdas vystyti ūkį nepatraukliuose projektuose, diversifikuojant industrinę bazę ir mažinant šalies priklausomybę nuo vieno iki kelių ūkio sektorių (Kvainauskaitė, 2005). Jos gali prisidėti prie bendro vidaus produkto, bendro kapitalo formavimo (bendrų investicijų buvimo šalies ekonomikoje) ir mokėjimų balanso. TUI taip pat gali prisidėti prie skolos grąžinimo, stimuliuoti eksporto rinkas bei kurti pajamas iš užsienio valiutos. Transnacionalinių korporacijų dukterinės įmonės, kurios atneša didelę dalį TUI, yra įvertintos kaip sudarančios apie trečdalį viso pasaulinio eksporto.

TUI jas priimančių šalių vystymosi procese atlieka svarbų vaidmenį, ypač teikdamos kapitalą ir technologijas, o su jomis kartu — ir įgūdžius, praktinę patirtį ir prieigą prie rinkos, ir visa tai padeda gerinti išteklių naudojimo veiksmingumą ir didinti produktyvumą. TUI didina ekonomikos augimą, nes į priimančiosios šalies gamybos procesą integruojami nauji ištekliai ir technologijos; jos gali padidinti šalių tiekimo pajėgumus ir padėti sukurti dinamišką investicijų ir eksporto tinklą, kuris šalims padėtų lengviau pasiekti ekonomikos augimo ir vystymosi tikslus. Tarptautinio valiutos fondas yra oficialiai pareiškęs, kad TUI gali atlikti svarbų vaidmenį pertvarkant šalių ekonomiką, bet poveikis priklauso ir nuo kokybės, ir nuo kiekio; taip pat pabrėžiama, kad pagrindinis šalių uždavinys — kritiškai mąstyti apie tai, kaip pritraukti ir reguliuoti tokias TUI, kuriomis būtų remiamas tinkamas ekonomikos augimas, kuriamos darbo vietos, remiama ir atnaujinama vietos pramonė.

J.H. Dunning teorijoje teigiama, kad TUI kaip ūkio plėtros veiksnys augančiu produktyvumu gali paspartinti pramonės plėtrą: įmonės, didindamos savo kapitalą, plečia gamybos apimtį, gerėja gaminamos produkcijos kokybė, didėja pardavimų apimtys, auga bendrasis vidaus produktas. Tuo pačiu didinamos investicijos į žmogiškąjį kapitalą, tarptautinis technologijų perkėlimas iš labiau išsivysčiusių valstybių įtakoja priimančios investicijas šalies technologinį lygį ir didina žmogiškąjį potencialą.

Kitas aspektas, kuriuo derėtų įvertinti teigiamą TUI naudą – tai sukauptos patirties bei žinių nutekėjimas iš šalies investuotojos. Toks žinių nutekėjimas iš pažangios užsienio kompanijos keliais būdais nusako produktyvumo augimą: visų pirma, tai užsienio investuotojai, suinteresuoti vietoje veikiančios įmonės sėkme, diegs pažangesnes technologijas įmonėje. Antra, turimų žinių pagalba, jie gali esančias technologijas panaudoti efektyviau nei iki šiol.

Tiesioginės užsienio investicijos teigiamai veikia ilgalaikius mokėjimo balansus. Tačiau naujos darbo vietos yra viena svarbiausių užsienio investicijų priėmimo priežasčių. Mokami atlyginimai tarptautinėse įmonėse yra didesni nei vidaus įmonėse; be to, tobulėja darbo jėga, gerėja jos kokybė. Tiesioginių užsienio investicijų teigiamų poveikių kombinacija leidžia pasiekti bendro gyvenimo lygio kilimą, šalies įtakos stiprinimą pasaulinėje rinkoje ir tarptautinėje konkurencijoje (Kvinauskaitė, 2005).

Neigiamas poveikis. Priimančioji užsienio investicijas šalis ne visada sulaukia teigiamo efekto. Užsienio investicijos gali sukelti šalies ūkio ekonomikos sumaištį, nestabilumą. Stipri šalies priklausomybė nuo užsienio investuotojų byloja apie šalies nesavarankiškumą, prarandama kapitalo, materialinių ir žmogiškųjų išteklių rinkos kontrolė.

Valstybėms tampant vis atviresnėmis, išryškėja ne tik teigiamas atvirumo poveikis nacionalinėms ekonomikoms – ekonominis augimas atvirose ekonomikose yra spartesnis, tačiau padidėja ir atvirumo keliami rizika – laisvas kapitalo judėjimas leidžia susidaryti aukštiems einamosios sąskaitos deficitams; netvarus einamosios sąskaitos deficitas nulemia kapitalo srautų lūžio, einamosios sąskaitos deficito lūžio bei valiutos krizės rizikos atsiradimą.

Tiesioginės užsienio investicijos dėl technologijų perėmimo su tam tikru vėlavimu turi teigiamą įtaką eksportui, bet neigiamą pajamų balansui dėl investicinių pajamų išplaukimo iš šalies.

Neigiamas požiūris į TUI poveikį šalies vystymuisi galėtų būti pagrįstas tokia logika: užsienio kapitalo kompanijos dažnai veikia ypač didelė koncentracija pasižyminčiose ūkio šakose, turinčiose aukštus patekimo barjerus. Didelę koncentraciją TUI gali net padidinti. Tai leistų užsienio kapitalo įmonėms „pasiimti“ ekonominę rentą bei „ištraukti“ iš vietinės šalies kapitalą, kas savo ruožtu lemtų šalies ekonomikos vystymosi tempų sulėtėjimą. Užuoat sumažinus atotrūkį tarp investicijų ir užsienio mainų, TUI gali iš rinkos išstumti vietinius gamintojus bei pakeisti juos užsienio tiekėjais ir gamintojais. A. Glass ir K. Sagi pabrėžia, kad užsienio kapitalo įmonės gali reinvestuoti į tas

pačias arba susijusias pramonės šakas, taip išplėsdamos savo rinkos dalį. Ir priešingai, čia galima išvelgti paramą vietinėms oligarchinėms kompanijoms naudoti susitelkusį kapitalą efektyvesnėmis technologijomis, tačiau dėl to sumažėtų darbuotojų užimtumas (Tvaronavičienė, Kalašinskaitė, 2003).

Šalies ūkis gali įgyti technologinę priklausomybę nuo užsienio investicijas suteikusio subjekto. Išsivysčiusių šalių ekologiniai standartai neretai neleidžia gaminti tokios produkcijos savo teritorijoje, kuri labai kenksminga aplinkai. Todėl stengiamasi tokią gamybą perkelti į kitas šalis, paprastai į besivystančias, kuriose ekologiniai standartai nėra tokie griežti. Tai blogina investicijas priimančių šalių ekologinę gerovę. Panašiai elgiamasi ir su fiziškai bei morališkai pasenusia technologija, kuri neretai gali būti pranašesnė už vietinę. Tarptautinės kompanijos gauna naudą, prailgindamos tokios technologijos gyvavimo laiką, tačiau ją priėmusios šalys, nors ir turi trumpalaikę naudą, tačiau iš tikrųjų yra pasmerktos tikti sekti išsivysčiusių šalių pėdomis, gerokai nuo jų atsilikdamos (Davulis, 2003).

Užsienio investuotojai ne visada yra linkę gaunama nauda dalytis su šalimi, priėmusia investicijas. Pastaroji tampa tik katalizatoriumi, minimaliomis sąnaudomis sukuriančiu didžiulę pridėtinę vertę, atitenkančią investuotojams. Paprastai pasaulinėse rinkose didelę vertę turintys išteklių yra mažomis kainomis perkami besivystančiose šalyse, apdirbami minimaliomis sąnaudomis ir išvežami į išsivysčiusias šalis. Taip išsivysčiusios šalys užtikrina savo išteklių išsaugojimą, o besivystančios šalys mažina savo išteklius, parduodami juos už menką kainą.

Kitas neigiamas veiksnys – „proto nutekėjimas“. Tarptautinės kompanijos, atlikdamos bendrus mokslinius tyrimus, panaudoja investicijas priėmusios šalies žmonių idėjas ir žinias. Taip minimaliomis sąnaudomis pasiekiamas įmonei optimalus rezultatas, kuriuo naudojama ne vien tos šalies mastu. Bendrai galima teigti, kad užsienio investicijos veikia šalies kultūrą (Tvaronavičienė, Kalašinskaitė, 2003).

II. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ BALTIJOS ŠALYSE TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika

Ekonominė analizė yra būtina norint suprasti pagrindinius procesus ekonominėje aplinkoje, įvertinti dabartinę ekonomikos būklę ir suformuluoti lūkesčius, būsimos raidos atžvilgiu. Ekonominės analizės procese, ekonominės informacijos analitiniam apdorojimui naudojami specialūs metodai ir priemonės. Ekonominės analizės metodas suprantamas, kaip dialektinis priėjimo būdas, tiriantis ūkinius procesus ir jų raidą. Ekonominės analizės charakteringi bruožai: sisteminių rodiklių naudojimas, visapusiškai charakterizuojančių ūkinę veiklą, šių rodiklių pasikeitimo priežasčių tyrimas, tarpusavio ryšio atskleidimas ir matavimas, turint tikslą padidinti socialinį – ekonominį efektyvumą (Баканов, 2001)

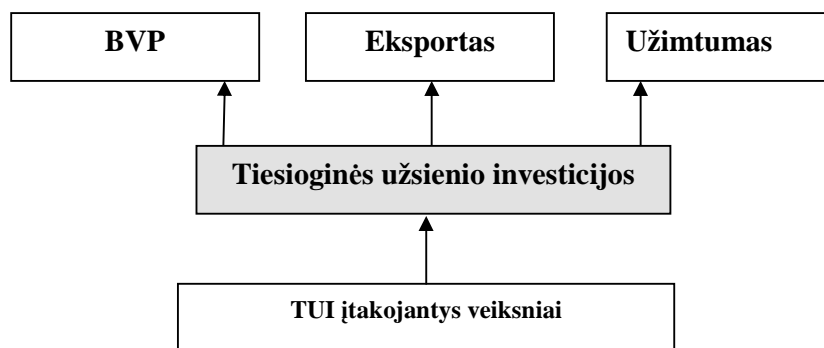
. Šiame darbe, tiriant tiesiogines užsienio investicijas, TUI pasiskirstymą skirtingose valstybėse ir skirtingose pramonės šakose bei jų poveikį tam tikriems ekonominio augimo rodikliams, tikslinga naudoti toliau tekste nurodytus metodus: ūkio reiškinių grupavimas pagal nustatomus požymius (tai leidžia išskirti ne tik bendro ekonominio pobūdžio grupuotes (kategorijas), bet ir atskirų sferų, sektorių ar šakų ekonomikos lygyje struktūrą. Svarbią vietą analizėje užima duomenų palyginimas laiko ir teritorijos aspektais, tai leidžia nustatyti dinamiškumo tendencijas, struktūros poslinkius, ūkio reiškinių ir procesų kaitos laike tendenciją, numatyti jų perspektyvas. Analizės būdu galima apskaičiuoti ir nustatyti statistinių rodiklių ir ekonominių duomenų kokybinius koreliacinius ryšius ir priklausomybę. Todėl panaudojami ekonominio – matematinio modeliavimo ir statistinių – ekonominių rodiklių kompiuterinio apdorojimo reikšmė ir rezultatai leidžia įvertinti būsimus pokyčius pasirinktuose tyrimo objektuose.

Kadangi ekonomikos procesai yra dinamiški, kinta ne tik rodiklių dydžiai, bet santykinės jų reikšmės, statistikoje naudojami santykiniai indikatoriai, konkretų dydį laikantys baze, ir prie jo derindami kitą dydį. Indeksas nurodo augimo lygį, jei su baze palyginama visa apimtis, arba prieaugio lygį, jei su baze palyginamas jo padidinimas. Indeksai naudojami praktiškai visų ekonominių parametrų judėjimo vertinimui įvairiais analizės lygmenimis. Indeksiniu metodu galima nustatyti vystymosi tendencijas; taip galima objektyviau nustatyti realų tam tikrų rodiklių augimą ar sumažėjimą. Tiriant ryšį tarp atskirų ekonominių kategorijų, tikslinga naudoti ir koreliacinę – regresinę analizę, kuri parodo tų kategorijų tarpusavio priklausomybę.

Baltijos šalyse tiesioginės užsienio investicijos vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, buvo ir yra laikomos svarbia produktyvumą, o kartu ir ekonominį augimą skatinančia sąlyga. Ekonominį augimą apibūdina pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų apimtys didėjimas per

tam tikrą laiko tarpą arba, kitaip tariant, BVP augimas. Todėl siekiant įvertinti TUI įtaką būtų tikslinga ieškoti kiekybiškai išreikšto ryšio tarp TUI ir BVP struktūros, TUI ir eksporto bei užimtumo rodiklių. TUI struktūra įvertina, kurios ūkio šakos yra patraukliausios užsienio investuotojams, kas sąlygoja bendrą šalies ūkio struktūrą bei BVP dydį.

Siekiant atlikti visapusišką tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse analizę, nustatyti ne tik TUI poveikį ekonominiam augimui, bet ir pačių TUI srautus įtakojančius veiksnius, buvo sudarytas toks bendras tyrimo modelis (2.1.1 paveikslas).

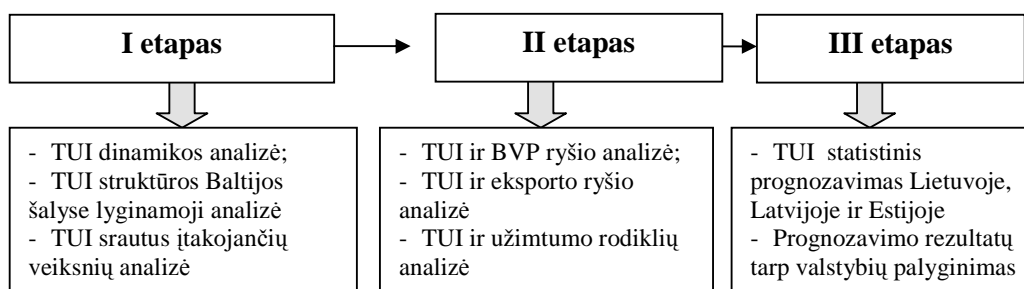
2.1.1. pav. **Bendras tyrimo modelis**

Šaltinis: sudaryta autorės.

Tyrimo tikslui pasiekti ir uždaviniams realizuoti tyrimas vykdomas keliais etapais:

- statistinių duomenų retrospektyvinė analizė, TUI lemiančių veiksnių analizė;
- TUI ir ekonominio augimo rodiklių priklausomybės analizė;
- TUI statistinis prognozavimas.

Tyrimo etapai detalčiau pavaizduoti 2.1.2 paveiksle.

2.1.2 pav. **Tyrimo etapai**

Šaltinis: sudaryta autorės.

I-ajame etape atliekama tiesioginių užsienio investicijų dinamikos analizė. Dinamikos analizei naudojamas dinaminis eilučių sudarymas, kur vaizduojama statistinių dydžių seka, rodanti, kaip, laikui bėgant, kinta ekonominis rodiklis. Tiriant dinamines eilutes, tariama, kad yra žinomos

eilutės reikšmės, $y(t_i)$, ($i = \overline{1, n}$) laiko momentais $t_1 < t_2 < \dots < t_n$ ir visi stebėjimai atliekami vienodais laiko intervalais, t.y. $t_{i+1} - t_i = \Delta t$. Visos šios žinomos eilutės reikšmės sudaro stebėjimo duomenis, pagal kuriuos parenkamas adekvatus ekonominio rodiklio prognozavimo modelis.

Analizėje naudojami šie rodikliai: didėjimo tempas, vidutinio didėjimo tempas, padidėjimo ir vidutinio padidėjimo tempai. Rodiklių apskaičiavimo formulės pateiktos 2.1.1 lentelėje.

2.1.1 lentelė

Dinamikos rodiklių skaičiavimo formulė

Rodiklis	Formulė, skaičiuojant baziniu būdu	Formulė, skaičiuojant grandininio būdu
Didėjimo tempas	$T_d = \frac{y_n}{y_1} * 100\%$	$T_d = \frac{y_n}{y_{n-1}} * 100\%$
Vidutinis didėjimo tempas	$\bar{T}_d = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}}$	$\bar{T}_d = \sqrt[n]{T_{d1} * T_{d2} * \dots * T_{dn}}$
Padidėjimo tempas	$T_p = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100\%$	$T_p = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} * 100\%$
Vidutinis padidėjimo tempas	$\bar{T}_p = \bar{T}_d - 100\%$	$\bar{T}_p = \bar{T}_d - 100\%$

Šaltinis: sudaryta autorės.

Atliekant TUI struktūros Baltijos šalyse lyginamąją analizę, bus tiriama, kaip skiriasi tiesioginių užsienio investicijų srantai į Lietuvą, Latviją ir Estiją; atliekama vertikali analizė, kuri parodys, kaip kiekvienoje šalyje TUI pasiskirsto pagal atskiras pramonės šakas; lyginama, kurios šakos kurioje šalyje pritraukia didžiausią kiekį tiesioginių užsienio investicijų. Taip pat analogišku būdu atliekamas TUI tyrimas ir pagal šalis – investuotojas.

Skirtingi TUI tempai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje skatina daryti prielaidą, kad kiekviena iš šių šalių yra savaip įdomi investuotojams, taigi galima teigti, kad ir TUI skatinantys veiksniai yra skirtingi. Todėl šiame etape atlikta loginė analizė, kurioje lyginami įvairūs šalių rodikliai, literatūroje apibūdinami kaip veiksniai, įtakojantys TUI pritraukimą.

II etapas. TUI ir ekonominio augimo rodiklių priklausomybės analizė. Šiame etape vykdoma koreliacinė – regresinė analizė.

Vienas iš būdų kiekybiškai išmatuoti ryšį tarp dviejų kintamųjų ir ryšio glaudumą – koreliacinė analizė naudojant tiesinės regresijos modelį: $y = a_0 + a_1 \times x_1 + \dots + a_n \times x_n$. Koeficientai a_0, a_1, a_n apskaičiuojami mažiausių kvadratų metodu, kuris užtikrina geriausius koeficientų įverčius. Tiesinės koreliacijos koeficientas parodo, koks yra ryšys – teigiamas ar neigiamas – tarp dviejų kintamųjų. Taip pat tikslinga naudoti regresijos koeficientą, kuriuo nustatoma, kaip pasikeis

rezultatinis kintamasis faktoriniam požymiui padidėjus vienu vienetu. Regresijos modelis – statistinis modelis, leidžiantis vieno kintamojo reikšmės prognozuoti pagal kito kintamojo reikšmės.

Kai koreliacijos koeficientas neigiamas ryšys tarp kintamųjų yra atvirkštinis, tai reiškia, kad vienam kintamajam didėjant kitas mažėja. Kai koeficientas teigiamas – ryšys tiesioginis. Kuo reikšmė yra artimesnė 1 ar –1, tuo ryšys yra glaudesnis. Interpretuojant tiesioginės koreliacijos koeficiento (r) reikšmes, naudojamosi tokiomis sąlygomis:

- Kai $r < 0,2$ ryšio nėra;
- Kai $0,2 < r < 0,5$, silpnas ryšys;
- Kai r nuo 0,5 iki 0,75 ryšys vidutinis;
- Kai r nuo 0,75 iki 0,95, stiprus ryšys;
- Kai r nuo 0,95 iki 1, praktiškai funkcionalinis ryšys.

Koreliacijos koeficientas parodo tiesinio ryšio glaudumą, todėl esant jo reikšmei artimai nuliui negalima teigti, kad koreliacinio ryšio iš viso nėra. Tam tikrais atvejais gali pasireikšti glaudus kreivinis ryšys.

Koreliacinio ryšio analizė vykdoma keliais etapais:

- Nustatomas koreliacinio ryšio buvimo faktas;
- Nustatoma ryšio kryptis ir forma, t.y. apibūdinamas jos pobūdis;
- Nustatoma ryšio lygtis, kuri apibūdina faktorinio požymio reikšmių ir rezultatinio požymio vidurkių tarpusavio santykį;
- Nustatomas ryšio tamprumas.

Analizei naudojami šie rodikliai: tiesinės koreliacijos koeficientas, determinacijos koeficientas ir koreliacijos indeksas. Skaičiavimai atliekami EXCEL funkcijomis pagal šias formules:

1. Tiesinės koreliacijos koeficientas (funkcija Correl):

$$r = \frac{\sum (x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x - \bar{x})^2 \sum (y - \bar{y})^2}}$$

2. Determinacijos koeficientas (funkcija RSQ):

$$R^2 = 1 - \frac{\sum (y - \hat{y})^2}{\sum (y - \bar{y})^2}$$

3. Koreliacijos indeksas (funkcija SQRT):

$$R = \sqrt{R^2}$$

4. Regresijos koeficientas apskaičiuojamas (funkcija SLOPE):

$$b = \frac{n \sum xy - (\sum x)(\sum y)}{n \sum x^2 - (\sum x)^2}$$

III etapas. TUI statistinis prognozavimas. Pats populiariausias rodiklio būsimų reikšmių nustatymo būdas – jo prognozavimas pagal nustatytą pagrindinės tendencijos funkciją. Ypač svarbus šio proceso aspektas – tinkamos funkcijos formos parinkimas. Pagrindinė ir pati paprasčiausia yra tiesės funkcija $y_t = a + bt$, kurios parametrai skaičiuojami pagal šias formules:

$$b = \frac{n \sum t \cdot y - \sum t \cdot \sum y}{n \sum (t^2) - (\sum t)^2} \quad \text{ir} \quad a = \frac{1}{n} (\sum y - b \sum t)$$

kur n - reikšmių skaičius, t_i - i-ojo laikotarpio numeris, y_i - i-ojo laikotarpio reikšmė.

Prognozavimo paklaida apskaičiuojama pagal formulę:

$$\mu = \frac{1}{n} \sum \frac{|y_1 - y_{x1}|}{y_1} * 100.$$

Prognozavimo paklaidų reikšmių interpretacija yra tokia: a) iki 10 % - didelis tikslumas, b) 10-20 % - geras tikslumas, c) 20-50 % - patenkinamas tikslumas, d) 50 % - blogas tikslumas.

2.2. TUI Baltijos šalyse dinamika ir struktūra

Baltijos šalyse TUI vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, buvo ir yra laikomos svarbia produktyvumą, o kartu ekonominį augimą skatinančia sąlyga. Toks požiūris į TUI padiktavo atitinkamą Baltijos šalių ekonominę politiką užsienio kapitalo atžvilgiu: šalys visokeriopai skatino ir skatina užsienio kapitalo atėjimą. Jam suteikiamos tiek mokestinės lengvatos, tiek ypatingos strateginio investuotojo teisės privatizuojant svarbius valstybei objektus. Tačiau atskiri atvejai verčia abejoti, ar visada TUI pačios užtikrina produktyvumo augimą, parduodamų prekių ir suteikiamų paslaugų kokybės ir kiekio didėjimą. Svarbu atkreipti dėmesį, jog šalies patrauklumas investicine prasme priklauso nuo daugelio faktorių ir skiriasi kiekvienos nagrinėjamos ūkio šakos atveju. Investicijų pritraukimą lems bendra šalies infrastruktūra, bendra teisinė aplinka, specializuota ir ūkio šakai pritaikyta infrastruktūra, įstatyminė bazė, reglamentuojanti konkrečios ūkio šakos veiklą, žmoniškųjų išteklių pasiūla, specializuoti tyrimo institutai, ir kt.

Investiciniai procesai Baltijos šalyse pagyvėjo XX a. devintajame dešimtmetyje. Tačiau kiekvienos šalies situacija skirtinga. Nagrinėjant paskutiniųjų (2005-2007) metų TUI duomenis pastebima, kad Estija tiek 2005, tiek 2006 metais pirmavo pagal TUI kiekį vienam gyventojui: 2006 m. pabaigoje pagal šį rodiklį Lietuvą ji lenkė daugiau nei 3,7 karto, o Latviją beveik 3,6 karto. Palyginus su praėjusiu laikotarpiu (2005 m.), galima teigti, kad atotrūkis tarp šių trijų valstybių nors ir didžiulis, tačiau sumažėjo: skirtumas tarp TUI vienam gyventojui Estijoje ir Lietuvoje bei Latvijoje buvo atitinkamai 3,9 ir daugiau nei 4,3 karto. Taip pat, nepaisant to, kad Estija pagal gyventojų skaičių yra mažesnė valstybė nei Lietuva ar Latvija, tačiau pirmavo ir pagal bendrą sukauptą TUI kiekį (2.2.1 lentelė).

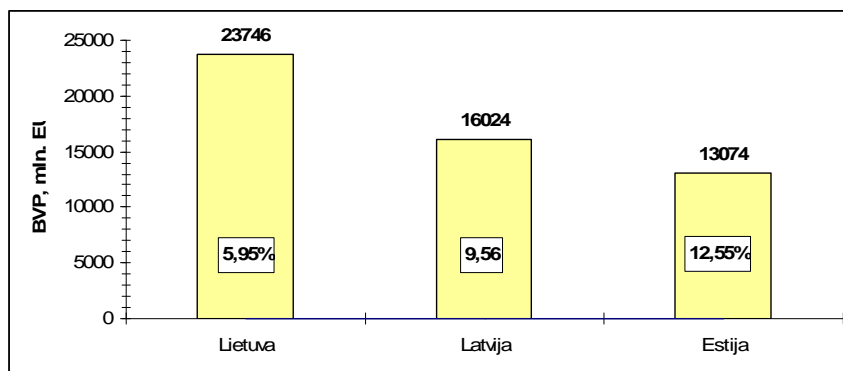
Baltijos šalių sukauptos tiesioginės užsienio investicijos ir jų palyginimas su BVP

<i>Rodikliai</i>	<i>Lietuva</i>	<i>Latvija</i>	<i>Estija</i>
2006 m. BVP veikusiomis kainomis (mln. eurų)	23.746	16.024	13.074
TUI 2006 m. pabaigoje (mln. eurų)	8333,5	5744,4	12389,9
TUI 2005 m. pabaigoje (mln. eurų)	6920,7	4212,3	10748,3
TUI srautas per 2006 m. (mln. eurų)	1412,8	1532,1	1641,6
TUI srauto per 2006 m. palyginimas su 2006 m. BVP	5,95 %	9,56 %	12,55%
TUI metinis pokytis (2006 m. pabaigos duomenys palyginti su 2005 m. pabaigos duomenimis) (proc.)	20,41 %	36,37 %	15,27 %
2006 m. pabaigoje TUI, tenkančios vienam šalies gyventojui (eurų)	2462	2518	9214
2005 m. pabaigoje TUI, tenkančios vienam šalies gyventojui (eurų)	2034	1836	7976

Šaltinis: LRV Ekonomikos ir finansų departamentas, Ekonominės analizės skyrius, www.lrv.lt

Didžiausios tiesioginės užsienio investicijos sukauptos 2007 m. sausio 1 dienai iš trijų Baltijos valstybių buvo Estijoje. Lietuva užima antrąją vietą pagal pritrauktą tiesioginių užsienio investicijų dydį. Estijoje TUI 2007 m. sausio 1 dienai sudarė 12389,9 mln. eurų ir, palyginti su 2006 m. sausio 1 dienos duomenimis, išaugo 15,27 proc. ir buvo 48,7 proc. didesnės nei Lietuvoje ir 115,7 proc. didesnės nei Latvijoje.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos pateiktais statistiniais duomenimis, 2007 m. sausio 1 dienai pagal sukauptas TUI, skaičiuojant absoliučiu dydžiu milijonais eurų, pirmavo Estija (12389,9 mln. eurų), po to sekė Lietuva (8333,5 mln. eurų) ir mažiausios TUI buvo Latvijoje (5744,4 mln. eurų). TUI 2007 m. sausio 1 d., paskaičiuotų vienam šalies gyventojui, daugiausiai teko Estijoje - 9214 eurų, Latvijoje – 2518 eurų, o Lietuvoje teko mažiausiai, tik 2462 eurų, t. y. 4 kartus mažiau nei Estijoje. Sukauptos TUI 2007 m. sausio 1 d., palyginti su 2006 m. sausio 1 d., labiausiai išaugo Latvijoje – 36,37 proc., Lietuvoje – 20,41 proc. ir Estijoje – 15,27 proc. Per 2006 metus didžiausi TUI srautai buvo Estijoje – 1641,6 mln. eurų, Latvijoje – 1532,1 mln. eurų ir Lietuvoje – 1412,8 mln. eurų.

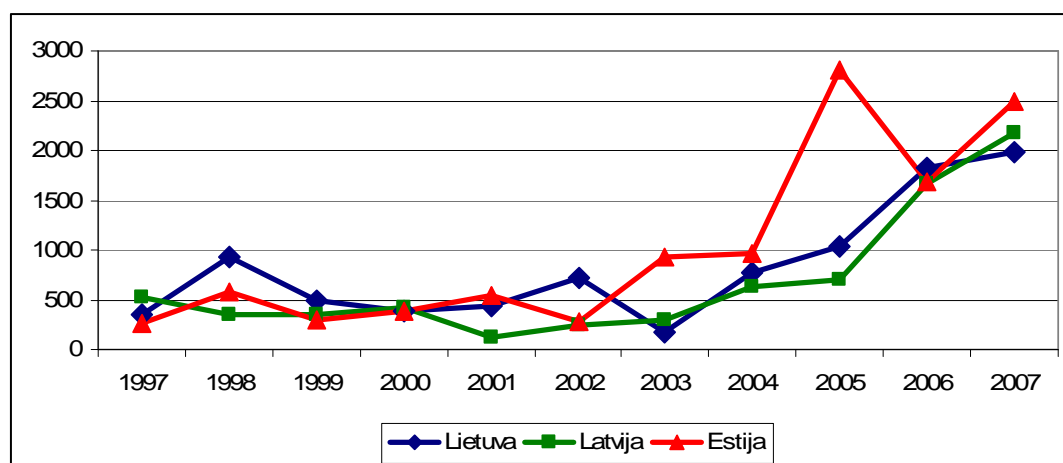
2.2.1 pav. TUI srauto per 2006 m. santykis su BVP, sukurtu per 2006 m.

Šaltinis: LRV Ekonomikos ir finansų departamentas, Ekonominės analizės skyrius, www.lrv.lt

Kaip matyti iš aukščiau pateikto paveikslu duomenų, 2006 m. pabaigoje pagal TUI srauto per metus ir bendrojo vidaus produkto (BVP) santykį, Lietuva 1,6 karto atsiliko nuo Latvijos ir 2,1 karto - nuo Estijos. Pagal pateiktus Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Lietuvoje TUI 2006 m. sudarė 5,95 proc. nuo BVP, Latvijoje – 9,56 proc., o Estijoje – 12,55 proc. Estijoje daugiausiai užsienio kapitalo yra investuota į finansinio tarpininkavimo veiklą, Latvijoje taip pat daugiausiai investuota į finansinio tarpininkavimo veiklą, o Lietuvoje daugiausiai užsienio investicijų teko apdirbamajai pramonei.

Kadangi Baltijos šalių valiutos iki 2001 metų buvo susietos su JAV doleriu; o nuo 2004 metų – su euru, nagrinėjant laikotarpį nuo 1996 m., dalis analizės atlikta perskaičiuojant statistinius rodiklius JAV doleriais (euras ES šalyse pirmą kartą įvestas 1999m.). Analizės kokybės tai neįtakoja, nes analizės pagrindą sudaro santykiniai dydžiai.

Nagrinėjant grynuosius TUI srautus ankstesniais laikotarpiais (2.2.2 pav.) matome, kad 1997 metais geriausioje pozicijoje startavo Latvija, nors visų šalių padėtis, kas liečia TUI srautus, buvo panaši – jos sutraukdavo panašų kiekį TUI. 1998 m. TUI srautas Lietuvoje padvigubėja („Telekomo“ pardavimas), tuo tarpu Latvijoje TUI srautas sumažėja apie 30 proc. Visų trijų Baltijos valstybių situacija susivienodina 1999-2000 metais. 1999m. TUI srautas į visas tris valstybes sumažėja: Latvijoje TUI, palyginus su praėjusiu laikotarpiu sumažėja 3 proc., Lietuvoje ir Estijoje – 47 proc, palyginus su 1998 m. Tokios pasekmės siejamos su Rusijos ekonomine krize. 2000 metais, TUI srautams į Lietuvą dar sumažėjus beveik penktąja dalimi, palyginus su praėjusiais metais, o Estijos ir Latvijos TUI srautams padidėjus atitinkamai 29 ir 19 proc. visų trijų rodiklis susilygina – gaunamo TUI srauto į šalis vidurkis pasiekia 365 mln. USD.

2.2.2 pav. TUI srautas per metus, mln. USD

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

Situacija vėl kinta 2001 m. – Latvijos TUI sumažėja 68 proc., palyginus su praėjusiu laikotarpiu ir nagrinėjamu laikotarpiu pasiekia antirekordą: tais metais TUI srautas net 75 proc. mažesnis nei baziniais 1997 metais. Tuo tarpu Estijos ir Lietuvos TUI srautai nežymiai auga. Situacija visiškai priešingai 2002 m. – Latvijos TUI staigiai šauna aukštyn, padidėdamos net 93 proc., nors palyginus su baziniu laikotarpiu TUI srautas vis dar atsilieka daugiau nei 50 proc., beveik 50 proc. sumažėja TUI srautas į Estiją, srautas į Lietuvą padidėja 62 proc., palyginus su praėjusiu laikotarpiu. Jei Latvijoje TUI srautas žymiai sumažėja 2001 metais, o Estijoje didesnis nuosmukis buvo 2002 metais, tai 2003 metais ta pati situacija susiklosto Lietuvoje – čia TUI srautas sumažėjo 75 proc., ir buvo beveik 50 proc. mažesnis nei 1997 metais. Tuo tarpu Estijoje TUI srautas išaugo net 2,2 kartus, Latvijoje – penktadaliu. 2004 metais pastebimas pagyvėjimas: TUI srautai padidėja į visas tris Baltijos valstybes ir pagaliau visose trijose valstybėse peržengiama 1997 metų riba, t.y. TUI srautas viršija 1997 metais buvusį TUI srautą. Lietuvoje TUI srautas padidėja daugiau nei 329 proc. palyginus su praėjusiu laikotarpiu, Latvijoje - 109 proc., Estijoje - mažiausiai – 4 proc.. Situacija vėlgi keičiasi 2005 metais: kaip matome 2.2.2 paveiksle, smarkiai padidėja TUI srautas į Estiją (109 proc.), kuris vėlgi sumažėja 2006 metais, kai tuo tarpu TUI srautai į Latviją ir Estiją 2005-2007 metais tolydžiai didėja.

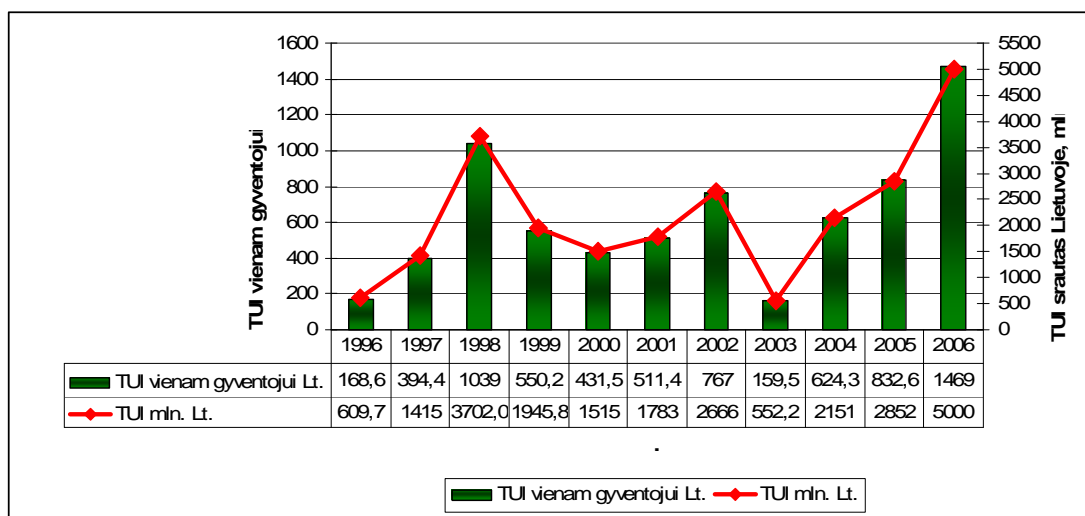
Tikslinga kiekvienos šalies situaciją panagrinėti detaliau.

Lietuva. Kaip ir kitose pereinamosios ekonomikos šalyse, pagrindinis tiesiogines užsienio investicijas pritraukiantis veiksnys buvo valstybei priklausantių objektų privatizacija. Ypač šis procesas išibėgėjo devintojo dešimtmečio pradžioje, tačiau antroje jo pusėje padidėjo ir jau įsikūrusių investuotojų investicijų srautai. Pasak atliktų tyrimų, pagrindiniai veiksniai, pritraukiantys užsienio investuotojus – tai pigi darbo jėga, rinkos augimo potencialas, geografinė padėtis, ekonominis ir politinis stabilumas. Kita vertus, didžiausios kliūtys buvo biurokratinis mechanizmas ir nestabili įstatyminė bazė. Pasinaudodama Europos Komisijos rekomendacijomis, 2002 metais Lietuva vėl keitė užsienio investicijas reglamentuojančią įstatyminę bazę, tai sudarė sąlygas laisvam kapitalo, prekių ir paslaugų judėjimui ir investicinio klimato gerinimui.

Charakterizuojant užsienio kapitalo atėjimo procesą Lietuvoje, galima išskirti keletą TUI raidos etapų: iki 1991 m., nuo 1991 iki 1996 metų ir po 1996 metų. Daugiausia TUI teko gamybos sektoriui, ypač maisto, gėrimų ir tabako pramonei. Nuo 1990 metų pagrindiniai investuotojai, atėję į Lietuvą, buvo daugianacionalinės kompanijos, tokios kaip McDonalds, Philip Morris ir Coca Cola. Po to sekė didelės Europos kompanijos, tokios kaip švedų - suomių koncernas Amber Teleholdings Consortium, Danų alaus darykla Calsberg, Norvegijos Statoil bei Jungtinės Karalystės ir vokiečių korporacija Shell.

Per visą nagrinėjamą laikotarpį mažiausiai TUI Lietuva pritraukė 1996 metais (609,71 mln. Lt, iš jų daugiau nei 60 proc. naujų TUI srautų atėjo iš investuotojų, kurie plėtė savo veiklą

Lietuvoje, t.y. čia investavo jau ne pirmą kartą). Tai yra suprantama, nes tuo laikotarpiu Lietuvoje vis dar buvo labai daug ekonominių problemų, ir investicinis klimatas nebuvo palankus tiesioginėms užsienio investicijoms pritraukti. Didžiulis šuolis įvyko 1998 metais. TUI siekė 3702 mln. Lt. Nors tai nereiškia Lietuvos ekonomikos atsigavimo - tais metais investicijų srautas yra didelis nes buvo privatizuotas „Lietuvos telekomas“ už 2100 mln. Lt. Po tokio didelio TUI šuolio 1998 metais, sekančiais metais vėl buvo pritrauktas mažesnis investicijų srautas, kuris 2000 metais sudarė 1515,49 mln. Lt. 2001 ir 2002 metais vėl privatizuoti svarbūs objektai (Lietuvos taupomasis bankas bei Lietuvos žemės ūkio bankas). Be to, dėl gerėjančios ekonominės padėties Lietuvoje TUI srautas didėjo ir ne dėl privatizavimo, o dėl pačių investuotojų noro investuoti Lietuvoje. Taigi, ypač didelis TUI srautas buvo gautas 2002 metais. Jis buvo net 47 procentais didesnis nei 2001 metais ir net 75,9 proc. didesnis negu 2000 metais. Nors 1996-2002 metų laikotarpiu investicijų srautas beveik visą laiką didėjo, 2003 metais TUI sumažėjimas buvo labai ženklus – jų srautas buvo 3,5 karto mažesnis nei prieš metus ir sudarė tik 765 mln. Lt, pasiekdamas paskutiniųjų 7 metų antirekordą¹ (pav. 2.2.3).

2.2.3 pav. TUI Lietuvoje 1996-2006 metais, Lt.

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Statistikos departamento prie LRV duomenis

Nors 2004 m. TUI srautas, palyginus su praėjusiu laikotarpiu padidėjo beveik keturis kartus, sukauptų TUI bendras rodiklis 2004 m. pabaigoje sudarė apie 13,69 mlrd. Lt. ir per metus padidėjo tik beveik 4 proc.. 2005 m. TUI augimas nežymus, palyginus su buvusiu laikotarpiu, tiesioginės užsienio investicijos padidėjo tik 18 proc.. Situacija žymiai gerėja 2006 metais - grynosios TUI išauga net 76 proc, palyginus su praėjusiu laikotarpiu.

¹ Balticdata.info

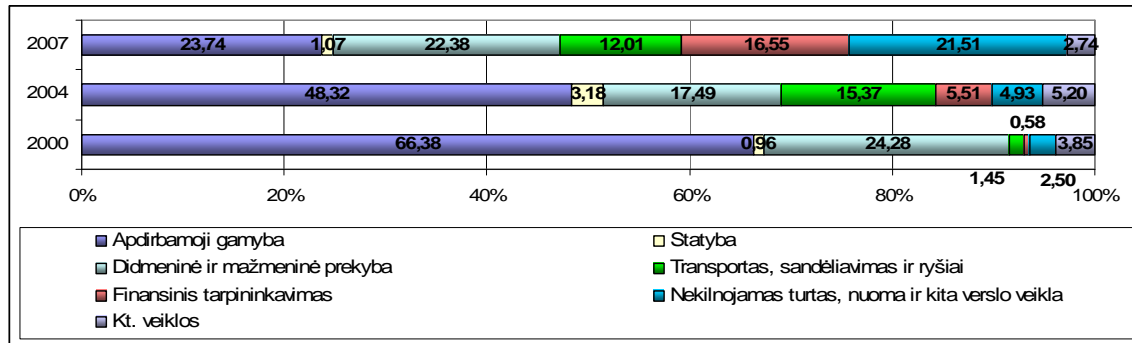
Lietuvos banko duomenimis palyginti su 2006 m., 2007 m. TUI srautas į Lietuvą sumažėjo 2,5 procento, o sukauptos TUI 2007 m. sausio 1 dienai sudarė 8333,5 mln. eurų ir, palyginti su 2006 m. sausio 1 diena, padidėjo 20,41 procento (2006 m. sausio 1 d. buvo 6920,7 mln. eurų). Vienam Lietuvos gyventojui jų teko 2462 eurų ir, palyginti su 2006 m. sausio 1d., padidėjo 428 eurai. Lyginant su kitomis ES šalimis, Lietuva pagal tiesioginių užsienio investicijų srautus ir pagal tai, kiek tiesioginių užsienio investicijų tenka vienam gyventojui, buvo autsaiderė. Ji nesulaukė transnacionalinių korporacijų dėmesio.

Kadangi produktyvumo augimui esminį poveikį daro inovacijos, aštrėjančios konkurencijos sąlygomis didėja tiesioginių užsienio investicijų, kaip naujas technologijas, šiuolaikiškus vadybos metodus ir kitus ūkio modernizacijai svarbius aspektus pritraukiančio šaltinio, svarba. Tuo tarpu Lietuvoje veikia mažai didžiųjų transnacionalinių korporacijų, o pagal sukauptas TUI vienam gyventojui mūsų šalis tarp visų ES valstybių užima paskutinę vietą. Tinkamai išnaudotas didėjantis verslo internacionalizavimas ir pasaulinė verslo perkėlimo tendencija gali daryti palankią įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms bei verslo bendradarbiavimui Lietuvoje. Tuo tarpu pernelyg smulkmeniškai reglamentuoti darbo rinkos santykiai, per daug biurokratizuota ir komplikuota žemės įsigijimo ir statybos leidimų išdavimo tvarka menkina Lietuvos galimybes konkurencinėje kovoje su kaimyninėmis šalimis dėl užsienio investicijų². Tarp Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų dominuoja ilgalaikės investicijos, tačiau vis dar didelė jų dalis susijusi su privatizavimu, kurio procesas baigiasi, ir (arba) įmonių jungimusi, o „plynojo lauko“ investicijų dalis išlieka nedidelė. Svarbios tokios situacijos priežastys yra minėti investicinio klimato trūkumai, taip pat aiškios vieningos TUI pritraukimo politikos nepakankamumas bei investicijoms pritraukti skirtų teritorijų (pramoninių zonų, plyno lauko teritorijų, kt.) trūkumas.

TUI struktūra Lietuvoje. Nors nuo 1997 metų didžiausia TUI dalis buvo skiriama apdirbamajai pramonei, tačiau šios pramonės šakos reikšmė kasmet vis mažėja. Tuo galima įsitikinti panagrinėjus TUI struktūrą Lietuvoje skirtingais metais. Pvz., jei 2000 metais apdirbamajai pramonei teko 66,proc. visų Lietuvos sukauptų TUI, tai 2004 metais šis rodiklis sumažėjo 18 procentinių punktų, o 2007 metais į apdirbamąją pramonę buvo investuojama dar mažiau – sukauptos TUI čia sudarė 24 proc. visų TUI, t.y. per 7 metus lyginamoji dalis sumažėjo daugiau nei per pusę. Sparčiai didėja finansinio tarpininkavimo paslaugų reikšmė – 2000 metais į šią sritį buvo pritraukta vos 0,6 proc. visų TUI, 2004 metais šis skaičius siekė 5,5 proc., o 2007 metais išaugo iki 16,6 proc.. Tai siejama su užsienio kapitalo bankų ir kitų finansinių institucijų, tokių kaip draudimo įmonės, pensijų fondai, investicinių fondų atėjimu į Lietuvą. Taip pat sparčiai didėja nekilnojamojo turto ir nuomos sektoriaus reikšmė – nuo vos 2,5 proc. visų sukauptų TUI 2000 metais iki daugiau

² 2007–2013 m. Ekonomikos augimo veiksmų programa

nei 21 proc. 2007 metais, t.y. jo reikšmė užsienio investuotojams padidėjo daugiau nei 8 kartus. Sukaupytą TUI pasiskirstymas 2000, 2004 ir 2007 metais pateiktos 2.2.4 paveiksle.

2.2.4 pav. TUI pasiskirstymas pagal veiklas Lietuvoje

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Statistikos departamento prie LRV duomenis

2006 m. daugiausia investuota yra į apdirbamąją gamybą – 39,9 procento (iš jos į naftos ir chemijos produktų gamybą – 24,1%), finansinį tarpininkavimą – 16,0, transportą, sandėliavimą ir ryšius – 10,9, didmeninę ir mažmeninę prekybą – 10,7, elektros, dujų ir vandens tiekimą – 10,6, nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos įmones – 7,6 procento visų tiesioginių užsienio investicijų. Per 2006 m. daugiausia padidėjo tiesioginių investicijų į apdirbamąją gamybą ir finansinio tarpininkavimo veiklą. Apdirbamojoje gamyboje daugiausia investuota į naftos produktų ir chemijos gaminių gamybą – 60,3 procento, maisto produktų, gėrimų ir tabako gamybą – 12,5, guminių ir plastikinių dirbinių gamybą – 6,1 procento visų apdirbamosios gamybos investicijų.

Statistikos departamento duomenimis 2005 metais daugiausia lėšų yra investavę Danijos (15,2 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų), Švedijos (13,6 proc.), Rusijos (12,9 proc.), Vokietijos (11,6 proc.) investuotojai. Per 2005 m. tiesioginės investicijos iš Europos Sąjungos šalių padidėjo 1720,8 mln. Litų (13,9 proc.) ir sudarė 14070,0 mln. Litų (74,8 proc.) visų tiesioginių užsienio investicijų. Tiesioginės investicijos iš NVS šalių padidėjo 1067,3 mln. Litų (75,3proc.) ir sudarė 2484,0 mln. Litų (13,2proc.) visų tiesioginių užsienio investicijų. 2007 m. daugiausia lėšų yra investavę Lenkijos (22,6 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų), Danijos (15,3 proc.), Švedijos (10,6 proc.), Vokietijos (9,9 proc.) investuotojai. Lenkijos pirmavimą lėmė Lenkijos koncerno „PKN Orlen“ investicijos į AB „Mažeikių nafta“. Rusijos investuotojams pardavus šios įmonės akcijas, Rusija nusmuko į šeštąją vietą. TUI iš ES 27 šalių sudarė 24,3 mlrd. litų (84,4 proc.), iš NVS šalių – 1,9 mlrd. Litų (6,5 proc.) visų tiesioginių užsienio investicijų. Pasikeitus lyderiams padidėjo ES 27 šalių tiesioginės užsienio investicijos, o NVS šalių dalis atitinkamai sumažėjo.

Pagrindinės šalys investuotojos Lietuvoje

	2006 01 01			2007 01 01		
	Mrd. Lt	Proc.	Vieta	Mrd. Lt	Proc.	Vieta
<i>Iš viso</i>	23,9	100		28,8	100	
Lenkija	0,4	1,6	8	6,5	22,6	1
Danija	3,8	15,9	2	4,4	15,3	2
Švedija	2,6	11,1	3	3	10,6	3
Vokietija	2,6	10,7	4	2,8	9,9	4
Suomija	1,5	6,4	6	1,9	6,7	5
Rusija	5,9	24,6	1	1,8	6,3	6
Estija	1,8	7,4	5	1,7	5,9	7
Liuksemburgas	0,2	1	9	0,8	2,7	8
Nyderlandai	0,7	2,9	7	0,7	2,5	9
Kipras	0,2	0,9	10	0,7	2,4	10
Kitos šalys	4,2	17,5		4,5	15,1	

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Statistikos departamento prie LRV duomenis

Per keletą pastarųjų metų didžiausių šalių investuotojų sąrašas išliko beveik nepakitęs. TUI srautai iš Skandinavijos šalių (Danijos ir Švedijos) didėja. Danijos tiesioginės užsienio investicijos nuo 1999 iki 2005 metų padidėjo nuo 9,71 proc. iki 15,3 proc. Ypač jos išaugo nuo 1999 iki 2000 metų, šio laikotarpio padidėjimo tempas buvo 113 procentų, nes 1999 metų laikotarpį „Lietuvos draudimas“ pritraukė 60 milijonų litų lėšų išleisdamas naujas akcijas ir parduodamas jas danų kompanijai Codan. Danija išsiskiria investicijomis į ryšius, alaus, cukraus gamybą. Lietuvoje ekonominės plėtros agentūros duomenimis didžiausi Danijos investuotojai yra šie: „Tele Denmark A/S“, investavus į telekomunikacijų sektorių; „Carlsberg“ – alaus pramonė, „Danisco Sugar A/S“ – cukraus pramonė, „Codan“ – draudimas, „Odense Steel Shipyard Ltd“ – laivų statyba, „DFDS Tor Line“ – LISCO (2001 metais), žuvies apdirbimo koncerno „A.ESPERSEN“ įsteigta bendrovė UAB „ESPERSEN“³.

Labai daug TUI pritraukta ir iš Švedijos. TUI iš Švedijos nagrinėjamu laikotarpiu svyravo nežymiai – nuo 17,5 proc. 1999 metais iki 13,6 proc. 2005 metais. Švedija išsiskiria investicijomis į finansų sektorių (Vilniaus bankas). Pagrindiniai Švedijos investuotojai Lietuvoje yra: „Telia“, kartu su Suomijos „Sonera“ įsteigusios konsorciumą „Amber TeleHolding“, yra investavusios į Lietuvos Telekomą, „Partek Insulation“, „Finfund, Nefco“ ir „EBRD“ (Švedijos, Suomijos ir JK kompanijos) investavo į BĮ „Partec-Paroc“, „Osman Trading“ AB, „Woodison Trading“ AB, „Ferrous Investment“ Ltd, „Distral S.A.“ (kartu su Airija, D.Britanija ir Kolumbija) į Klaipėdos Naftą, „Svenska Petroleum Exploration“ į Genčių Naftą (parengta pagal Lietuvos ekonominės plėtros agentūros informaciją).

1999-2005 metais TUI didėjo ir iš Estijos, atitinkamai nuo 4,14 proc. iki 8,2 proc., taigi, per šiuos visus metus padidėjo beveik dvigubai. Estija, kaip ir Švedija, yra daug investavusi į finansų

³ www.lda.lt

sektorių, tačiau ne tik į jį. Pagrindiniai Estijos investuotojai: Hansapaank (90,7 proc. Lietuvos taupomojo banko akcijų, 2001), Talino laivų statykla (92 proc. vakarų laivų remonto statyklos akcijų, 2001), AS Hansa Investments (Utenos alus), AS Tolaran Investments (Alytaus tekstilė), AB Hansa Capital (UAB „Hanza lizingas“), OU Best-Est Trade, OU Sonex Group, OU Pro Holdings (AB Kauno pieno centras), AS Pro Kapital (UAB Pro Kapital Vilnius, nekilnojamas turtas), Tele2 Eesti AS (UAB TELE2), Eesti Uhispank, Hansabank (AB Sanitas), AS Microlink (UAB DELFI) (parengta pagal Lietuvos ekonominės plėtros agentūros informaciją).

Vokietijos investicijos 1999-2005 metais palaipsniui augo. Lietuvoje yra įregistruota apie 1.200 Vokietijos įmonių. Didžiausi investuotojai – tai akcinė bendrovė E.on Ruhrgas AG, kuri drauge su Gasprom yra Lietuvos dujų, aprūpinančių Lietuvą dujomis, strateginis investuotojas, bei bankas Nord/LB Lietuva, kuris, 2002 metais perėmęs Žemės ūkio banką, tapo trečiuoju pagal dydį šalies banku. Kiti svarbūs Vokietijos investuotojai Lietuvoje – tai Siemens AG, ERGO grupė, dviračių gamykla Panther ir priekabų gamintojas Schmitz Cargobull.

JAV buvo ir yra svarbus ekonominis ir politinis partneris Lietuvai. Tačiau dabartinės prekybos apimtys bei JAV investicijos Lietuvoje neatspindi JAV – kaip strateginio partnerio-potencialo. Teigiamas Lietuvai faktas, kad tokios stambios JAV kompanijos kaip Philip Morris International, Mars Inc., Kraft Foods International, The Coca-Cola Company jau ne pirmi metai dirba Lietuvoje. Šių kompanijų sėkminga veikla galėtų paskatinti Lietuvoje tiek dideles, tiek mažesnes JAV kompanijas taip čia investuoti. Ekonominių ryšių su JAV stiprinimas yra vienas iš prioritetinių Lietuvos siekių dvišalių santykių plotmėje. Lietuvos narystė Europos Sąjungoje – tai papildoma paskata JAV versininkams investuoti Lietuvoje. Tačiau per pastaruosius metus TUI srautai iš JAV sumažėjo- nuo 13,37 proc. 1999 m. iki 3,4 proc. 2005 m. 1999 metais JAV užėmė antrą vietą pagal TUI dydį Lietuvoje, o 2005 metais ji užėmė 8 vietą, o 2007 metais į pagrindinių investuotojų dešimtuką jau nebeįpatenka (parengta pagal Lietuvos ekonominės plėtros agentūros informaciją).

Suomijos investicijos Lietuvai taip pat labai svarbios. Pagrindiniai Suomijos investuotojai yra šie: Neste OY (Neste Lietuva), Amber Teleholdings Consortium („Lietuvos telekomas“), Telia/Sonera („Omnitel“), Partec Insulation, Finnfund, NEFCO (Partek Paroc). Tačiau pastaraisiais metais pastebimas Suomijos investicijų sumažėjimas (nuo 10,57 proc. 1999 m. iki 6,18 proc. 2002 m.). Suomija 1999 metais buvo 3 vietoje, o 2002 metais užėmė tik 6 vietą, 2007 metais – 5 vietą. .

Lietuvoje užregistruotos 844 bendros su Rusijos Federacija įmonės bei 238 Rusijos Federacijos kapitalo įmonių. Viso Rusijos Federacija į Lietuvoje registruotų įmonių įstatinį kapitalą investavo 1427.6 mln. Lt., iš jų Rusijos Federacijos dalis yra 65.07 mln. Lt. Arba 4.55 %. Rusijos Federacijos įmonių įstatinio kapitalo dydis – 22.65 mln. Lt. Tarp didžiausias Rusijos investicijas turinčių įmonių galima paminėti: AB „Mažeikių nafta“, AB „Alytaus pieninė“, AB Tarptautinės kompanijos „Rusijos tyrinėjimai ir technologijos“ įmonės biznio centras „Baltija – Ritm“, AB

„Silmega“ , AB „Gargždų mida“. Šiek tiek rusai yra investavę į didmeninės bei mažmeninės prekybos sektorius – 38 mln. Lt, maisto produktų ir gėrimų pramonę – apie 20 mln. Lt, taip pat į finansų sektorių („Konvers grupp“ valdo banką „Snoras“ bei žada ateityje aktyviai veikti finansų ir statybų sektoriuose). Tačiau į šias sritis yra mažai investuojama. Rusija išsiskiria investicijomis į energetiką, ir pagrindinis veiksnys, nulėmęs tokį žymų TUI iš Rusijos padidėjimą yra tas, kad 2002 metų rugpjūtį „Williams“ turimą 26,85 proc. akcijų paketą kartu su AB „Mažeikių nafta“ valdymo teisėmis už 85 mln. dolerių įsigijo „Jukos“ (Rusijos bendrovė). Po sandorio „Jukos“ įgijo 53,7 proc. „Mažeikių naftos“ akcijų.

Lietuvos analitikų teigimu, Lietuvos ekonomikos augimą šiuo metu lemia vidaus vartojimas, tačiau be užsienio investicijų ir eksporto augimo jis negalės ilgai išlaikyti augimo. TUI pasitarnautų ir darbo našumo didinimui. Paskutiniaisiais Lietuvos Statistikos departamento paskelbtais duomenimis, 2006 m. pagal darbo našumą Lietuva buvo ketvirta nuo galo visoje ES. Už Lietuvą mažesnis darbo našumas buvo Bulgarijoje, Rumunijoje ir Latvijoje.

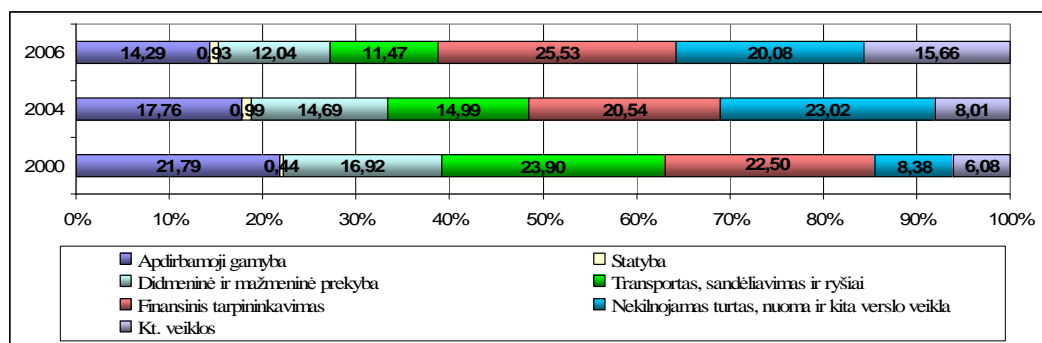
Siekiant atsakyti į klausimą, kodėl Lietuva nepaisant geros bendros teisinės administracinės aplinkos rodiklių atsilieka nuo kitų valstybių, reikėtų nagrinėti kiekvieną ūkio šaką atskirai ir tai ūkio šakai būdingus investicinio klimato patrauklumo faktorius. Svarbu gerinti konkurencinę aplinką, kad investuotojai Lietuvoje galėtų gauti didesnę investicijų grąžą nei kitose šalyse. Turi būti sudarytas konkretus veiksmų planas, išskiriant investicijas, kurias turėtų būti siekiama pritraukti atsižvelgiant į prioritetines ūkio šakas bei realias Lietuvos galimybes konkuruoti dėl tokių investicijų. Norint išlaikyti esamus ekonomikos augimo tempus, būtinos investicijos, ypač tiesioginės užsienio investicijos į aukštų ir vidutiniškai aukštų technologijų gamybos ir paslaugų plėtrą. Šiuo metu vyksta tam tikras TUI perorientavimas, keičiasi TUI kokybė, o tai ne mažiau svarbu nei jų vertinė apimtis. Itin sparčiai didėja konkurencija tarp šalių dėl investicijų pritraukimo, todėl, siekiant pritraukti daugiau TUI, reikia mokėti konkuruoti, išryškinti šalies privalumus ir vykdyti aktyvią ir fokusuotą investicijų pritraukimo politiką.

Latvija. TUI Latvijoje pradėjo augti 1994 m., kuomet išaugo daugiau nei 5 kartus, palyginus su praėjusiu laikotarpiu ir beveik pasiekė 300 milijonų JAV dolerių ribą. Nuo tada gryniesi tiesioginių užsienio investicijų srautai išliko gana stabilus, dar kartą šoktelėję 1997 m. iki 545 milijonų JAV dolerių. 2001 m. Latvija buvo tarp penkių pirmaujančių Centrinės ir Rytų Europos šalių, pritraukiančių daugiausia tiesioginių užsienio investicijų vienam gyventojui. Pagrindinis veiksnys, lemiantis tokius TUI srautus, buvo anksčiau valstybei priklausiusių įmonių privatizavimas, tačiau 2001 m. dėl vyriausybės ir opozicijos nesutarimų daugybė privatizavimo projektų buvo atidėti ir įgyvendinti vėliau. Devinto dešimtmečio viduryje TUI smarkiai išaugo dėl uosto ir telekomunikacijų infrastruktūros privatizavimo. TUI į apdirbamąją pramonę buvo daug mažesnės, ir išaugo tik privatizacijos procesams įsibėgėjus: daugiausia TUI apdirbamosios

pramonės sektorius pritraukė 1997 m., taip pralenkdamas kitus sektorius. 1998 m. daugiausia buvo investuojama į finansinį sektorių, didmeninę ir mažmeninę prekybą ir nekilnojamąjį turtą. 2000 m. pabaigoje apdirbamoji pramonė buvo sukaupusi daugiausia TUI, ši dalis sudarė 23 proc. visų sukauptų šalies investicijų. Po jos sekė finansinis sektorius (22 proc. visų investicijų), bei transportavimo ir ryšių paslaugos (19 procentų visų investicijų). Daugiausia TUI pritraukė Ryga, tuo tarpu kitiems regionams teko mažesnė dalis visų TUI. 2000 metų pabaigoje sukauptos TUI pasiekė 21000 mln. USD, tai sudarė 875 USD/vienam gyventojui. 2001 metais TUI srautą sudarė 201 mln. USD, manoma, kad šis sąlyginai mažas rodiklis buvo įtakotas bevėluojančių privatizavimo procesų. Situacija pasikeitė 2002 metais, kuomet TUI srautas vėl pasiekė 500 mln. USD vidurkį.

Latvijos Centrinio Statistikos biuro duomenimis, TUI 2007 m. sausio 1 dienai sudarė 5744,4 mln. eurų ir, palyginti su 2006 m. sausio 1 diena, padidėjo 36,4 procento (2006 m. sausio 1 d. buvo 4212,3 mln. eurų). Vienam Latvijos gyventojui jų teko 2518 eurų ir, palyginti su 2006 m. sausio 1d., padidėjo 682 eurai.

TUI struktūra Latvijoje sparčiai kinta – jei 2000 m. beveik ketvirtadalį TUI pritraukė apdirbamoji pramonė, tai šio sektoriaus patrauklumas mažėja – 2006 m. jis pritraukė 14 proc. visų TUI. Auga finansinio tarpininkavimo, nekilnojamojo turto, nuomos ir kt. verslo veiklos reikšmė (2.2.5 pav.): jei finansinis tarpininkavimas auga nespārčiai – nuo 2000 m. iki 2006 m. TUI srautas į šią sritį padidėjo vos 3 procentiniais punktais, tai nekilnojamojo turto rinka auga daug sparčiau – TUI srautas į šią sritį per 6 metus padidėjo daugiau nei 2 kartus, t.y. beveik 12 procentinių punktų.

2.2.5 pav. TUI pasiskirstymas pagal veiklas Latvijoje

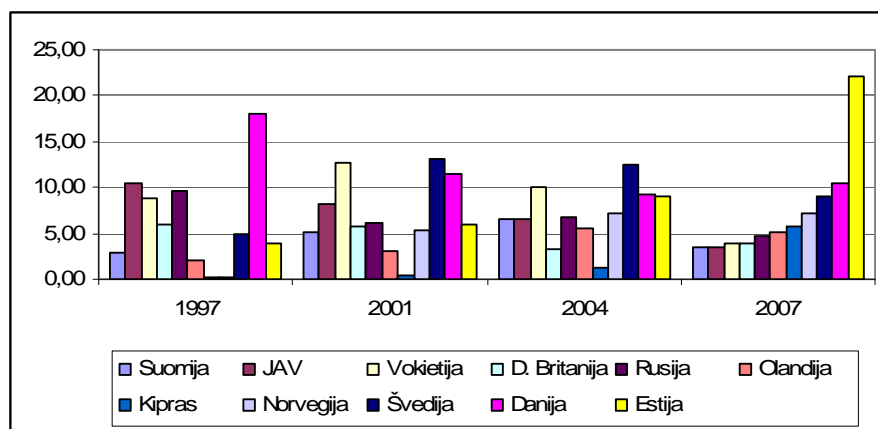
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Latvijos centrinio statistikos biuro duomenis

2006 m. Latvijoje daugiausia investuota į finansinį tarpininkavimą – 25,53 procento visų TUI, į nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos įmones – 20,8 procento, transportą, sandėliavimą ir ryšius – 11,4 proc., didmeninę ir mažmeninę prekybą – 12,04 proc., apdirbamąją gamybą – 9,8 proc., elektros, dujų ir vandens tiekimą – 8,6 proc.

Didžiausias TUI augimas per 2006 m. buvo sveikatos ir socialinės rūpybos sektoriuje 60 proc. Taip pat didelis TUI augimas buvo ir finansinio tarpininkavimo ekonominėje veikloje – 43,79 proc.

bei nekilnojamo turto nuomos ir kitoje ekonominėje veikloje – 11,54 proc. O žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje TUI sumažėjo 15,89 proc. Taip pat TUI sumažėjo švietimo sferoje bei komunalinėje ir aptarnavimo veikloje.

Remiantis 2.2.6 paveikslo duomenimis, galima teigti, kad nagrinėjamu laikotarpiu Latvijos užsienio investuotojų struktūra kito: pvz. JAV, devintajame dešimtmetyje nuolat buvusi strateginių investuotojų sąrašė ir kiekvienais metais papildavusi į didžiausių investuotojų trejetuką, 2007 metais nukrinta į 9 vietą – jos TUI Latvijoje sudaro 3,56 proc.

2.2.6 pav. Didžiausios šalys investuotojos Latvijoje

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Latvijos centrinio statistikos biuro duomenis

Paskutiniaisiais metais daugiausiai investavę į Latvijos ekonomiką yra Estija. Jai tenka 14,95 proc. visų TUI. Estijos investicijų srautas Latvijoje per 10 metų padidėjo daugiau nei 5 kartus. Antroje vietoje seka Švedijos investicijos – 11,46 proc. ir trečioje vietoje yra Danijos investicijos – 10,28 proc. Švedijos investicijos Latvijos kompanijų kapitale sudaro 259,82 mln. eurų. Lietuvos investicijos Latvijoje tėra dvyliktoje vietoje ir sudaro 3,2 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų į šalį.

Įmonės "Lursoft" duomenimis, 2004 m. daugiausiai Latvijoje investavo ir Danijos kompanija "Tilts Communications", Švedijos bendrovė "Tele2" - telekomunikacijos, Norvegijos "Linstow Senterutvikling" – mažmeninė prekyba, ir Švedijos "Skandinaviska Enskilda Banken" bei Estijos "Hansapank" – finansinių paslaugų sektorius. Detalesnė informacija pateikta 2.2.3 lentelėje.

Didžiausi Latvijos investuotojai

Investuotojo pavadinimas	Šalis	Investicijų dydis, latais
Hansapank AS	Estija	116,049,252
Tilts Communications	Danija	71,581,000
Tele2 Sverige Ab	Švedija	50,002,000
Deutsche Bank Trust Co.Am.	JAV	39,655,500
Skandinaviska Enskilda Banken	Švedija	36,668,000
Transnefteprodukt AO	Rusija	36,550,700
AS Portpro	Norvegija	21,995,000
Norddeutsche Landesbank	Vokietija	20,052,100
Statoil ASA	Norvegija	19,371,900
Ruhrigas AG	Vokietija	18,846,385
Pd Glasseiden Oschatz GmbH	Vokietija	18,195,078
Ojay Limited	Didžioji Britanija	17,660,000
CC Beverages Holding B.V.	Olandija	17,306,070
Erfolg Trading & Investm.	Didžioji Britanija	16,502,000
New Europe Real Estate Ltd.	Didžioji Britanija	15,946,096
Linstow Center Development AS	Norvegija	15,911,500
Rimi Baltic AB	Švedija	15,736,160
Europe Holdings LLC	Islandija	15,280,200
Swedwood Holding BV	Olandija	15,262,690
Mr. Boiko Olegs	Rusija	14,761,746

Šaltinis: US department of State, prieiga per internetą: <http://www.state.gov>

Kalbant apie Lietuvos ir Latvijos tarptautinius santykius, o tiksliau, apie investavimą viena kitoje, verta paminėti šias įmones ir prekės ženklus - lietuviški: "Maxima", "Topo centrs", "Eiroaptieka", "Vokė III", "Gurda", "Novatours", "Čili pica", "Apranga". Stiprių latviško kapitalo įmonių Lietuvoje nėra daug. Garsiausias Latvijos prekės ženklus - "Drogas" ("Hatchison Wampo" tarptautinis koncernas), "Lauma" ("Alta Capital", estų investicinio kapitalo grupė), "Laima" ir "Saburage", "Latvijas Balzams" ("SPI Group", Rusija) latviai pardavė. Latvijos piliečių rankose liko tik "Dzintars", o latvių vietą žaibiškai užėmė užsienio verslininkai.

Estija. Privatizacijos banga, ženkliai įtakojusi TUI srautą Baltijos šalyse, Estijoje nuvilnijo šiek tiek anksčiau nei Latvijoje ir Lietuvoje. Jei šiose šalyse privatizacijos procesai suaktyvėjo 1995 m., tai Estijoje jau iki minėto laikotarpio užsienio investuotojams buvo parduota gana nemažai objektų ar jų dalių (2.2.4 lentelė).

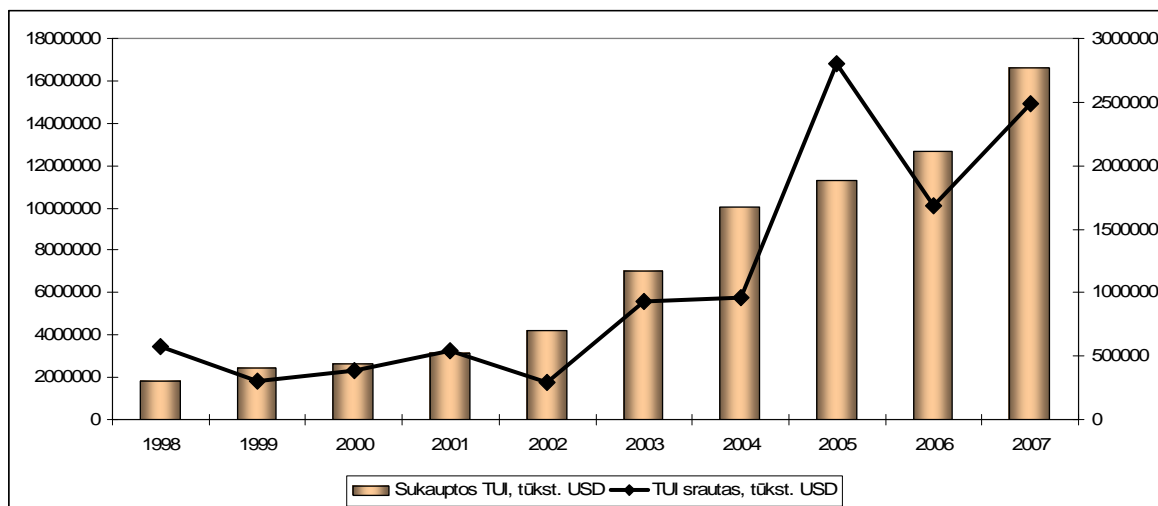
Didžiausi Estijos investuotojai XX a. 9-ajame dešimtmetyje

Investicijų objektas (įmonė)	Šaka, kurioje veikia įmonė	Investicijų mastas, %	Investuotojo pavadinimas
Eesti Telefon & EMT	Telekomunikacijos	24,5%	Teli AB (Švedija)
Eesti Telefon & EMT	Telekomunikacijos	24,5%	Telecom Finland (Suomija)
Eesti Merelaevandus AS	Jūrų transportas	50%	Tschudi & Eitzen and Stanton Corp.
Kunda Nordic Tsement AS		50%	Atlas Nordic Tsement (Suomija), Finfund (Suomija), International Finanse Corp. (Suomija)
E.O.S.	Naftos terminalai	62%	Coastal Holding Inc. (JAV)
Eesti Gaas	Dujos	31%	Gazprom (Rusija)
Eesti Gaas	Dujos	15%	Rurgas (Vokietija)

Šaltinis: pagal M. Runiewicz, 2005.

Devintasis dešimtmetis pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas Estijai buvo ypač sėkmingas. Dešimtmečio pradžioje TUI sparčiu tempu augo, augimo tempas šiek tiek sulėtėjo 1995 ir 1996 m. ir staigiai šoktelėjo 1998 m. (daugiau nei 100 proc., palyginus su praėjusiu laikotarpiu), nuo to laiko išsilaikydamos gana aukštame lygyje. Šiuo laikotarpiu TUI Estijoje nuo kitų Baltijos šalių skiriasi tuo, kad sudaro gana didelę lyginamąją dalį BVP, ir manoma, jog jos suvaidino ypač svarbų vaidmenį Estijos ekonomikos augime (Runiewicz, 2005).

Po staigaus šuolio aukštyn 1998 metais, 1999 m. TUI srautas sumažėjo beveik 47 proc. palyginus su ankstesniu laikotarpiu, tačiau vėliau stabiliai iki 2002 metų. Vėl itin didelis šuolis pastebimas 2003 metais, kuomet TUI palyginus su praėjusiu laikotarpiu išaugo net 220 proc.. Kitais metais fiksuojamas mažesnis augimas – tik 4 proc., tačiau 2003 m. situacija pasikartoja 2005 metais, kuomet TUI augimas vėl siekia beveik 200 proc. palyginus su praėjusiu laikotarpiu. 2006 metais pastebimas TUI srauto sumažėjimas; jis sudarė 40 procentinių punktų skirtumą, palyginus su praėjusiu laikotarpiu. Estijos Statistikos duomenimis, TUI 2008 m. sausio 1 d. sudarė 16593,6 mln. USD ir, palyginti su 2006 m. sausio 1 diena, padidėjo 15,33 procento (2.2.7 paveikslas).

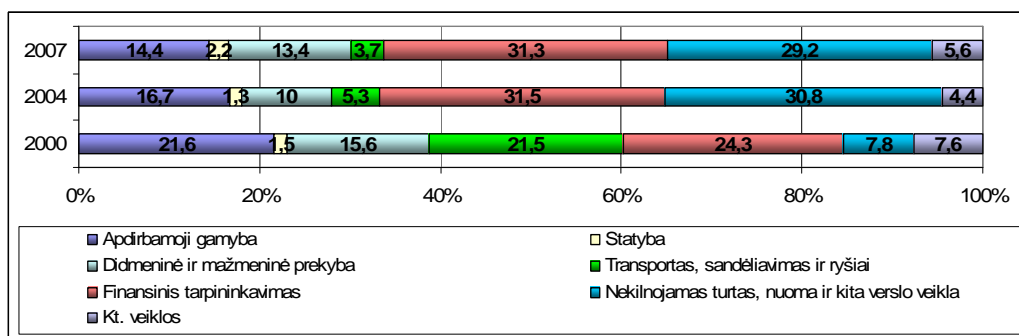

2.2.7 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Estijoje 1998-2007 m., tūkst. USD
 Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos duomenimis

Estijoje daugiausia investuota į finansinį tarpininkavimą – 31,3 procento visų TUI, į nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos įmones – 29,2 procento, apdirbamąją pramonę – 14,4 proc., transportą, sandėliavimą ir ryšius – 3,7 proc., didmeninę ir mažmeninę prekybą – 13,4, kitą komunalinę ir aptarnavimo veiklą – 5,6 proc., elektros, dujų ir vandens tiekimą – 2,01 proc.

Nuo 2000 m. iki pat 2007 m. sausio 1 dienos, finansinio tarpininkavimo sektoriui teko didžioji dalis investicijų. 2006 m. į šį sektorių buvo investuota 719,4 mln. eurų arba daugiau nei 30 proc. visų investicijų.

Estijoje 21,2 proc. visų užsienio investicijų yra investavę Švedijos kompanijos. Didžiausios TUI yra į 2 bankus: „Eesti Uhispank AS“ ir „Hansapank“.

2.2.8 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominės veiklos rūšis Estijoje, proc.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos duomenimis

Kaip matyti iš aukščiau pateikto paveikslo duomenų, Estijoje tiesioginių užsienio investicijų struktūroje dominuoja pagrindė dvi veiklos tai: finansinio tarpininkavimo sektorius ir nekilnojamojo turto ir nuomos sektorius. Didžiausias TUI augimas per 2006 m. buvo sveikatos ir socialinės rūpybos sektoriuje 137,87 proc. Taip pat didelis TUI augimas buvo ir transporto, sandėliavimo ir ryšių ekonominėje veikloje – 97,57 proc. bei statybų ekonominėje veikloje – 39,8 proc. O viešbučių ir restoranų ekonominėje veikloje TUI sumažėjo 21,13 proc..

Centrinio Estijos banko duomenimis 2006 m. pabaigoje 51,4 proc. (6,4 mlrd. eurų) visų TUI yra investavę Švedijos investuotojai. Didžiausia dalis lėšų yra investuota į bankus bei transporto ir ryšio įmones. 944 įmonės, registruotos Estijoje yra iš dalies arba pilnai sukurtos su Švedišku kapitalu. Didžiausios įmonės yra „Hansabankas“ ir Šiaurės Europos finansų įmonių grupės SEB narys Estijos „SEB bankas“. Antroje vietoje daugiausiai investavę į Estiją yra Suomijos investitoriai – 21,2 proc. (2,6 mlrd. eurų). Didžiausia dalis lėšų yra investuota į komercinę prekybą, apdirbamąją gamybą, transportą, logistikos įmones, statybą, nekilnojamojo turto sektorių ir finansinį tarpininkavimą.

Jungtinės karalystės TUI Estijoje sudaro 3,1 proc. (386 mln. eurų) visų užsienio investicijų. Didžiausia dalis lėšų yra investuota į didmeninę ir mažmeninę prekybą, apdirbamąją gamybą, transportą, sandėliavimą ir ryšius, finansinį tarpininkavimą bei nekilnojamąjį turtą ir nuomą. 222

įmonės, registruotos Estijoje yra iš dalies arba pilnai sukurtos su Didžiosios Britanijos kapitalu. Didžiausios įmonės yra: Glaxo Smith Kline Eesti Ou (farmacijos veikla), ENK Investeeringute AS (kredito veikla), Rakvere Piim AS (maisto gamyba), Shell Eesti AS (degalinių veikla).

Siekiant atsakyti į klausimą, kodėl užsienio valstybės yra suinteresuotos investuoti į Baltijos regioną, investicijų priežastis vertėtų sugrupuoti į keletą grupių (Runiewicz, 2005):

- Regiono ekonominis augimas. Auganti ekonomika yra vienas pagrindinių palankaus investicinio klimato bruožų. Visos trys Baltijos šalys, nors ir nevienodu tempu, bet jau pirmaisiais XX a. paskutinio dešimtmečio metais pademonstravo didelį progresą: jos aplenkė didžiąją daugumą pereinamosios ekonomikos šalių, Baltijos šalių ekonominio augimo tempai buvo sparčiausi Europoje; taip pat regionas buvo vertinamas kaip vienas sparčiausiai augančių pasaulyje. Toki spartų augimą įtakojo didėjančios eksporto apimtys ir smarkiai išaugusi vidaus paklausa, daugiausia privačiame sektoriuje. Didžiausi augimo tempai Estijoje buvo transporto, sandėliavimo ir ryšių sektoriuje, Latvijoje – didmeninė ir mažmeninė prekyba ir nekilnojamasis turtas, o Lietuvoje – apdirbamoji pramonė ir prekybos, transporto ir nekilnojamojo turto paslaugos.

- Infliacija. Iki 2005 m. visoms trimis Baltijos šalims sekėsi suvaldyti infliacinius procesus, kai tuo tarpu kitose šalyse, besirengusiose tapti ES narėmis, infliacija buvo aukštesnė nei vidutinė: Lenkijoje – 5,81 proc., Slovakijoje – 7,24 proc., Slovėnijoje – 7,91 proc., Vengrijoje – 8,44 proc., kai tuo tarpu Baltijos šalyse infliacija siekė vos 2,4 proc. Iš trijų Baltijos šalių 1998-2005 m. mažiausia infliacija buvo Lietuvoje, didžiausia – Estijoje.

- Žmonių ištekliai. Vienas iš svarbesnių faktorių, lėmusių TUI, buvo mažesni gamybos kaštai, dėl sąlyginai pigios, tačiau kvalifikuotos darbo jėgos.

- Fiskalinė sistema. Praėjusiame dešimtmetyje, siekiant pritraukti užsienio investuotojus, visose trijose Baltijos valstybėse buvo taikomos mokesstinės lengvatos. Pirmoji šių priemonių ėmėsi Estija: 1991-1992 m. pradėtos taikyti mokesstinės lengvatos užsienio investuotojams, sumažintas pajamų mokestis. Taip pat nuo 2000 m. Estija taiko mokesčines lengvatas užsienio investuotojams, kurie investuoja į mažiau išsivysčiusius Estijos regionus. Lietuva po mokesčių reformos 1991 m. įvedė 35% pelno mokestį, kuris vėliau buvo sumažintas iki 29 proc., o 2003 m. – iki 15 proc.. 1997 m. reinvestuotas pelnas atleistas nuo pelno mokesčio. Latvijos mokesčių sistema panaši į lietuviškąją ir remiasi pelno mokesčiu, kuris yra 25 proc.. Užsienio investuotojai – įmonės, kurie patenkina tam tikrus Vyriausybės nustatytus reikalavimus, gali tikėtis sumažinti šį mokestį 40 proc..

- Geografinė padėtis. Baltijos regiono vienas didžiausių privalumų – tai Baltijos jūros rytinė pakrantė, prie kurios glaudžiasi visos trys šalys. Lietuvoje įkurtas niekad neužšalantis Klaipėdos jūrų uostas, Estijoje – giliausias Rytinėje Baltijos jūros pakrantėje Muuga jūrų uostas, o Latvijoje – Windava. Baltijos regionas jungia Rytų ir Vakarų Europą, tai sudaro galimybę verslininkams plėtoti čia tranzitinį verslą.

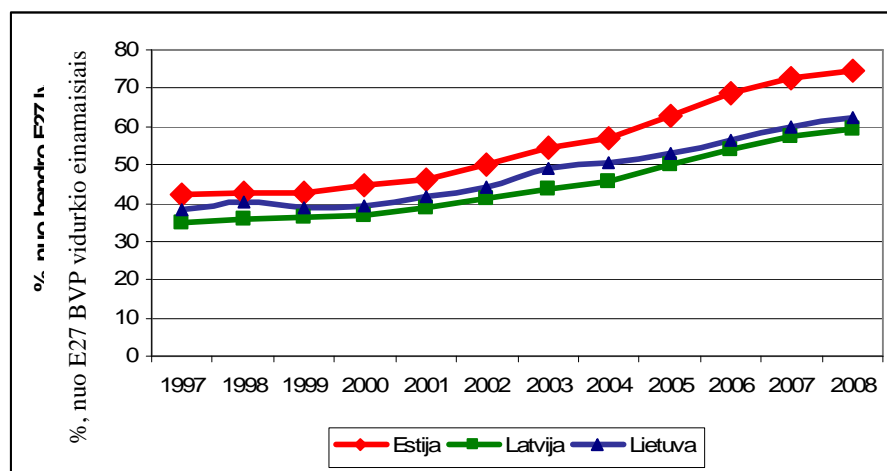
Visose Baltijos šalyse Vyriausybės imasi atitinkamų priemonių ir veiksmų, kad TUI Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje būtų skatinamos. TUI skatinimo priemonės aprašytos 1.1.3 skyriuje.

2.3. Tiesioginių užsienio investicijų įtaka Lietuvos, Latvijos ir Estijos ekonominiam augimui

2.3.1. Priklausomybės tarp TUI ir bendrojo vidaus produkto vertinimas

Siekiant atlikti išsamią tiesioginių užsienio investicijų ir bendrojo vidaus produkto Baltijos šalyse tarpusavio ryšio analizę, tikslinga ištirti BVP augimo, struktūros kitimo tendencijas ir atlikti lyginamąją šių procesų analizę.

Baltijos šalys užsienyje dažnai laikomos bendru vienetu. Tačiau Lietuva, Latvija ir Estija dalyvauja aršiose lenktyneose dėl ekonominės sėkmės. Nors pastaruoju metu Baltijos šalių augimo tempai yra kiek sulėtėję, tačiau lenkia Vakarų Europos šalis ir kasmet artėja prie Europos Sąjungos šalių vidurkio. Prieš dešimtmetį, 1998 metais, nei vienos iš Baltijos valstybių BVP vienam gyventojui nesiekė 50 proc. ES vidurkio. Pirmoji šią ribą peržengė Estija 2002 m.. Po jos sekė Lietuva (2003 m.) ir Latvija (2005 m.) (pav. 2.3.1.1).

2.3.1.1. pav. **BVP vienam gyventojui augimas procentais, palyginus su E27 (BVP(E27)=100%), įvertinus perkamąją galią**

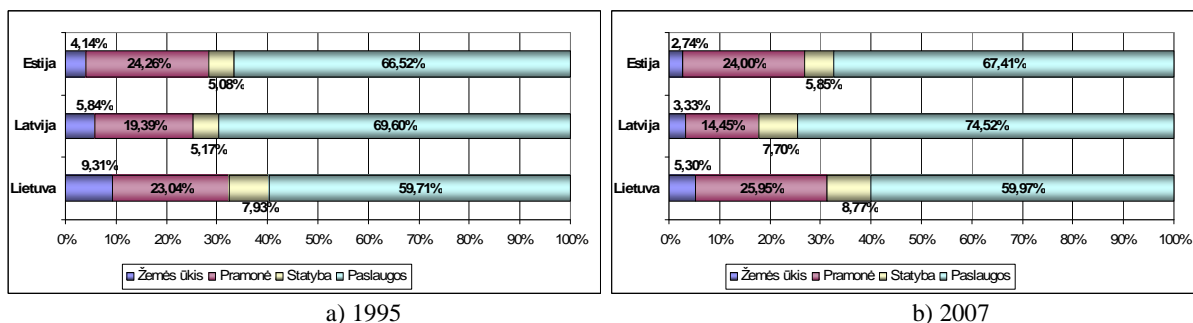
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

Arčiausiai Europos Sąjungos narių (E27) vidurkio, kaip parodė tyrimas, yra Estijos BVP vienam gyventojui. Lietuvoje BVP augimo tempai yra gana spartūs: 1997 – 2007 metais vidutinis augimas buvo 14,1 proc. Daugiausiai per šį laikotarpį šalies BVP padidėjo 2002, 2005 ir 2007 metais (atitinkamai 11,8; 10,7 ir 13,7 proc. punktu; lyginant su praėjusiu laikotarpiu 2000 m. kainomis). Mažiausias augimas buvo 1998 m. (kai BVP smuko, lyginant su praėjusiu laikotarpiu) ir 1999 m., kai augimas buvo 3,9 proc. punkto; tačiau šis reiškinys siejamas su Rusijos krize.

Latvijoje ir Estijoje nagrinėjamu laikotarpiu taip pat žymus spartus ekonomikos augimas, išskyrus pastebimą sąstingį 1998-1999 m.. Užsienio prekybą tuo laikotarpiu ribojo Rusijos krizė, kuri darė įtaką visų trijų Baltijos šalių ekonomikos raidai.

Remiantis trijų Baltijos šalių valstybių statistiniais duomenimis matyti, kad Latvijos ir Estijos ekonomikos augimas pasiekė aukščiausią lygį per pastaruosius metus. Palyginti su praėjusiu laikotarpiu, per 2006 m. sukurtas BVP išaugo: Latvijoje – 11,9 proc., o Estijoje – 11,4 proc. 2006m. Lietuvos ekonomika augo taip pat pakankamai sparčiai – BVP augimas siekė 7,5 proc.. Latvijos ekonomika sparčiausiai augo ir 2005 m. – padidėjo 10,6 proc., tuo tarpu Estijoje – 10,5 proc., Lietuvoje – 7,6 proc.. Kaip buvo minėta, įvertinus BVP dalį vienam gyventojui, pirmąją Estija (5.2 tūkst. EUR), aplenkdamą Lietuvą (4 tūkst. EUR) ir Latviją (3,8 tūkst. EUR). Vertinant bendrąjį BVP, palyginti su kitomis 27 ES valstybėmis narėmis, per 2006 m. sukurtas BVP sparčiausiai augo Latvijoje, 2 ir 3 vietose yra Estija ir Slovakija, Lietuva – ketvirtoje vietoje. Ekonomikos augimą visose šalyse lėmė išaugusi vidaus paklausa, namų ūkių vartojimo apimtys augimas ir investicijų augimas.

Nagrinėjant BVP struktūrą pagal pagrindines veiklos rūšis pastebima, kad visose trijose Baltijos valstybėse didžiąją dalį BVP tiek 1995, tiek 2007 metais sudarė paslaugų sektoriuje sukurtas BVP (2.3.1.2 pav.).

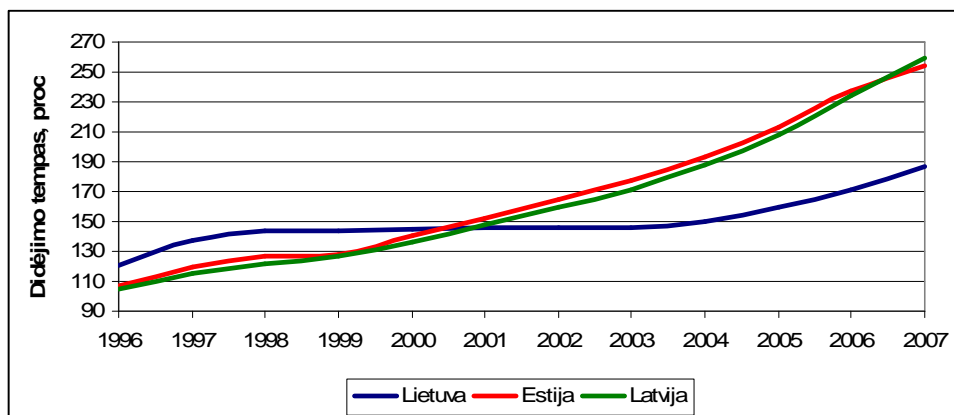
2.3.1.2 pav. Baltijos valstybių BVP struktūra pagal pagrindines veiklų grupes a) 1995 m. ir b) 2007 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

Paslaugų sektoriuje ES šalyse sukuriama apie 60-70 proc. BVP ir tiek pat darbo vietų. Lietuvos rodiklis panašus – jos BVP, sukurtas paslaugų sektoriuje tiek 1995, tiek 2007 m. sudarė 60 proc. viso BVP. Latvijos ir Estijos rodikliai artimesni ES vidurkiui: 1995 m. jie atitinkamai buvo 70 ir 66,5 proc., o 2007 m. padidėjo atitinkamai ~1 ir ~5 procentiniais punktais. Tuo tarpu Lietuva abiem nagrinėjamais laikotarpiais pirmąją BVP, sukuriamu statybos ir žemės ūkio sektoriuose nors statybos sektoriuje sukuriamas BVP labiausiai padidėjo Latvijoje - daugiau nei 2,5 procentinio punkto, kai tuo tarpu Lietuvoje šis rodiklis padidėjo 1 proc. punktu. Kadangi abiejų nagrinėjamų laikotarpių sukurtas BVP analizuojamas bazinėmis 2000 metų kainomis, taigi galima teigti, kad

Lietuvoje ir Estijoje statybų sektorius lieka stabilus, o Latvijoje auga sparčiausiai. Žemės ūkiui didžiausia reikšmė skiriama taip pat Lietuvoje. 1995 m. šioje šakoje sukurtas BVP sudarė beveik 10 proc. viso BVP, kai tuo tarpu Latvijoje ir Estijoje šis rodiklis buvo beveik per pusę mažesnis. Visose trejose šalyse buvo siekiama sumažinti žemės ūkio reikšmę ir skatinti kitas veiklas (tai siejama su stojimu į ES), taigi remiantis atliktais skaičiavimais galima teigti, kad visoms trejoms šalims tai pasiekti pavyko.

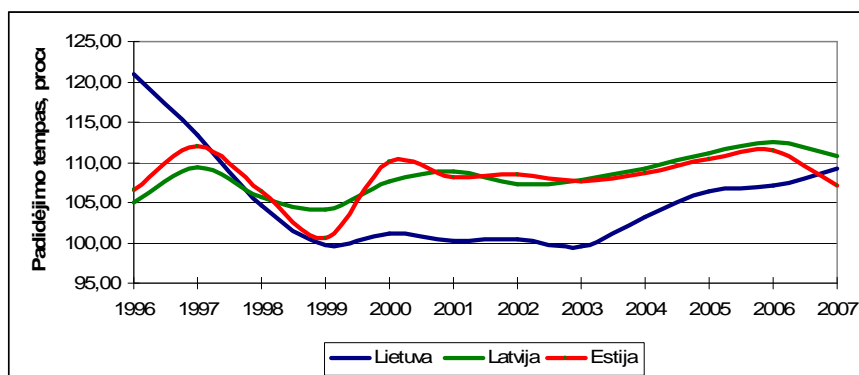
Atliktų skaičiavimų rezultatai rodo, kad visų trijų valstybių BVP augimo tendencija panaši – BVP Baltijos valstybėse absoliučia išraiška kasmet didėja. Perskaičiavus visų šalių 1996-2007 m. BVP vienam gyventojui bazinėmis 2000 metų kainomis ir atlikus BVP dinamikos analizę, paaiškėjo, kad lyginant BVP vienam gyv. su praėjusiu metų rodikliu (t.y. vertinant BVP didėjimą grandinininiu būdu), panašiu tempu kiekvienais metais augo Latvijos ir Estijos rodikliai, tuo tarpu Lietuvos BVP/gyv., didžiausiu augimo tempu pasižymėjo iki 1998 metų, o nuo 1998 m. prasideda sąstingis, kuris tęsiasi iki 2004 metų. Nuo 2005 metų Lietuvos BVP vienam gyventojui pradeda sparčiai augti, tačiau augimas nėra toks spartus Latvijos ar Estijos (2.3.1.4 pav.).

2.3.1.4 pav. BVP/gyv. didėjimo tempas 1996-2007 m. (2000 m. kainomis), proc.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

Tuo tarpu tiriant BVP vienam gyventojui didėjimo tempą, t.y. kiekvienų metų rodiklį lyginant su baziniu rodikliu (šiuo atveju baziniai metai – 1995 m.), pastebime, kad BVP/gyv. augimo skirtumai šiek tiek ryškesni, nors bendros tendencijos panašios: visose trejose šalyse pastebimas nuosmukis 1999 metais, toliau seka didesnis ar mažesnis pagyvėjimas. Lietuvos BVP/gyv. augimo tempas mažėjo jau nuo 1996 metų, kai tuo tarpu Latvijoje ir Estijoje 1997 metais dar užfiksuotas procentinis didėjimas, palyginti su 1995 metais (2.3.1.5 pav.).

2.3.1.5 pav. **BVP vienam gyventojui didėjimo tempas 1996-2007 m., baziniai metai – 1995m., 2000m. kainomis**

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

1999 m. Baltijos šalių ekonomikos istorijoje traktuojami kaip nuosmukio, įtakoto Rusijos krizės, metai. Tai galima taikyti ir BVP kaitai Baltijos šalyse tiek skaitine, tiek procentine išraiška. Tuo tarpu, kai Estijoje ir Lietuvoje BVP vienam gyventojui skaitine išraiška beveik pasiekė 1995 m. lygį, Latvijoje smukimas buvo šiek tiek mažesnis, palyginus su 1995 metais, jis netgi padidėjo 4 procentiniais punktais, nors palyginus su 1997 m., sumažėjo net 6 procentiniais punktais. Pakilti iš ekonominės krizės Lietuvai sekėsi sunkiausiai – jos BVP/gyventojui sparčiau padidėjo tik 2004 metais, kai tuo tarpu Estijos analogiškas rodiklis jau po metų, t.y. 2000 m. padidėjo 10 proc. punktų. Latvijos rodiklis augo truputį lėčiau nei Estijos, tačiau turint omeny, kad 1999 m. jos nuosmukis nebuvo toks žymus kaip Lietuvos ar Estijos, todėl jo lygis buvo panašus kaip ir Estijos BVP/gyv.. Šio rodiklio visose trijose Baltijos šalyse augimo tempai susivienodino tik 2007 metais.

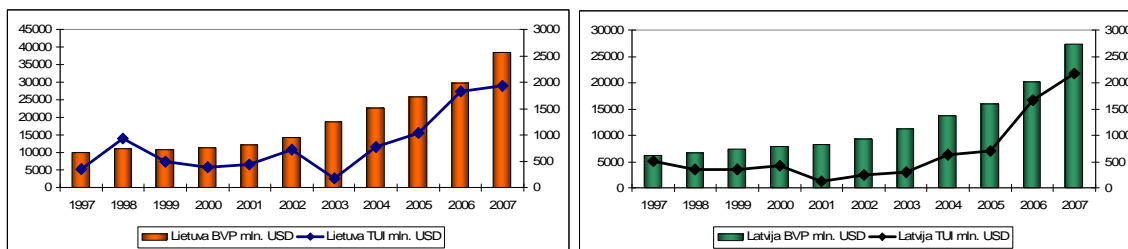
Norint įvertinti tiesioginių užsienio investicijų įtaką BVP augimui statistiškai galima apskaičiuojant koreliacijos koeficientą (2.3.1.1 lentelė). Iš lentelėje pateiktų duomenų matome, kad visose trijose šalyse koreliacijos koeficientas yra teigiamas, tai reiškia, kad tiesioginės užsienio investicijos (tiksliau, TUI srautai) ir bendras vidaus produktas yra susiję teigiamos priklausomybės būdu ir didėjant TUI srautų apimtims, augs ir BVP dydis (koeficientai buvo skaičiuojami perskaičiavus visų šalių rodiklius JAV doleriais, naudojant kiekvienų metų vidutinį JAV dolerio kursą). Tačiau ryšio stiprumas nevienodas – stipriausias ryšys yra tarp Latvijos TUI ir BVP, šiek tiek mažiau TUI augimas įtakoja BVP augimą Estijoje, o Lietuvoje TUI ir BVP ryšys yra vidutinis.

Ryšio tarp BVP ir TUI srautų priklausomybės įvertinimas

	Lietuva	Latvija	Estija
Koreliacijos koeficientai	0,8479	0,9282	0,8794
Ryšio įvertinimas	Stiprus, tiesioginis	Stiprus, tiesioginis	Stiprus, tiesioginis
Regresijos koeficientai	1,3721	1,9599	1,5264
Determinacijos koeficientai	0,7189	0,862	0,7732

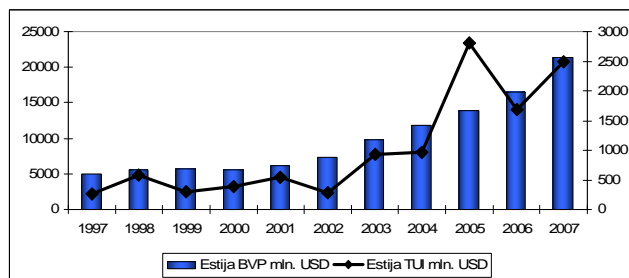
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

Apskaičiavus koreliacijos koeficientą, galima apskaičiuoti regresijos lygties krypties koeficientą: jo ženklas reiškia „priklausomybės kryptį“, o dydis – pokyčio mastą, kuomet jis didesnis, tuo labiau pakinta priklausomasis, nepriklausomam dydžiui pasikeitus tuo pačiu žingsniu. Naudojant Microsoft Excel programos funkciją Slope, gauti koeficientai pateikti lentelėje aukščiau. Lietuvos atveju tai reiškia, kad TUI padidėjus 1 JAV doleriu (toliau – USD), Lietuvos BVP padidės 1,37 USD, Latvijos atveju – atitinkamai 1,96 USD, Estijos – 1,53 USD. Determinacijos koeficientas parodo, kiek procentų BVP variacijos yra paaiškinama TUI kitimu. Tai reiškia, kad Lietuvos atveju 72 procentai BVP variacijos paaiškinama TUI kitimu, Latvijos atveju – 86 procentai, Estijos – 77 procentai. Lyginant absoliučius dydžius (2.3.1.6 pav.) matome, kad visų trijų šalių BVP ir TUI srautų kitimo tendencijos nors ir panašios (tiek BVP, tiek TUI srautai yra linkę didėti), tačiau TUI srautų svyravimai visose trijose Baltijos valstybėse skirtingais metais yra gana dinamiški ir kinta skirtingu tempu nei BVP.

a) Lietuva

b) Latvija

c) Estija

2.3.1.6 pav. BVP ir TUI pokyčiai 1997-2007 metais, USD

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

Tačiau gauti rezultatai neparodo realios situacijos, kaip TUI įtakoja ekonominę plėtrą, nes TUI į atskiras ūkio šakas gali skirtingai veikti bendrą ekonomikos augimą, kai kurios investicijos gali šį augimą netgi stabdyti. Todėl yra tikslinga ieškoti kiekybinio ryšio tarp BVP ir TUI į atskirus ūkio sektorius. Atliekant šią analizę, visos veiklos buvo suskirstytos į šias grupes:

- Žemės ūkis, medžioklė, miškininkystė ir žuvininkystė;
- Pramonė;
- Statyba;
- Prekyba; viešbučiai ir restoranai; transportas, sandėliavimas ir ryšiai;
- Finansinis tarpininkavimas; nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla;
- Viešasis valdymas; paslaugos socialinei sferai ir komunalinė veikla; kitos veiklos.

Toki skirstymą įtakojo pateikti statistiniai duomenys. Baltijos šalių statistikos departamentai tiek TUI, tiek BVP rodiklius pateikia grupuodami pagal veiklas; veiklų apjungimas kiekvienoje šalyje skiriasi. Siekiant suvienodinti visoms trimis šalims analizuojamas veiklų grupes, buvo gautas toks skirstymas. Analizei naudoti duomenys: BVP atskirose veiklų grupėse ir sukauptos tiesioginės užsienio investicijos. Ieškant ryšio tarp BVP ir TUI atskirose veiklose, gauti rezultatai pateikti 2.3.1.2 lentelėje.

2.3.1.2 lentelė

Ryšio tarp BVP ir TUI į atskiras ūkio šakas stiprumo įvertinimas

	Koreliacijos koeficientai			Regresijos koeficientai			Determinacijos koeficientai		
	Lietuva	Latvija	Estija	Lietuva	Latvija	Estija	Lietuva	Latvija	Estija
Žemės ūkis, medžioklė, miškininkystė ir žuvininkystė	0,951	0,957	0,896	0,014	0,009	0,003	0,904	0,915	0,803
Pramonė	0,952	0,826	0,993	0,001	0,005	0,001	0,906	0,683	0,985
Statyba	0,988	0,973	0,961	0,016	0,028	0,003	0,976	0,947	0,923
Prekyba; viešbučiai ir restoranai; transportas, sandėliavimas ir ryšiai	0,976	0,967	0,844	0,003	0,013	0,002	0,954	0,935	0,712
Finansinis tarpininkavimas; nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	0,972	0,992	0,971	0,001	0,002	0,000	0,945	0,983	0,942
Viešasis valdymas; paslaugos socialinei sferai ir komunalinė veikla; kitos veiklos	0,942	0,900	0,981	0,030	0,006	0,011	0,888	0,810	0,962
Visi sektoriai	0,989	0,985	0,992	0,001	0,006	0,001	0,977	0,970	0,983

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

Kaip matome iš lentelėje pateiktų duomenų, ryšys tarp sukauptų tiesioginių užsienio investicijų ir bendrojo vidaus produkto yra stipresnis nei anksčiau nagrinėtas ryšys tarp TUI ir srutų ir BVP: visose trijose Baltijos šalyse šis ryšys yra ypač stiprus ir teigiamas, tai reiškia, kad

šie du ekonominiai rodikliai yra ypač tarpiai susiję. Analizuojant ryšį tarp sukauptų TUI ir BVP atskirose ūkio šakose, pastebime, labiausiai TUI įtakoja BVP: Lietuvoje ir Latvijoje – statybos, prekybos ir finansinio tarpininkavimo sektoriuose, Estijoje – pramonės, finansinio tarpininkavimo ir viešojo valdymo sektoriuose, o prekybos sektoriuje, priešingai – ryšys yra silpnas nei bet kurioje kitoje srityje. Tai galima paaiškinti šios šakos persotinimu, kuomet kiekvienas kitas investuotas litas atneša vis mažiau naudos. Determinacijos koeficientai rodo, kad TUI kitimu yra paaiškinama vidutiniškai 90 proc. BVP variacijos.

2.3.2. TUI ir eksporto ryšio analizė

Keinso pajamų – išlaidų supaprastintame modelyje eksportas yra vienas iš penkių esminių dydžių, lemiančių regiono pajamas, o tuo pačiu ir BVP, todėl yra tikslinga analizuoti, kaip tiesioginės užsienio investicijos įtakoja eksporto dinamiką ir ieškoti šių rodiklių tarpusavio priklausomybės.

Užsienio prekyba - tai sudėtingas įvairių veiksnių, jų tarpusavio sąveikos ir veiksnių kompleksas, apimantis rinkotyrą ir rinkodarą, produktų kūrimą, jų kokybišką gamybą, įpakavimą, logistiką, paskirstymą, reklamą ir pardavimą. Savo ruožtu kiekvienas veiksnys ar jų sąveika priklauso nuo sudėtingų procesų vykstančių globalinėse rinkose, šalies politikos tam tikru laikotarpiu⁴.

Tiesioginės užsienio investicijos turi gana didelę įtaką eksporto apimtims, kadangi kai kurios tarptautinės korporacijos, siekdamos padidinti savo pelningumą, investuoja kitose šalyse, kur darbo jėga ir kiti gamybos veiksniai yra pigesni. Tose šalyse pagaminta produkcija dažniausiai yra eksportuojama į kitas šalis, kuriose galima produkciją parduoti pelningiau. Tarp tokių šalių, kuriose darbo jėga yra patraukli užsienio investuotojams, yra ir Baltijos šalys.

2.3.2.1 lentelė

Ryšio tarp eksporto apimčių ir TUI nustatymas

	Lietuva	Latvija	Estija
Koreliacijos koeficientai	0,8556	0,994	0,890
Regresijos koeficientai	7,362	1,583	2,985
Determinacijos koeficientai	0,733	0,988	0,792

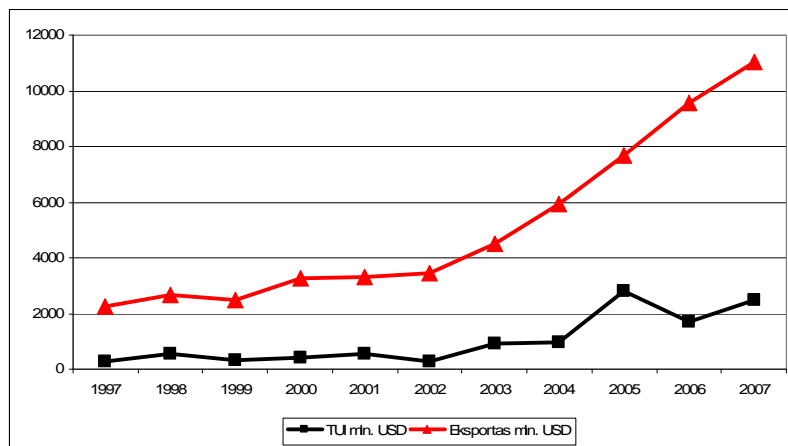
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

2.3.2.1 lentelėje pateikti skaičiavimų rezultatai rodo, kad stipriausias ryšys tarp TUI srautų ir eksporto yra Latvijoje (koreliacijos koeficientas lygus 0,994). Apskaičiavus regresijos koeficientą

⁴ Kvinauskaitė

paaaiškėjo, kad TUI padidėjus 1 USD, eksportas turėtų padidėti 1,58 USD. TUI lemia 99 proc. importo apimčių variacijos. Šiek tiek silpnesnis ryšys tarp TUI ir eksporto Estijoje (0,89) ir Lietuvoje (0,86). TUI padidėjus 1 USD, čia eksportas turėtų padidėti atitinkamai 2,99 ir 7,36 USD, tačiau šių rodiklių tarpusavio ryšys nėra funkcionalinis, o be to, TUI kitimu galima paaaiškinti tik atitinkamai 79 ir 72 proc. eksporto apimčių variacijos.

Nagrinėjant absoliutinius dydžius reikia konstatuoti faktą, kad nors visose šalyse tiek TUI, tiek eksportas turi tendenciją didėti, tačiau jų didėjimas vyksta nevienodu tempu. 2.3.2.1 paveiksle yra vaizduojamos eksporto ir TUI tendencijos Estijoje:

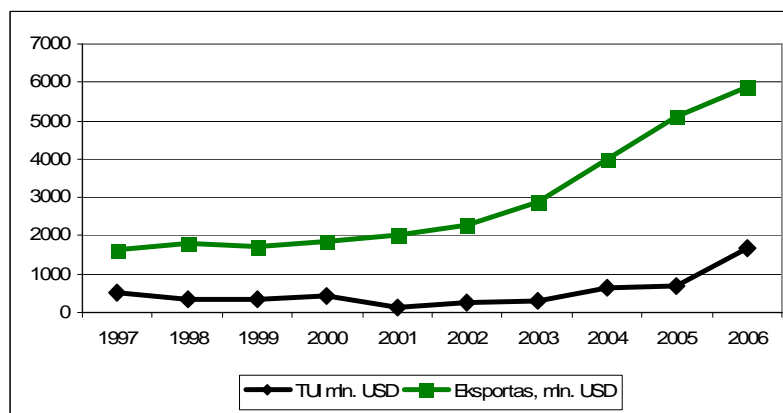

2.3.2.1 pav. **Eksporto ir TUI tendencijos Estijoje 1997-2007 m.**

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos duomenimis

Iš paveiksle pateiktų duomenų matome, kad eksportas Estijoje augo sparčiau nei TUI. Ypač augimo tempų skirtumai paaštrėjo nuo 2000 metų: palyginus su praėjusiu laikotarpiu, tiek TUI, tiek eksportas panašiu tempu išaugo, tačiau jau kitais metais, eksportui sparčiai kylant į viršų, TUI sumažėjo. Panaši situacija susiklostė ir 2006 metais.

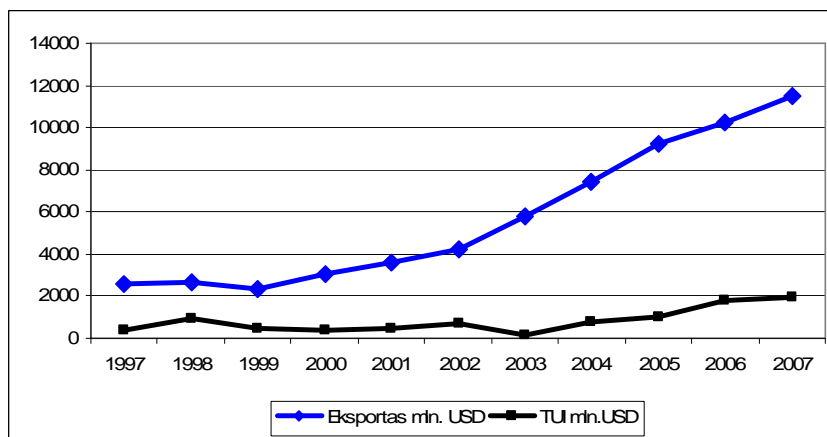
Latvijos ir Lietuvos eksporto ir TUI augimo tendencijos pateiktos 2.3.2.2 ir 2.3.2.3 paveiksluose.

2.3.2.2 pav. **Eksporto ir TUI tendencijos Latvijoje 1997-2006 m.**

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Latvijos centrinio statistikos biuro duomenis

Lyginant absoliučių dydžių kitimą Latvijoje, pastebime, kad eksporto augimo tempai yra daug spartesni nei TUI augimo tempai; ypač šis skirtumas padidėja nuo 2002 m.

2.3.2.3 pav. **Eksporto ir TUI tendencijos Lietuvoje 1997-2007 m.**

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos duomenimis

Apibendrinant visų trijų Baltijos valstybių situaciją, galima teigti, kad beveik visą nagrinėjamą laikotarpį visų trijų šalių eksportas augo, išskyrus nuosmukį 1999 m. Užsienio prekybos sąstingį tuomet lėmė 1998 m. rugpjūčio mėnesį prasidėjusi Rusijos krizė, tačiau jau kitais metais visų trijų šalių u-sienio prekyba atsigavo. Pastebima, kad palyginti su Lietuva, Latvijos ir Estijos užsienio prekybai atsikurti po krizės prireikė gerokai ilgesnio laikotarpio. Kita vertus, tiek Latvijos, tiek Estijos importas ir eksportas yra panašaus lygio, o Lietuva importuoja kur kas daugiau nei eksportuoja ir per nagrinėjamą laikotarpį šis skirtumas vis didėja. Koreliacinės analizės rezultatai rodo, kad egzistuoja stiprus ryšys tarp vis trijų šalių TUI ir eksporto. Tai reiškia, kad tiesioginės užsienio investicijos yra reikšmingas veiksnys visų šalių eksportui.

2.3.3. TUI įtaka nedarbo ir užimtumo lygiams Baltijos šalyse

Analizuojant tiesioginių užsienio investicijų įtaką darbo rinkai ir jos rodikliais, pastebima, kad ji gali būti dvejopa: iš vienos pusės investicijų didėjimas skatina naujų darbo vietų kūrimą, užsienio investuotojai yra linkę skirti daugiau dėmesio darbuotojų kvalifikacijai kelti, naujiems darbo įgūdžiams formuoti. Tačiau iš kitos pusės dažnai pasitaiko situacija, kai atėjus užsienio investuotojams, kuriamos naujos ar pertvarkomos jau egzistuojančios įmonės, diegiamos naujos našesnės technologijos, kurios yra mažiau imlios žmonių darbui. Tokiu atveju TUI atėjimas sumažina dirbančiųjų skaičių, taigi, didina nedarbo lygį.

Tiriant TUI įtaką užimtumo ir nedarbo lygiams, naudojamas sukaupų tiesioginių užsienio investicijų rodiklis.

Atlikus tarpusavio priklausomybės tarp tiesioginių užsienio investicijų ir nedarbo lygio, paaiškėjo, kad TUI visose trijose Baltijos šalyse šių rodiklių ryšys yra neigiamas, t.y. didėjant vienam rodikliui, kitas rodiklis mažėja. Taigi remiantis šios analizės rezultatais, galima teigti, kad tiesioginės užsienio investicijos nedarbo lygį įtakoja teigiama linkme: joms didėjant, nedarbo lygis mažėja (2.3.3.1 lentelė).

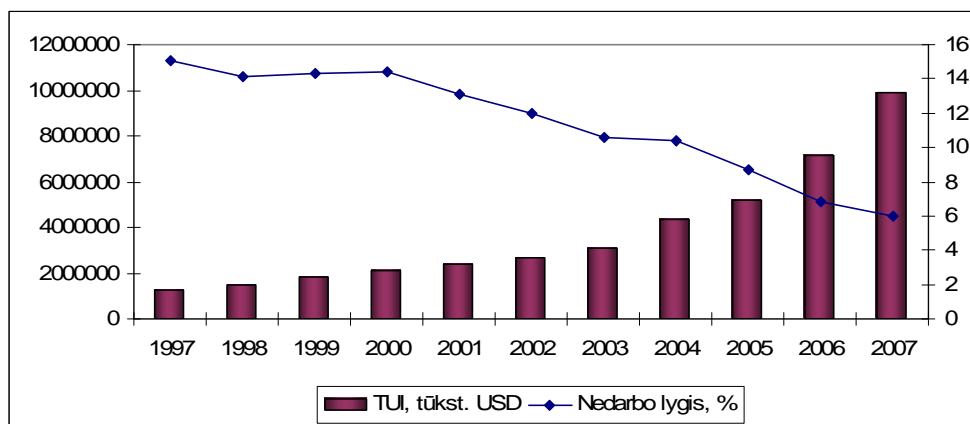
2.3.3.1 lentelė

TUI ir nedarbo bei užimtumo lygių priklausomybės Baltijos šalyse analizė

	Nedarbo lygis			Užimtumo lygis		
	Lietuva	Latvija	Estija	Lietuva	Latvija	Estija
Koreliacijos koeficientai	-0,922	-0,945	-0,897	0,729	0,921	0,597
Determinacijos koeficientai	0,850	0,892	0,804	0,532	0,849	0,356

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

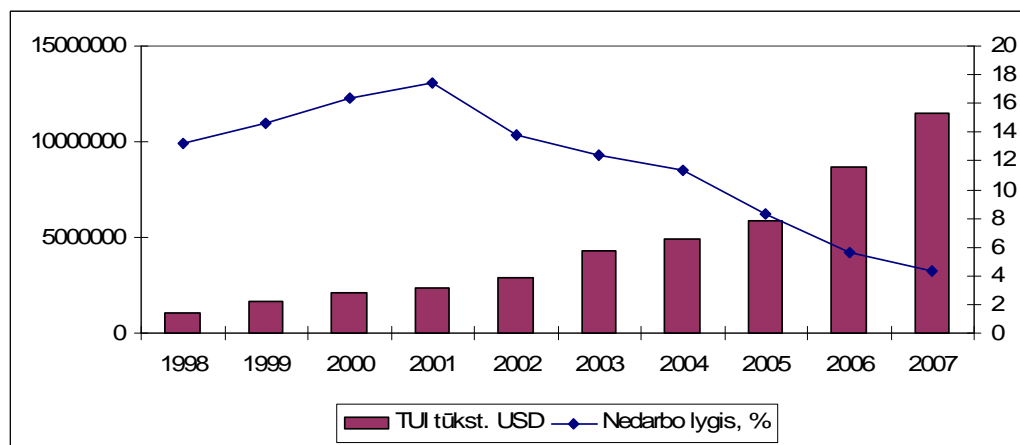
Didžiausią įtaką nedarbo lygio mažėjimui TUI daro Latvijoje – koreliacijos koeficientas šioje šalyje tarp minėtų rodiklių yra -0,945, ir reiškia stiprų šių rodiklių ryšį. Neigiamas koreliacijos koeficientas šiuo atveju vertinamas teigiamai, kadangi nedarbas šalyje yra nepageidaujamas, ir ši rodiklį stengiamasi mažinti. Determinacijos koeficientas rodo, kad šiuo atveju TUI lemia 85 proc. nedarbo lygio variacijos. Latvijos nedarbo lygio ir TUI, išreikštų tūkst.. JAV doleriais absoliutiniai dydžiai pavaizduoti paveiksle 2.3.3.1.

2.3.3.1 pav. **TUI (tūkst. USD) ir nedarbo lygio (proc.) kitimas Latvijoje 1997-2007 m.**

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

Taip pat stiprus ryšys tarp TUI ir nedarbo lygio yra ir Lietuvoje. Koreliacijos koeficientas tarp šių dviejų dydžių yra -0,92, tai reiškia stiprią šių dviejų rodiklių priklausomybę ir leidžia daryti išvadą, kad didėjančios TUI į šalį mažina šalies nedarbo lygį, o TUI kitimu galima paaiškinti 90 proc. nedarbo lygio kitimo. Lietuvos nedarbo lygio ir TUI, išreikštų tūkst. JAV doleriais absoliutiniai dydžiai pavaizduoti paveiksle 2.3.3.2.

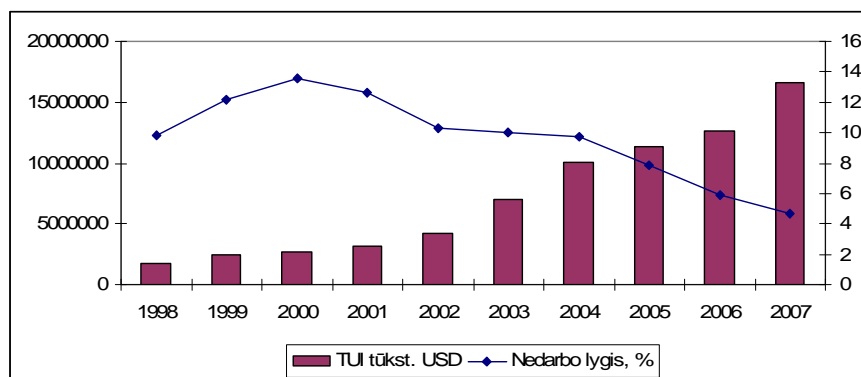
2.3.3.2 pav. **TUI (tūkst. USD) ir nedarbo lygio (proc.) kitimas Lietuvoje 1997-2007 m.**

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Silpnesnę minimų rodiklių priklausomybę Lietuvoje nei kaimyninėje Latvijoje galima paaiškinti netolygiu nedarbo lygio mažėjimu: iki 2001 m. nedarbo lygis Lietuvoje didėjo, o tik nuo 2002 m. pradėjo mažėti, kai tuo tarpu TUI rodiklis didėjo tolygiau. Latvijoje abu šie rodikliai, nors ir priešingomis kryptimis, tačiau kito tolygiai.

Koreliacijos koeficientas, rodantis priklausomybę tarp TUI ir nedarbo lygio Estijoje yra -0,897. tai rodo stiprų ryšį tarp dviejų rodiklių, tačiau lyginant su kitomis dvejomis Baltijos valstybėmis, ryšys šioje šalyje yra silpniausias. Tai taip pat galima paaiškinti skirtingais rodiklių kitimo tempais: nagrinėjamo laikotarpio pradžioje TUI nuolat augo, nors ir nežymiai, kai tuo tarpu

nedarbo lygis, sparčiais tempais didėjęs iki 2000 metų, nuo 2001 m. turi aiškia tendenciją mažėti. Tuo tarpu TUI nuo 2003 metų pradeda sparčiai augti, ir jų augimo tempai yra spartesni nei nedarbo lygio mažėjimo tempai (2.3.3.3 pav.)

2.3.3.3 pav. TUI (tūkst. USD) ir nedarbo lygio (proc.) kitimas Estijoje 1997-2007 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos duomenimis

Tiesioginių užsienio investicijų kitimas Estijoje paaiškina 80 proc. nedarbo lygio variacijos, taigi, galima daryti prielaidą, kad nedarbo lygiui Estijoje didesnę įtaką daro kiti veiksniai, lyginant su Latvija ir Lietuva, kuriose TUI kintant nedarbo lygiui vaidina svarbesnį vaidmenį.

Nagrinėjant tiesioginių užsienio investicijų ir užimtumo lygio sąveiką nustatyta, kad stipriausias ryšys tarp šių rodiklių vėlgi yra Latvijoje – koreliacijos koeficientas čia yra 0,92. taigi ryšys yra teigiamas ir stiprus. Regresijos koeficientas rodo, kad TUI padidėjus 1 JAV doleriu, užimtumo lygis pakistų 0,000004348 procento, tai parodo, kad kiekvienos darbo vietos įkūrimas reikalauja didelių investicijų. Atlikus detalesnius skaičiavimus paaiškėjo, jog, norint, kad užimtumo lygis padidėtų 1 procentu, tektų pritraukti 230 tūkst. JAV dolerių papildomų tiesioginių užsienio investicijų. Tačiau determinacijos koeficientas rodo, kad TUI kitimu galima paaiškinti 85 proc. užimtumo lygio variacijos, taigi yra tikimybė, kad ši suma gali būti dar didesnė.

Vertinant TUI ir užimtumo lygio tarpusavio priklausomybę Lietuvoje ir Estijoje, pastebime, kad ryšys tarp šių rodiklių yra kur kas silpnesnis – koreliacijos koeficientai siekia atitinkamai 0,73 ir 0,6. Tokį ryšį vertinsime kaip vidutinio stiprumo; tačiau nepaisant to, kad abu koeficientai patenka į tą pačią vertinimo grupę, reikia pastebėti, kad Lietuvoje dviejų minėtų rodiklių tarpusavio priklausomybė didesnė, be to, Lietuvoje TUI kitimu galime paaiškinti 53 proc. užimtumo lygio variacijos, o Estijoje tik 36 proc.

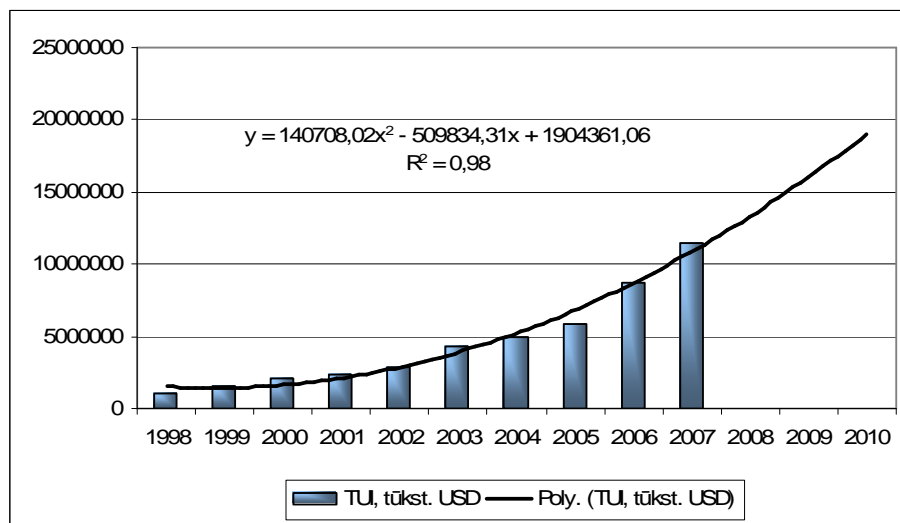
Atlikus analizę ir įvertinus tiesioginių užsienio investicijų įtaką nedarbo lygio ir užimtumo lygio rodikliams, galima teigti, kad pasitvirtina hipotezė, jog TUI šiuos rodiklius veikia teigiama prasme: didėjant investicijoms, mažėja nedarbo lygis, didėja užimtumo lygis. Šita hipotezė labiausiai pasitvirtina Latvijos atveju. Situacija šiek tiek skiriasi Lietuvoje ir Estijoje: nors TUI dėka mažėja nedarbas, tačiau TUI nedaro didelės įtakos užimtumo didinimui. Kaip buvo minima

teorinėje darbo dalyje, TUI įtaka darbo rinkai gali būti dvejopa: TUI pritraukimas gali sukurti naujų darbo vietų, tačiau gali ir panaikinti senas darbo vietas. Gauti rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad TUI visose šalyse nedidina nedarbo, tačiau naujų darbo vietų kūrimą labiau įtakoja tik Latvijoje, o Lietuvoje ir Estijoje šį procesą paveikia mažiau.

2.4. TUI prognozavimas ir rezultatų palyginimas

Išanalizavus tiesiogines užsienio investicijas Baltijos šalyse, būtina įvertinti ir jų kitimo tendencijas. Vienareikšmiškai numatyti investicijų kitimo perspektyvas nėra paprasta: visų pirma, trūksta visapusiškos statistinės informacijos ne tik apie toje šalyse susiklosčiusią situaciją bei jos kitimą praeityje, bet ir apie aplinkos veiksnius, įtakančius tą situaciją. Iš kitos pusės, statistiškai bandant prognozuoti tam tikrus ekonominius rodiklius, naudojamosi tik praeities informacija, ir pagal ją sprendžiama, kokios gali būti rodiklių kitimo tendencijos, tačiau ekonominė būklė kinta dėl daugelio veiksnių ir jos kitimas yra įtakoje dabarties veiksnių, kurių statistiniai modeliai neapima. Todėl ypač svarbu pasirinkti tinkamą prognozavimo būdą, kad prognozės būtų kuo tikslesnės. Šioje dalyje bus prognozuojamos TUI Baltijos šalyse naudojant Trendo funkciją.

Prognozė TUI Lietuvoje 2008-2010 metams buvo atliekama naudojant 1998-2007 metų duomenis (2.4.1 pav.).

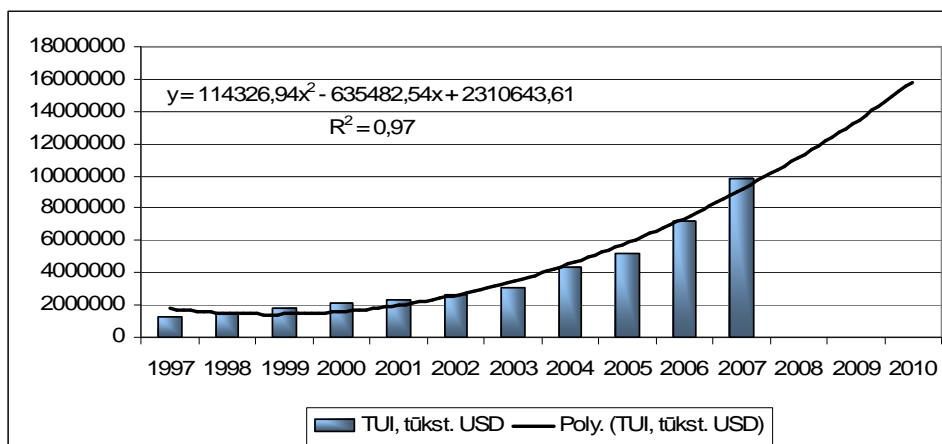
2.4.1 pav. TUI Lietuvoje prognozavimas trendo metodu 2008-2010 metams

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Statistikos departamento prie LRV duomenis

Panaudojant prognozės metu gautą regresijos lygtį, buvo nustatyta, kad TUI Lietuvoje prognozuojamu laikotarpiu turi tendenciją didėti: prognozė leidžia manyti, kad 2008 m. Lietuva sukauptų investicijų kiekiu turi galimybę pasivyti Estiją ir jau 2009 m. ją žymiai lenks (2.4.1 lentelė). Manoma, kad 2008 m. sukauptos TUI Lietuvoje turėtų siekti 40 proc. palyginus praėjusiu

laikotarpiu, t.y. 2007 m.. 2009 ir 2010 m. prognozuojami šiek tiek lėtesni apdidėjimo tempai – atitinkamai 19 ir 17 proc. lyginant su praėjusiais laikotarpiais. Ši prognozė gana tiksli: apskaičiuota prognozavimo paklaida lygi 11,54 proc. ir yra vertinama „gerai“.

Prognozuojant Latvijos tiesiogines užsienio investicijas gautas polinominis trendas pateiktas 2.4.2 paveiksle.

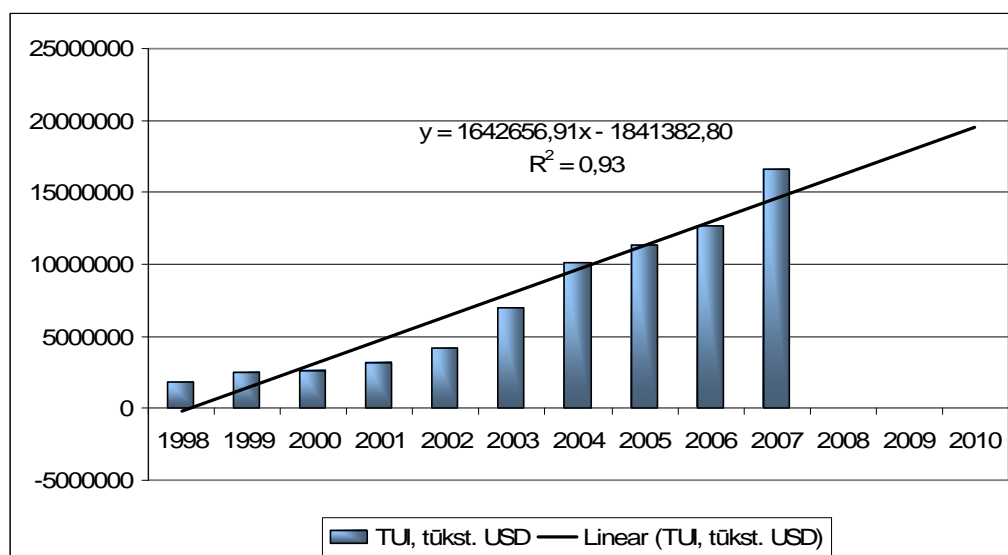

2.4.2 pav. TUI Latvijoje prognozavimas trendo metodu 2008-2010 metams

Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Latvijos centrinio statistikos biuro duomenis

Naudojant gautą tiesinės regresijos lygtį buvo apskaičiuota, kad sukauptos TUI Latvijoje didės; nors jų augimo tempai ir ne tokie spartūs kaip Lietuvos TUI. Prognozuojama, kad 2008-2010 m. Latvijos TUI turėtų didėti atitinkamai 13, 20 ir 18 proc. kasmet. Gauta prognozės paklaida lygi 13 proc., t.y. prognozės tikslumas yra vertinamas „gerai“.

Prognozuojant Estijos tiesiogines užsienio investicijas 2008-2010 metams buvo naudojami TUI 1998-2007 m. duomenys. Prognozės metu nustatyta, kad TUI Estijoje augs lėčiausiai tarp trijų Baltijos valstybių – numanomas augimas 2008-2010 m. atitinkamai bus 2, 5 ir 9 proc. palyginus su praėjusiais laikotarpiais.

2.4.3 pav. TUI Estijoje prognozavimas tiesinio trendo metodu 2008-2010 metams

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos duomenimis

Ši prognozė nėra labai tiksli: prognozavimo paklaida lygi 27 proc., tikslumas yra vertinamas kaip patenkinamas, todėl realiai galimi didesni reikšmių nukrypimai. Įvertinus TUI Estijoje kitimą bei šios šalies patrauklumą užsienio investuotojams, taip pat, turint omenyje, kad statistinis metodas to neįvertina, galima daryti prielaidą, kad ateityje prognozuoti rodikliai gali ženkliai skirtis nuo gautų prognozės rezultatų.

Prognozės rezultatai pateikti 2.4.1 lentelėje.

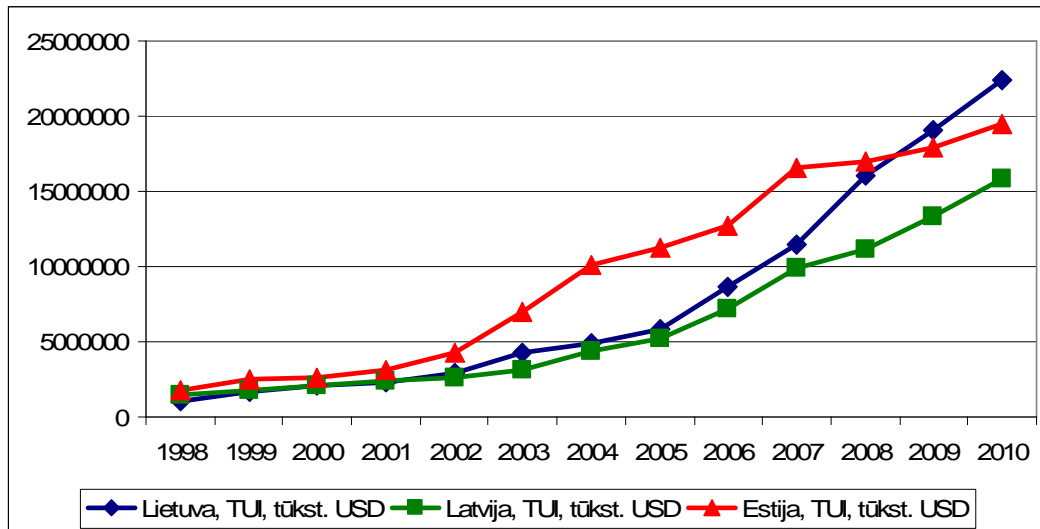
2.4.1 lentelė

Prognozės tiesinio trendo metodu rezultatai

	Lietuva			Latvija			Estija		
	TUI, tūkst. USD	Aproksim uota reikšmė	$\frac{ y_1 - y_{s1} }{y_1}$	TUI, tūkst. USD	Aproksim uota reikšmė	$\frac{ y_1 - y_{s1} }{y_1}$	TUI, tūkst. USD	Aproksim uota reikšmė	$\frac{ y_1 - y_{s1} }{y_1}$
1998	1040618	1447525	0,391	1502543	1496986	0,004	1821120	-198726	1,109
1999	1625299	1641230	0,010	1789537	1433138	0,199	2467364	1443931	0,415
2000	2063030	2116352	0,026	2106725	1597944	0,242	2644731	3086588	0,167
2001	2334315	2872890	0,231	2365271	1991404	0,158	3159952	4729245	0,497
2002	2895331	3910844	0,351	2645025	2613518	0,012	4226401	6371902	0,508
2003	4307867	5230214	0,214	3103196	3464286	0,116	7001794	8014559	0,145
2004	4927492	6831000	0,386	4325589	4543707	0,050	10064074	9657216	0,040
2005	5833931	8713202	0,494	5174935	5851783	0,131	11289702	11299872	0,001
2006	8684197	10876820	0,252	7152840	7388512	0,033	12663536	12942529	0,022
2007	11463232	13321854	0,162	9887044	9153895	0,074	16593628	14585186	0,121
2008	Prognozė	16048304	Prognozė	Prognozė	11147932	Prognozė	Prognozė	16927843	Prognozė
2009		19056170			13370623			17870500	
2010		22345453			15821968			19513157	

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

Trijų Baltijos valstybių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos sukauptų tiesioginių investicijų kitimas 1998-2007 m. ir prognozė 2008-2010 . pavaizduota 2.4.4 paveiksle.

2.4.4 Lietuvos, Latvijos ir Estijos sukauptų TUI (Tūkst. USD) dinamika ir prognozė

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV, Estijos Statistikos prie Finansų ministerijos, Latvijos Centrinio Statistikos Biuro duomenimis

Apibendrinus prognozės rezultatus galima teigti, kad TUI Baltijos šalyse turi tendenciją ir toliau didėti, tačiau įvertinus prognozuojamus dinamikos tempus, galima spėti, kad numanomas augimas nebebus toks spartus koks buvo pastaraisiais metais. Įvertinus statistinės prognozės rezultatus, galima teigti, kad lyderės poziciją turi šansą perimti Lietuva, pagal sukauptų TUI augimo tempus aplenkdamą šiandien pirmaujančią Estiją ir palikdama atsiliekančią Latviją. Tačiau reikia įvertinti tai, kad Lietuvoje gyventojų skaičius yra didesnis nei Latvijoje ir Estijoje, todėl nors ir lenkiant šias šalis sukauptomis TUI, Lietuvoje sukauptų TUI kiekis vienam gyventojui liktų mažesnis nei šiose šalyse.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

- Tiesioginių užsienio investicijų poveikis investicijas priimančiai šaliai gali būti dvejopas: tiek teigiamas, tiek neigiamas. Teigiamas poveikis siejamas su ekonomikos augimu, t.y. BVP didėjimu, daro teigiamą įtaką mokesčių balansui, didėja eksporto apimtys. TUI jas priimančių šalių vystymosi procese atlieka svarbų vaidmenį, ypač teikdamos kapitalą ir technologijas, o su jomis kartu - ir įgūdžius, praktinę patirtį ir prieigą prie rinkos, ir visa tai padeda gerinti išteklių naudojimo veiksmingumą ir didinti produktyvumą. TUI didina ekonomikos augimą, nes į priimančiosios šalies gamybos procesą integruojami nauji ištekliai ir technologijos; jos gali padidinti šalių tiekimo pajėgumus ir padėti sukurti dinamišką investicijų ir eksporto tinklą, kuris šalims padėtų lengviau pasiekti ekonomikos augimo ir vystymosi tikslus. Tačiau priimančioji investicijas šalis ne visada sulaukia teigiamo efekto. Užsienio investicijos gali sukelti šalies ūkio ekonomikos sumaištį, nestabilumą. Stipri šalies priklausomybė nuo užsienio investuotojų byloja apie šalies nesavarankiškumą, prarandama kapitalo, materialinių ir žmogiškųjų išteklių rinkos kontrolė.

- Baltijos šalyse TUI vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, buvo ir yra laikomos svarbia produktyvumą, o kartu ekonominį augimą skatinančia sąlyga. Toks požiūris į TUI padiktavo atitinkamą Baltijos šalių ekonominę politiką užsienio kapitalo atžvilgiu: šalys visokeriopai skatino ir skatina užsienio kapitalo atėjimą. Jam suteikiamos tiek mokesstinės lengvatos, tiek ypatingos strateginio investuotojo teisės privatizuojant svarbius valstybei objektus.

- Investiciniai procesai Baltijos šalyse pagyvėjo XX a. devintajame dešimtmetyje. Nagrinėjant paskutiniųjų (2005-2007) metų TUI duomenis pastebima, kad Estija tiek 2005, tiek 2006 metais pirmavo pagal TUI kiekį vienam gyventojui: 2006 m. pabaigoje pagal šį rodiklį Lietuvą ji lenkė daugiau nei 3,7 karto, o Latviją beveik 3,6 karto. Palyginus su praėjusiu laikotarpiu (2005 m.), galima teigti, kad atotrūkis tarp šių trijų valstybių nors ir didžiulis, tačiau sumažėjo: skirtumas tarp TUI vienam gyventojui Estijoje ir Lietuvoje bei Latvijoje buvo atitinkamai 3,9 ir daugiau nei 4,3 karto. Taip pat, nepaisant to, kad Estija pagal gyventojų skaičių yra mažesnė valstybė nei Lietuva ar Latvija, tačiau pirmavo ir pagal bendrą sukauptą TUI kiekį.

- Lietuvoje didžiausios TUI pritraukiamos į apdirbamosios pramonės sektorių: nors TUI šiame sektoriuje nuo 2000m. iki 2007 m. sumažėjo du kartus, tačiau šis sektorius vis dar pirmuoja ir 2007 m. pritraukė 24 proc. visų TUI. Sparčiai didėja investicijos nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veikos sektoriuje: jei 2000 m. jos sudarė 2,5 proc., tai 2004 m. išaugo iki 5 proc. visų TUI, o 2007 m. TUI srautas į šį sektorių padidėjo 4 kartus ir sudarė 22 proc. visų Lietuvos TUI.

Sparčiai didėja finansinio tarpininkavimo paslaugų reikšmė – 2000 metais į šią sritį buvo pritraukta vos 0,6 proc. visų TUI, 2004 metais šis skaičius siekė 5,5 proc., o 2007 metais išaugo iki 16,6 proc.

- TUI struktūra Latvijoje sparčiai kinta – jei 2000 m. beveik ketvirtadalį TUI pritraukė apdirbamoji pramonė, tai šio sektoriaus patrauklumas mažėja – 2006 m. jis pritraukė 14 proc. visų TUI. Auga nekilnojamojo turto, nuomos ir kt. verslo veiklos reikšmė: TUI srautas į šią sritį per 6 metus padidėjo daugiau nei 2 kartus, t.y. beveik 12 procentinių punktų ir sudaro 24 proc. visų Latvijos TUI. Tiesioginės užsienio investicijos į finansinio tarpininkavimo sektorių išlieka pastovios - nuo 2000 m. iki 2006 m. jų srautas į šią sritį padidėjo vos 3 procentiniais punktais, lyginamoji dalis išaugo nuo 23 proc. iki 26 proc. visų Latvijos TUI.

- Estijoje 2007 m. daugiausia investuota į finansinį tarpininkavimą – 31,3 procento visų TUI, į nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos įmones – 29,2 procento, apdirbamąją pramonę – 14,4 proc., transportą, sandėliavimą ir ryšius – 3,7 proc., didmeninę ir mažmeninę prekybą – 13,4, kitą komunalinę ir aptarnavimo veiklą – 5,6 proc., elektros, dujų ir vandens tiekimą – 2,01 proc. Estijoje nuo 2000 m. tendencingai didėja TUI į finansinio tarpininkavimo, nekilnojamojo turto, nuomos ir kt. verslo veiklos sektorius.

- Visose trijose valstybėse TUI ir bendras vidaus produktas yra susiję teigiamos priklausomybės būdu: didėjant TUI srautų apimtims, auga ir BVP dydis. Stipriausias ryšys yra tarp Latvijos TUI ir BVP, šiek tiek mažiau TUI augimas įtakoja BVP augimą Estijoje, o Lietuvoje TUI ir BVP ryšys yra vidutinis.

- Labiausiai TUI įtakoja BVP: Lietuvoje ir Latvijoje – statybos, prekybos ir finansinio tarpininkavimo sektoriuose, Estijoje – pramonės, finansinio tarpininkavimo ir viešojo valdymo sektoriuose, o prekybos sektoriuje, priešingai – ryšys yra silpnas nei bet kurioje kitoje srityje.

- Stipriausias ryšys tarp TUI ir eksporto yra Latvijoje (koreliacijos koeficientas lygus 0,994). Apskaičiavus regresijos koeficientą paaiškėjo, kad TUI padidėjus 1 USD, eksportas turėtų padidėti 1,58 USD. TUI lemia 99 proc. importo apimčių variacijos. Šiek tiek silpnas ryšys tarp TUI ir eksporto Estijoje (0,89) ir Lietuvoje (0,86). TUI padidėjus 1 USD, čia eksportas turėtų padidėti atitinkamai 2,99 ir 7,36 USD, tačiau šių rodiklių tarpusavio ryšys nėra funkcionalinis, o be to, TUI kitimu galima paaiškinti tik atitinkamai 79 ir 72 proc. eksporto apimčių variacijos. Koreliacinės analizės rezultatai rodo, kad egzistuoja stiprus ryšys tarp vis trijų šalių TUI ir eksporto. Tai reiškia, kad tiesioginės užsienio investicijos yra reikšmingas veiksnys visų šalių eksportui.

- Didžiausią įtaką nedarbo lygio mažėjimui TUI daro Latvijoje – koreliacijos koeficientas šioje šalyje tarp minėtų rodiklių yra -0,945, ir reiškia stiprų šių rodiklių ryšį. Neigiamas koreliacijos koeficientas šiuo atveju vertinamas teigiamai, kadangi nedarbas šalyje yra nepageidaujamas, ir šį rodiklį stengiamasi mažinti. Taip pat stiprus ryšys tarp TUI ir nedarbo lygio yra ir Lietuvoje.

Koreliacijos koeficientas tarp šių dviejų dydžių yra $-0,92$, tai reiškia stiprią šių dviejų rodiklių priklausomybę ir leidžia daryti išvadą, kad didėjančios TUI į šalį mažina šalies nedarbo lygį. Silpnesnę minimų rodiklių priklausomybę Lietuvoje nei kaimyninėje Latvijoje galima paaiškinti netolygiu nedarbo lygio mažėjimu: iki 2001 m. nedarbo lygis Lietuvoje didėjo, o tik nuo 2002 m. pradėjo mažėti, kai tuo tarpu TUI rodiklis didėjo tolygiai. Latvijoje abu šie rodikliai, nors ir priešingomis kryptimis, tačiau kito tolygiai. Koreliacijos koeficientas, rodantis priklausomybę tarp TUI ir nedarbo lygio Estijoje yra $-0,897$. tai rodo stiprų ryšį tarp dviejų rodiklių, tačiau lyginant su kitomis dvejomis Baltijos valstybėmis, ryšys šioje šalyje yra silpniausias. Tai taip pat galima paaiškinti skirtingais rodiklių kitimo tempais.

- Atlikus analizę ir įvertinus tiesioginių užsienio investicijų įtaką nedarbo lygio ir užimtumo lygio rodikliams, galima teigti, kad TUI šiuos rodiklius veikia teigiama prasme: didėjant investicijoms, mažėja nedarbo lygis, didėja užimtumo lygis. Šita hipotezė labiausiai pasitvirtina Latvijos atveju. Situacija šiek tiek skiriasi Lietuvoje ir Estijoje: nors TUI dėka mažėja nedarbas, tačiau TUI nedaro didelės įtakos užimtumo didinimui. Kaip buvo minima teorinėje darbo dalyje, TUI įtaka darbo rinkai gali būti dvejopa: TUI pritraukimas gali sukurti naujų darbo vietų, tačiau gali ir panaikinti senas darbo vietas. Gauti rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad TUI visose šalyse nedidina nedarbo, tačiau naujų darbo vietų kūrimą labiau įtakoja tik Latvijoje, o Lietuvoje ir Estijoje šį procesą paveikia mažiau.

- Apibendrinus prognozės rezultatus galima teigti, kad TUI Baltijos šalyse turi tendenciją ir toliau didėti, tačiau įvertinus prognozuojamus dinamikos tempus, galima spėti, kad numanomas augimas nebebus toks spartus koks buvo pastaraisiais metais. Įvertinus statistinės prognozės rezultatus, galima teigti, kad lyderės poziciją turi šansą perimti Lietuva, pagal sukauptų TUI augimo tempus aplenkdamą šiandien pirmaujančią Estiją ir palikdama atsiliekančią Latviją. Tačiau reikia įvertinti tai, kad Lietuvoje gyventojų skaičius yra didesnis nei Latvijoje ir Estijoje, todėl nors ir lenkiant šias šalis sukauptomis TUI, Lietuvoje sukauptų TUI kiekis vienam gyventojui liktų mažesnis nei šiose šalyse.

Pateiktos išvados patvirtina hipotezę, kad tiesioginių užsienio investicijų didėjimas tiesiogiai veikia Baltijos šalių ekonominę plėtrą: TUI tiesiogiai įtakoja BVP augimą bei eksporto plėtrą, bei mažina nedarbo lygį.

Atlikus tiesioginių užsienio investicijų poveikis Baltijos šalių ūkio plėtrai analizę, galima pateikti tokias rekomendacijas pritraukiant ir skatinant tolygesnį TUI pasiskirstymą į atskiras ekonomines veiklas:

- Vyriausybė turi numatyti, kokie šalies sektoriai yra perspektyvūs ir kuriems ypač reikia investicijų bei pagal jas orientuoti mokesčių sistemą; taip pat turėtų būti taikomos mokesčių

lengvatos investuotojams, kurie kuria naują verslą, pvz. pirmuosius veiklos metus nemokėti pelno mokesčio.

- Taikant įvairias fiskalines ir nefiskalines politikos priemones skatinti investicijas ne tik į materialųjį turta, bet ir į naujų darbo vietų kūrimą.

LITERATŪRA IR KITI ŠALTINIAI

1. Aizenman, I., Noy, I. (2005). FDI and trade – two way linkages? [Internete, WP. 11403]. NBER working paper series [žiūrėta 2007-12-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.nber.org/papers/w11403>>.
2. Armstrong, H., Taylor, J. (2000). Regional economics and policy.
3. Bagdonas, E. Socialinė statistika. Pirmoji dalis. Metodai. K.: KTU. 2004. P. 77 -101.
4. Bartkus, E., Raipa A. Possibilities to develop small and medium business in Lithuania// Inžinerinė ekonomika. -2002.-Nr.2.- Nr. 28. 17 p.
5. Bartosevičienė, V. (2003). Ekonominė statistika. Kaunas: Technologija.
6. Bartosevičienė, V., Vaitkevičius, S., Jančukienė, I. (2003). Ekonominiai statistiniai tyrimai. Kaunas: Technologija.
7. Baumol, W.J., Blinder, A.S. (1994). Macroeconomics: principles and policy. 6th edition. Fort Worth: The Dryden Press.
8. Bendikienė D., Juozaitienė L. (2004). Investicijų ir šalies makroekonominių procesų sąveikos analizė. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Šiauliai: ŠU.
9. Borensztein, E., De Gregorio J., Jang W., (1995). How does foreign direct investment affect economic growth? [Internete, WP. 5057]. NBER working paper series [žiūrėta 2007-11-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.nber.org/papers/w5057>>.
10. Burda, M.; Wyplosz Ch. Macroeconomics: A European Text. – Third Edition. – New York: Oxford University Press, 2001. – 572 p. – ISBN 0-19-877650-0.
11. Баканов М.И. Теория экономического анализа: Учебное пособие. М., 2001.
12. Chen, T., Ku, Y. (2003). The Effects of Overseas Investment on Domestic Employment. Chung-Hua Institution for Economic Research, [žiūrėta 2007-10-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.nber.org/papers/w10156.pdf>>.
13. Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2001). Statistika I ir jos taikymai. Vilnius: TEV.
14. Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2004). Statistika II ir jos taikymai. Vilnius: TEV.
15. Davulis, G. (2003). Ekonomikos teorija. V.: Lietuvos teisės universitetas.

16. Darškuvienė V., Kačergiūtė A. (2004). Tiesioginių užsienio investicijų tendencijos Lietuvoje: investavimo motyvai ir formos pereinamuoju laikotarpiu. Organizacijų vadyba: Sisteminiai tyrimai. Nr.31.

17. Definition of Endogenous Growth Model. Economics at About.com [žiūrėta 2007-10-03]. Prieiga per internetą: <http://economics.about.com/cs/economicsglossary/g/endogenous_g.htm>.

18. Dziukevičius, A. [žiūrėta 2007-11-24]. Prieiga per internetą: <<http://finansai.tripod.com/investicijos.htm>>.

19. Dollar, D., Hallward-Driemeyer, M., Mengistae, T.. Investment Climate and International Integration. World Bank Research Homepage [žiūrėta 2007-11-24]. Prieiga per internetą: <http://econ.worldbank.org/files/35978_wps3323.pdf>.

20. Estijos Statistikas prie Finansų ministerijos. Prieiga per internetą: www.stat.ee

21. Finansų ministerijos mokymo centras. Prieiga per internetą: www.fmm.lt

22. Foreign direct investment: A lead driver for sustainable development?: Towards Earth Summit 2002 [žiūrėta 2007-11-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.earthsummit2002.org/es/issues/FDI/fdi.PDF>>.

23. Ginevičius, R., Mikelis, D. (2002). Lietuvos regionų ekonominės ir socialinės plėtros investicijų efektyvumas. Verslas: teorija ir praktika, II tomas, Nr. 2, p. 89 – 95.

24. Ginevičius R., Rakauskienė O.G.(2005). Eksporto ir investicijų plėtra Lietuvoje. Vilnius: VGTU leidykla.

25. Gilpin, R. (1998). Tarptautinių santykių politinė ekonomija. V.: Algarvė.

26. Glass, A.J. (2002). Multinational firms and technology transfer [žiūrėta 2007-11-24]. Prieiga per internetą: <<http://econweb.tamu.edu/aglass/WAGSJE.pdf>>.

27. Griniuvienė, L. (2001). Statistikos praktiniai darbai. V.:VGTU.

28. Grižas, R.A. (2003). Tarptautiniai ekonominiai santykiai: V.: UAB „Ekonomikos mokymo centras“.

29. Held, D., McGrew, A. (2002). The global transformations reader. An introduction to the globalization debate.–Polity.

30. Itay, G., Rasin, A. (2005). Foreign direct investment VC foreign portfolio investment. [Internete, WP. 11047]. NBER working paper series [žiūrėta 2007-11-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.vber.org/papers/w11047>>.

31. Įmonės su užsienio kilmės kapitalu [žiūrėta 2007-09-21]. Prieiga per internetą:
<<http://www.svv.lt/print.php?article=27#1>>.
32. Khor, M. (1999). Policy needed to deal with capital flows// Third world network. [žiūrėta 2007-11-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.twinside.org.sg/title/1866-cn.htm>>.
33. Latvijos centrinis statistikos biuras. Prieiga per internetą: www.cbs.lv
34. Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas 1999 m. liepos 7 d. Nr. VIII-1312, Vilnius.
35. Lietuvos, Latvijos ir Estijos sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos 2007 m. liepos 1 dienai. [žiūrėta 2008-04-01]. Prieiga per internetą:
<http://www.lrv.lt/ekonom_analiz/Apzvalgos/Lietuvos,%20Latvijos%20ir%20Estijos%202007%20m.pdf>.
36. Lipsy, R.E. (2006). Measuring the impacts of FDI in Central and Eastern Europe. [Internete, WP. 12808]. NBER working paper series [žiūrėta 2008-01-15]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vber.org/papers/w12808>>.
37. Lithuania: foreign direct investment impact and policy analysis. Working papers on international investment [žiūrėta 2008-01-15]. Prieiga per internetą:
<OECD.org/dataoecd/57/22/1922640.pdf>.
38. L. Šečkutė, V. Tvaronavičius. TUI Baltijos šalyse tyrimas. Verslas: teorija ir praktika. Vilnius: Technika, 2007, t. 8, Nr. 3, p. 153-160.
39. Manuelli, A. (1999). Direct foreign investment and export: The case of Italy and its small enterprises. Working Paper 293. [žiūrėta 2008-01-15]. Prieiga per internetą:
<<http://netec.mcc.ac.uk/BibEc/data/Papers/fthhagsop293.html>>.
40. Marin, A., Bell M. (2003). Technology spillovers from foreign direct investment (FDI): an exploration of the active role of MNC subsidiaries in the case of Argentina in the 1990s. SPRU, [žiūrėta 2008-01-15]. Prieiga per internetą:
<http://www.druid.dk/conferences/summer2003/Abstracts/MARIN_BELL.pdf>.
41. Markusen, J.R., Venables, A.J. (1997). FDI as a catalyst for industrial development. [Internete, WP. 6241]. NBER working paper series [žiūrėta 2008-01-15]. Prieiga per internetą:
<<http://www.nber.org/papers/w6241>>.
42. McGraw, H. Foreign direct investment [žiūrėta 2008-01-15]. Prieiga per internetą:
<http://higherred.mcgraw-hill.com/sites/0072470534/student_view0/chapter6/>.

43. OECD global forum on international investment. New Horizons and Policy Challenges for Foreign Direct Investment in the 21st Century. Mexico. [žiūrėta 2008-01-15]. Prieiga per internetą:

<<http://www.oecd.org/dataoecd/53/20/2407305.pdf>>.

44. Rybalka, O. (2001). Foreign direct investment and economic development of transition countries. The case of Ukraine: thesis for the degree of Master in Economics, National University „Kiev- Mohyla Academy“, [žiūrėta 2008-01-15]. Prieiga per internetą:

<http://eerc.kiev.ua/research/matheses/2001/Rybalka_Olena/body.pdf>.

45. Sabonienė, A. (2002). Materialinės ir tiesioginės užsienio investicijos Lietuvos pramonėje // *Ekonomika ir vadyba* – K., p. 71-72.

46. Samuolis, G. (2001). Tiesioginės užsienio investicijos ir jų apskaitos įmonėje ypatumai // *Ekonomika*.-Nr. 53. p. 95-96.

47. Samuolis, G. (2001). Tiesioginių užsienio investicijų įtaka Lietuvos ūkiui // *Mokslas ir technika*.- Nr.3. p. 14-15.

48. Smalenskas, G. (2002). *Finansai*. V.: Vilniaus kolegija.

49. Snieška, V., Baumilienė V., Bernatonytė D. ir kt. (2002). *Makroekonomika*. K.: Technologija.

50. Statistikos departamentas prie Lietuvos LRV. Prieiga per internetą: www.stat.gov.lt

51. Striaukienė, D., Tamošiūnas, T. (2003). Investicijų skatinimo sistema Šiaulių mieste. Tarptautinės mokslinės konferencijos „Europos Sąjunga – 2004: iššūkiai, procesai ir Europos studijos“ pranešimų medžiaga, 2 knyga [Kaunas, 2003 m. balandžio 25-26 d.]. Kaunas: Technologija, p. 70 – 74.

52. Stoškus, S., Beržinskienė, D. (2001). TUI įtaka regioninės darbo rinkos struktūros pokyčiams // *Inžinerinės regionų plėtros problemos (Respublikinė mokslinė konferencija)* – P., p. 171.

53. Švetkauskas, Č. Pramonės sektoriaus klasterizacija Lietuvoje [žiūrėta 2008-01-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.euroverslas.lt/?-1393569091>>.

54. Štreimikienė, D. (2000). Užsienio investicijos ir regionų plėtra Lietuvoje. *Inžinerinė ekonomika*.

55. Tumėnas, T. (2000). Veiksniai, lemiantys tiesiogines užsienio investicijas į Lietuvą. *Ekonomika*. 2000.

56. Taylor, J., Armstrong, H. W. (2000). Regional Economics and Policy. London: Blackwell Publishing.

57. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 2000.01.01 (2000). Vilnius, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

58. Tvaronavičienė, V., Kalašinskaitė, K. (2003). Tiesioginės užsienio investicijos į Lietuvos ūkį: tendencijų ir efektyvumo įvertinimas// Verslas:Teorija ir praktika. T.3.- Nr. 2.P. 61-62.

59. Valkauskas, R. (2005). Statistika. V.: Vilniaus vadybos aukštoji mokykla.

60. Wonnacott, P., Wonnacott, R. (1998). Mikroekonomika. V. : Poligrafija ir informatika.

61. Žemgulienė J. Zaleskytė J. (2006). Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje – investavimo sektoriai ir ekonomikos augimas. Organizacijų vadyba: Sisteminiai tyrimai. Nr. 38.

62. Lietuvos ekonominės plėtros agentūra. Prieiga per internetą: www.lda.lt

PRIEDAI

1 PRIEDAS**Lietuvos, Latvijos ir Estijos BVP ir TUI srautas**

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Lietuva TUI mln. USD	353,7425	925,5	486,4575	378,8725	445,8125	723,8888	180,4372	773,804	1027,51	1817,166	1932,21
Latvija TUI mln. USD	514,4117	355,8834	346,555	413,1318	131,5366	253,4485	304,5781	636,5843	706,5743	1663,796	2174,429
Estija TUI mln. USD	265,7626	572,4397	302,585	390,8529	538,8343	289,1687	925,5612	962,5476	2799,611	1678,544	2491,491
Lietuva BVP mln. USD	9999,4	11174,65	10916,68	11418,45	12146,15	14113,18	18560,97	22511,58	25717,26	29765,94	38352,32
Latvija BVP mln. USD	6157,85	6733,13	7291,845	7835,156	8312,446	9319,492	11190,27	13761,81	16038,4	20107,46	27348,28
Estija BVP mln. USD	5027,777	5562,177	5678,408	5617,118	6183,903	7311,578	9784,899	11898,66	13920	16564,9	21337,89

Sukauptos tiesioginės užsienio investicijos Baltijos šalyse, tūkst. USD

	Lietuva	Latvija	Estija
1998	1040618	1502543	1821120
1999	1625299	1789537	2467364
2000	2063030	2106725	2644731
2001	2334315	2365271	3159952
2002	2895331	2645025	4226401
2003	4307867	3103196	7001794
2004	4927492	4325589	10064074
2005	5833931	5174935	11289702
2006	8684197	7152840	12663536
2007	11463232	9887044	16593628

Tiesioginių užsienio investicijų didėjimo ir padidėjimo tempai

1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Lietuva									
162	-47	-22	18	62	-75	329	33	77	9
162	38	7	26	105	-49	119	190	414	460
Latvija									
-32	-3	19	-68	93	20	109	11	135	31
-32	-34	-21	-75	-51	-42	22	35	219	318
Estija									
115	-47	29	38	-46	220	4	191	-40	48
115	14	47	103	9	248	262	953	532	837

Užimtumo ir nedarbo lygis

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nedarbo lygis, %									
Latvija	14,1	14,3	14,4	13,1	12	10,6	10,4	8,7	6,8
Estija	12,2	13,6	12,6	10,3	10,0	9,7	7,9	5,9	4,7
Lietuva	14,6	16,4	17,4	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6	4,3
Užimtumo lygis, %									
Latvija	50,5	49,6	48,2	49,2	54,4	55,4	56,1	57,1	60,1
Estija	57,7	55,3	54,7	55,2	55,9	56,7	56,8	57,9	61,6
Lietuva	62,3	61,4	58,7	57,2	59,6	60,9	61,1	62,6	63,6

Eksportas, mln. USD

	1997	1998	1999	2000	2001
Lietuva	2606,325	2687,025	2318,675	3037,525	3578,75
Latvija	1647,591	1812,228	1723,941	1865,797	2000,761
Estija	2273,914	2662,766	2501,653	3284,518	3306,086
	2002	2003	2004	2005	2006
Lietuva	4202,356	5796,595	7464,787	9234,456	10262,74
Latvija	2280,091	2889,344	3979,858	5113,385	5878370
Estija	3433,169	4505,554	5921,77	7678,357	9561,576